Andhra University Series : No. 55

యక్షగానములు

(తంజావూరు)

సంపుటము ౧

BY
ANDHRA UNIVERSITY
WALTAIR
1957

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తుచే ప్రచురితము

గాడ : జార్జిప్రెస్సునందు

శేషగిరిరావుగారిచే ముద్రితము.

1955 [వెల రు 2-8-0.

Indira Gandhi Memorial Library
Acc No. 151414
Dated 20-7-22
University of Hyderabad 134

విషయసూచిక

గ్రంథము	కర్త		పుట
ప్రహ్లాదచరిత్ర—	విజయరాఘవుడు	...	1
పూతనాహరణము—	డిటో	...	43
కాళీయమర్దనము—	డిటో	...	83
హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము—	మన్నారుదేవుఁడు	...	97

యక్షగానములు

(తంజావూరు)

ఉపోద్ఘాతము.

తంజావూరి నాయకరాజులలో నాల్గవవాఁడగు విజయ రాఘవనాయకుని (క్రీ. శ. 1633-73) ఆంధ్రవాఙ్మయసేవను గూర్చియు, పాండిత్యమునుగూర్చియు నింతకుముం దనేకస్థలములలో ననేకగ్రంథములలో శ్రుతపఱుపఁ బడినది గాన వానిని గూర్చి ప్రత్యేకముగా నిందువ్రాయ నవసరములేదు.

తంజావూరునందలి ఆంధ్రవాఙ్మయసేవయుఁ బండితాదరణమును కవితాగోష్ఠియు నితనికాలములో మిన్నందినది. ఈతఁడు కవులను గాయకులను పోషించుటయేగాక స్వయముగా

తంజావూరు నేలిన నాయకరాజులు :—

చెవ్వప్ప నాయకుఁడు	...	1535 — 1561
అచ్యుతప్ప నాయకుఁడు	...	1561 — 1614
రఘునాథ నాయకుఁడు	...	1614 — 1633
విజయరాఘవ నాయకుఁడు	...	1633 — 1673
తక్కినవారు	...	1673 — 1676
చెంగమలదాసు	...	1675

కవియై అనేక గ్రంథములరచించి ఆంధ్రశారద నారాధించి నాడు. ఈతనిపోషణలో ఆంధ్రవాఙ్మయమున కొకవిశిష్టతయు, యక్షగానముల కొక క్రొత్త చెలువమును కలిగినవి. అంతవఱకును మూలమూలల జీవితము గడుపుచున్న యక్షగానము ఈతని యోల్బడిలో రాజసభాప్రవేశమునంది బహుజనాదర పాత్రమైనది.

తన యాస్థానకవులును సమకాలికులును రచించినవే గాక, విజయరాఘవుడు స్వయముగా ననేకములగు ద్విపద కావ్యములు యక్షగానములు పదములు మున్నగునవి రచించి నాడు. ప్రహ్లాదచరిత్రయందలి ప్రారంభసీసమాలిక ననుసరించి యీక్రింది గ్రంథములు విజయరాఘవుని కృతులుగా తెలియవచ్చుచున్నది.

1. రాజగోపాల విలాసము. 2. చెంగమలవల్లి పరిణయము. 3. గోవర్ధనోద్ధరణము. 4. రతిమన్మథ విలాసము. 5. రాసక్రీడ. 6. పారిజాతాపహరణము. 7. రుక్మిణీకల్యాణము. 8. రాధామాధవ సంవాదము. 9. సత్యభామా వివాహము. 10. ఉషాపరిణయము. 11. కాళీయమర్దనము. 12. రఘునాథాభ్యుదయము. 13. మోహినీవిలాసము. 14. ప్రహ్లాద చరిత్ర. 15. పూతనాహరణము. 16. విప్రనారాయణచరిత్ర. 17. సముద్రమథనము. 18. కృష్ణవిలాసము. 19. పాదుకా

సహస్రము. 20. ప్రణయకలహము. 21. కంసవిజయము. 22. జానకీ కల్యాణము. 23. నవపుణ్యకవ్రతము. 24. ఆంధ్రీకృత గోపికాగీతలు. 25. భ్రమరగీతలు. 26. ఫాల్గుణోత్సవము. 27. రాజగోపాల దండకము. 28. గోపాలునకు వేడుకోలు విన్నపములు. 29. దరువులు మున్నగునవి.

పైరచనలలో కాళీయమర్దనము, ప్రహ్లాదచరిత్ర, పూతనాహరణము, విప్రనారాయణ చరిత్ర, రఘునాథాభ్యుదయము అను యక్షగానములును, రఘునాథనాయకాభ్యుదయమను ద్విపదకావ్యమును ప్రస్తుతము లభించినవి. తంజావూరిలోని గ్రంథములన్నియు ముద్రించి ప్రకటించవలయుననెడి యుద్దేశముతోఁ బండితులను బంపి వానికి బ్రత్యంతరములు వ్రాయించి మాచే తెప్పింపఁబడినవి. అందలి యముద్రిత గ్రంథములలో అమూల్యమును, అపరకవిత్రయ కర్తృకమును అగు ద్విపద భారతము ఈనడుమ ప్రకటితమయినది.

మద్రాసు ప్రభుత్వమువారు ఇటీవల రఘునాథనాయకుని గ్రంథములలో కొన్ని ప్రకటించిరి. మిగిలినప్రహ్లాదచరిత్ర, పూతనాహరణము, కాళీయమర్దనము అను యక్షగానములును మన్నారుదాసకృత హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరమును ఈ సంపుటముగా వెలయింపబడుచున్నవి.

పరిష్కర్త.

ప్రహ్లాద చరిత్రము

విజయరాఘవ భూపాలుడు

ప్రహ్లాదచరిత్రము

(విజయరాఘవ కృతము)

ఉపోద్ఘాతము.

ఇదియొక దృశ్యకావ్యము. ఇట్టి రచనములను యక్షగానము లనియు ప్రబంధములనియు, మహానాటకములనియు నాటకములనియు ఆయాకవులు పేర్కొనుచు వచ్చిరి. ఈజాతి కావ్యములు నాట్యసంగీత ప్రధానములై నేటి వీథిభాగవతముల బోలియుండును.

ఈనాటకము విజయరాఘవుని యెదుట "నటనపటిమ గనుపింప" ప్రదర్శించినట్లు ప్రస్తావననుబట్టి తెలియుచున్నది. "విజయరాఘవస్వామి తెల్పేమాట" యని యిందు కొన్ని వాక్యములు గలవు. వీనిని సామాజికుఁడైన విజయరాఘవుఁడే చెప్పునా, లేక యాతనివేషము ధరించిన నటకుఁడు ఆతనిముందర విన్పించునా, లేక హంగుదారులే విన్పించి యూరకుందురా, అని సందేహములు కలుగవచ్చును. వీనిని హంగుదారులే విన్పింతురనుట సమంజసముగా దోఁచుచున్నది.

హిరణ్యకశిపుఁడు దేవతలనుబాధింప వారువిష్ణునికడకుఁ బోయి తమబాధలు చెప్పుకొనఁగా ఆయన వారినిసంరక్షించెదనని మాటయిచ్చుట, దేవతలింటికిఁ బోవుటయు సూచిం

పఁబడిన తరువాతిదగు కథాసంవిధానము హిరణ్యాకశిపుని కొలువుతో ప్రారంభమగును.

ఇందలి హిరణ్యాకశిపుని సంస్థానవర్ణనయు, విజయరాఘవుని యాస్థానము ననుసరించియే చేయఁబడినదని యూహింపనగును. అచ్చట కటికవారనఁబడెడు వేత్రపాణులు, విదూషకులుఁ నుండినట్లును, ఆనాటివిదూషకుని వేషభాషలను బట్టి యూహింపవచ్చును.

శుక్రాచార్యుని కుమారుఁడు నీరుకావిధోవతి నిలువు మగ్గపు పట్టుదుప్పటి, కనకపుకళ్ళజోడు, సూరెపుటపు కుళ్లాయి ధరించి వచ్చెనఁట. ఇది యానాటి ఆచార్యులును, పండితులును ధరించు వేషమై యుండనచ్చును.

తరువాత వేల్పుమచ్చెకంటులు పదకేళికవినిపించుట. ఇదియును విజయరాఘవుని కొలువుకూటమున జరుగునదే యని యితరగ్రంథములనుబట్టి తెలియుచున్నది.

ప్రహ్లాదుని వేషమునుబట్టి బురుసాతడుపు, జిగిబంగరు టందెలు, చిలుకతాళి, కస్తురిబొట్టు, రత్నాంగుళ్యాద్యాభరణములు, అందెలు గజ్జెలు మున్నగువానిని రాజకుమారులైన చిన్నవాండ్రు ధరించుచుండిరని యూహింపనగును.

ఇందు ప్రహ్లాదునిచే హిరణ్యాకశిపునకు మ్రొక్కించు సందర్భములో "మ్రొక్కేను మొక్కేనయా" యనియు, "ప్రహ్లా

దోహమభివాదయే"యనియు రెండువిధములైన నమస్కార వాక్యములిచ్చి "యీ రెంటిలో సరిపోయేది చెప్పి మ్రొక్కేది" అని యొకసలహా (Stage direction) యీయఁబడినది. దీనినిబట్టి ఆనాఁడీవేషములు వేసినవారి యోగ్యతనుబట్టి యీ రెంటిలో నేదేనొకటి యుపయోగింపవచ్చునని యూహింపనగును. ఇంతటితో మొదటిరంగము పూర్తియగును.

రెండవరంగమున ప్రహ్లాదునికి ఆచార్యులవారు విద్యాబోధము చేయుట. ఇందు గురువుచెప్పిన మాటనే హిరణ్యకశిపుఁడను నర్థముగలదానిని కొంచెముమార్చి విష్ణువాచకముగా ప్రహ్లాదుఁడుచెప్పును. ఇందు కవినేర్పు చూపఁబడినది. గురువు రాజకుమారునిబుగ్గలు మెలివెట్టుట చూచిన ఆనాటిబాలుర శిక్షించుట యూహింపవచ్చును.

తరువాతిరంగము హిరణ్యకశిపుని సభాంగణమున పాములవాని ప్రవేశము, వానిమూపున పాములకావడి, వెంట వానరము, చేతిలో నాగవరాళి, అతఁడు చేసినపాముల వర్ణనలు నాఁటిపరిస్థితులను నిరూపించుచున్నవి. తరువాత "ఆజోగితులువ చెలువునిపైవిడిచిన బలుచిలువ లెల్లను నలినలియై భూస్థలింబడిన"అనువాక్యముగలదు. రంగస్థలముపై పాములనెట్లు విడిచెడువారు? ఆపాములెట్లు నలినలియై పడినట్లు నిరూపించెడివారు? అనునవి కేవలమూహ్యామే. ఇట్టివిషయములను సూచ్యార్థ సూచనగా సంస్కృత నాటకములందు తెలియఁజేయుచుండిరి. ఇట్లే

జట్లతోఁడి పోరాటము, ఏనుఁగుచేత ప్రహ్లాదుని త్రొక్కించుట, రంగస్థలమున నెట్లుప్రదర్శించెడివారో యూహింపవలసినదే. జెట్టుల వర్ణనయు, పేళ్లును నాఁటిస్థితులకు ప్రతిబింబములు.

తరువాత తిరిగి పురోహితులు వత్తురు. వారి వేషమును, వర్ణనమును హాస్యరసపోషకములు. వీరు అభిచారహోమము చేయువిధానము,సంకల్పమును వర్ణింపఁబడినవి.ఇందలి హోమము వైదికులుచేయు హోమమువలెనే"హిరణ్యాయస్వాహా హిరణ్యాయేదంనమమ"అనునట్టి వాక్యములతో నిండియున్నది. తరువాత నొకశక్తి యుద్భవించినది. ప్రాయశః ఈమహాశక్తి వేషము నొకఁడు ధరించివచ్చియుండవచ్చును. ఆశక్తి యోడిపోయి తిరిగి బ్రాహ్మణులపైఁబడినపుడు వారుపడుకలగుండు హాస్యరస పోషకమయ్యు వేదాంతార్థగర్భితమై యున్నది.

తరువాత నరసింహావతారము, హిరణ్యకశిపు నారసింహుల యుద్ధము, రక్కసుని మారణము, దేవతలువచ్చుట, ప్రదర్శింపఁబడును. ఇవియును రంగమునఁబ్రదర్శింపఁబడినట్లూహింపవలయును. తరువాత లక్ష్మీ సాక్షాత్కారము, ప్రహ్లాదుని స్తోత్రమును సూచింపఁడినవి.

ఈనాటకమున రంగముల కూర్పును, కథాగమనమును మిక్కిలి యల్పముగాఁగన్పట్టు చున్నవి. ఇందుఁగవియొక్క శబ్ద ప్రయోగ నైపుణ్యమును, వర్ణనలనేర్పును జూపట్టుచున్నవి.

ప్రహ్లాద చరిత్రము

సీ. శ్రీకొండ రాజగోపాల విలాస నా
టకము సందర్భించు సుకవివంద్య,
మధురోక్తులను చెంగమలవల్లిపరిణయం
బొసతిచ్చిన ప్రతిభా నిధాన,
కోవిదుల్ గొనియాడ గోవర్ధనోద్ధర
ణము రచించిన కల్పనాధురీణ,
రతి మన్మథ విలాస కృతిరాజ మొనరించి
పరగు ప్రాబంధికపట్టభద్ర,
భువిని రాసక్రీడ నవనీతచోరంబు
హావణించి వెలయు మహానుభావ,
చాతురిచేఁ బారిజాతాపహరణంబు
రచన చేసిన మృదు వచనధుర్య,
ఘనమైన రుక్మిణీ కల్యాణమనుకృతి
నిర్వహించిన బుధసార్వభౌమ,
వరుస రాధామాధవవివాదము ధనాభి
రామం బొనర్చుసర్వజ్ఞతిలక,

పాండిత్యమున సత్యభామా వివాహ వ
　　ర్ణన యొనర్చిన కవిరాజరాజ,
ప్రాజ్ఞ లౌనన నుషాపరిణయ నాటకం
　　బమరఁ జేసిన శారదావతార,
దక్షిణద్వారకా స్థల వర్ణనాభాగ
　　ముద్ధరించిన సుప్రసిద్ధచరిత,
మహిమచేఁ గాళీయ మర్దనం బొనరించు
　　సరిలేని రాజుల చక్రవర్తి,
ధర రఘునాథాభ్యుదయము నాటకముగా
　　ద్విపదగా రచియించు ధీరవర్య,
అలమోహినీ విలాసాఖ్య ద్విపదకృతి
　　నాటకంబొనరించు నలసమాన,
అతి పవిత్రంబు ప్రహ్లాదచరిత్రంబు
　　నవరించు ఘన మనీషాధురీణ,
హారువుగాఁ బూతనాహరణంబనెడు నాట
　　కం బొనరించు శృంగారలోల,
తగు మంజరీద్విపద ప్రబంధము నాట
　　కంబొనరించిన గానచతుర,
విప్రనారాయణ విద్వత్కథాసంవి
　　ధానంబొనర్చిన ధీనిధాన,

బుధులు మెచ్చ సముద్రమథననాటకరాజ
మొనరించు భువన మోహనచరిత్ర,
లలితమగు కృష్ణవిలాస నాటకమణి
నల్పిన యష్టభాషాధురీణ,
ఘనతరంబగు పాదుకాసహస్రంబెల్ల
ద్విపదఁజేయు కళావతీ తనూజ,
రసికులు ప్రణుతింపఁ బ్రణయకలహమను
కృతి యొనర్చిన చమత్కృతిధురీణ,
అతులితప్రౌఢిచే నలకంసవిజయంబు
ఘటియించు భువనవిఖ్యాతశీల,
ఘనమైన జానకీ కల్యాణనాటకం
బమరించు వావదూకాగ్రగణ్య,
నవ పుణ్యకవ్రతనాటకవైఖరి
సేకరించిన వాగ్విశేష శేష,
కేళిమై గోపికాగీతలు భ్రమర గీ
తలు తెనిఁగించు సద్వ్రతనభోజ,
సరిలేని ఫాల్గుణోత్సవమెల్ల రగడ చౌ
పదము లొనర్చిన భవ్యచరిత,
ధర రాజగోపాల దండకసందర్భ
వైదర్భిగన్న విద్వత్కవీంద్ర,

సారమౌ వీర శృంగార సాంగత్యంబు
మెఱయించు రసికుల మేలుబంతి
సంపంగి మన్నారు సాంగత్యము సమర్చి
జగతి హెచ్చిన నెఱజాణరాయ,
గోపాలునకు వేడుకోలు విన్నపములు
దరువులొనర్చునౌదార్యధుర్య,
యేలలు విడిపదాల్ హెచ్చుసంకీర్తన
లధ్యాత్మలొనరించు సతులచర్య,
వాల్చిచి (?) గుజ్జరి విల్వాడు (?) దండలా
స్యము కందుకక్రీడ యల్లికయును
కొరవంజి శుభలీల గుజరాతి దేశి చౌ
పదము జక్కిణి దురుపదము మదన
బలదూత్యమును, జోగి, పదచాళి, శారదా
సామ్రాజ్యమును, చిందు, సవతిమచ్చ
రంబును, నాట్యకదంబంబు మొదలైన
నాట్యముల్ హావణించు సవరసజ్ఞ,
తే. మహితగాంభీర్య, చోళసామ్రాజ్యధుర్య,
కోటిమన్మథరూప, సద్గుణకలాప,
విక్రమకుమార, రఘునాథవిభుకుమార,
ధ్రువముగా మను విజయరాఘవనృపాల!

వ. పరాకు స్వామివారు హావణించిన ప్రహ్లాదనాటకంబు నటనపటిమ గనుపింప వినిపించేము విన నవధరించుండ.

ద్వి. శ్రీరాజగోపాల, చిరకీర్తిజాల,
కారుణ్య గుణశీల, కల్యాణలోల,
గోవర్ధనోద్ధార, గోపకుమార,
భావజసమరూప, బహుళప్రతాప,
నందగోపకుమార, నవనీతచోర,
చందన మందార సమకీర్తిహార,
కరుణా రసాపాంగ, గరుడతురంగ,
పరమ వచోవేద్య, భవరోగవైద్య,
దక్షిణద్వారకా స్థలకృతలీల,
రక్షింపఁ గదవయ్య రాధికాలోల !

వ. అని విజయరాఘవ భూపాలుఁడు రాజగోపాలస్వామినిఁ గొనియాడి యా దేవతాపట్టభద్రుని పట్టంపుదేవి నేమని ప్రశంసించెనని.

కలశాంబు నిధికన్య, కల్యాణధన్య,
సలలిత సౌజన్య, జగదేకమాన్య,
వందారు శర్వాణి, వారిజపాణి,
మందరధరురాణి, మధుకర వేణి,

పరమదయాలోక పాలితలోక,
నియత గజానీక నియతాభిషేక,
భారతీ పార్వతీ భామల [1] లోనఁ
గోరిన వరమిచ్చుకువలయ నయన,
(శ్రీ) చెంగమలవల్లి, చెలువైనతల్లి,
కాచి రక్షింపవే కనకాబ్జవల్లి !

వా. అని యిష్టదేవతా ప్రార్థనంబు గావించి నాటక చాటు కావ్యంబు నిర్వహింపఁబూనిన విజయరాఘవ సార్వభౌముఁ డయ్యాదిమ దంపతులకు నేమని విన్నవించుచున్నాఁడు.

విజయ రాఘవస్వామి తెల్పేమాట :-మదీయ జననీజనకులైన ప్రధాన వధూవరులార ! హేమారవిందేందిరా రాజగోపాలకస్వాములార ! నారద పరాశర పుండరీక వ్యాసాది భవదీయదాసుల కగ్రేసరుండైన ప్రహ్లాదుని చరిత్రంబు పరమ పవిత్రంబనియు నెంచి, మీరు నాకుఁ బాలించిన సారసారస్వతంబు సఫలంబుగా నాటక చాటుకావ్యరీతి వర్ణించెద నాకర్ణింపరయ్యా,

వా. అని విన్నవించి విజయరాఘవ ధాత్రీకళత్రుండు హావణించిన ప్రహ్లాద చరిత్రంబునకు కథాక్రమం బెట్టునలెను.

1. కైవ.

ద్వి. వైమానికులు చాల వర్ణింపఁ దగిన
నైమిశారణ్య పుణ్యస్థలంబునను
పరమపుణ్యుండగు ప్రహ్లాదు భవ్య
చరిత మెట్టిది యని సన్మౌనివరులు
కరమర్థి నడిగిన గారవంబొదవ
సొరిది వారలఁ జూచి సూతుఁడిట్లనియె :
"పలికెద వినుఁడు తాపసముఖ్యులార !
జలజసంభవుఁ గూర్చి సతతంబుఁ దపము
గావించి మును హేమకశిపుండు భక్తి
దేవకిన్నర నరాధిపులచే మఱియు
నాయుధములచేత నలజడితనకు
రేయును బగలును గృహమునన్ బయట
భూతలమున మింటఁ బొరయకయుండ
ఖ్యాతిగా వరములఁ గైకొని వచ్చి
యావరములచేత నత్యుగ్రుఁడైన
కావరమున దేవగణములఁ దఱిమి
త్రైలోక్య రాజ్యమంతయుఁ బ్రతాపమున
నేలుచు యాగాదు లెల్లను దనకు
నర్పింపుఁ డనుచు నయ్యసురేంద్రుఁ డట్లు
దర్పించియున్న, బృందారకులెల్ల

సరసీరుహాసను సమ్ముఖమునకు
నరిగి తద్వృత్తాంత మంతయుఁ దెలుప
నతఁడు వారలతోడ నమృతాబ్ధి నురగ
పతిశయ్యపై నున్న పద్మాక్షుఁ జేరి
రక్కసుఁడొనరించు రాయిడియెల్ల
గ్రక్కునఁ దెలిపినఁ గమలలోచనుఁడు
తెలిసి మాయలజడి తీర్చెద ననుచుఁ
బలికి వారలఁ బంపెఁ బ్రమదంబు మీఱ.

వా. ఇవ్విధంబున సుధాసాగరాంతరీపాంతరాళ విహారియగు మురారి పంప సొంపలరంగ నిలింపులు గుంపులుగ వెడలి, తడయక వడిగా మగిడి యజయ్యంబగు నిజభవనంబుఁ జేరినఁ దదనంతర కథాసంవిధానం బెటువలెను.

వా. అంతటఁ గిరీటాద్యశేషభూషావిశేషంబులు ధరియించి దోషాచరవరేణ్యుండగు హిరణ్యకశిపుండు గొలువుకు వచ్చెనఁట. యెటువలెను.

జతి॥ సౌరాష్ట్రము॥ ఆది॥

నేలపై నడయాడు - నీలశైలంబనఁగ
గాలమేఘమొక్కటి - గదలివచ్చె ననఁగ
త్రైలోక్యశూరుండు - దైతేయవరుండు
చాల వేడుకమీఱ - సభఁ జేరవచ్చెన్ ॥

వా. ఇవ్విధంబున వచ్చిన వియచ్చరవైరి కొలువై యుండెనఁట యెఱుఁగవలెను.

వా. హితపురోహితామాత్య భృత్య విద్వత్కవిరాజ సమాజంబులు గొలువఁ గొలువైయున్న రాత్రించరసుత్రాముండు వేత్రపాణింజూచి యేమనుచున్నాఁడు.

హిరణ్యకశిపుమాట॥ రారానోరి కటికి ! హాస్యరసంబుఁ జిలుకు
పలుకుల నవ్వింప నేర్పరియైన విదూషకుని రప్పించరా.

కటికిమాట: అయ్యయ్య ! ఆలాగే రప్పించెదనయ్యా. రారా
నోరి ఆస్థానసంతోషి ! అయ్య పిలిచీని రారా.

వా. అని కంచుకి పిలువ ముంతమొగము దొంతరపండ్లును కంతిగొంతును గలిగి వింతవింతగంతులు వైచుచు సభారంజకుఁడు వచ్చెనఁట యెఱుఁగవలెను.

జతి॥ ఘంటారవము॥ ఏకతాళి॥

వేలిసిగ వేసికొని - వెఱివెఱినవ్వులు నవ్వుకొని
నీలిదట్టి గట్టుకొని - కోలకేతుండు వచ్చెను॥

(ఇక్కడ విదూషకుఁడు హాస్యపుమాటలాడేది.)

వా. ఇవ్విధంబున విదూషకుండు తనవేషభాషలచే దోషాచర కుంజరునకు హృదయరంజకంబు గావించి మగిడెనఁట యెఱుఁగవలెను.

వా. ఆసమయంబున హిరణ్యకశిపుండు తన సమ్ముఖమ్మున నున్న కటికివాసింజూచి మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- రారా కటికి! నాటకశాలకొలువుకు
ఆచార్యులు మొదలైనవారిని రప్పించరా.

కటికె:- అయ్యయ్యా. అయ్యా ఆచార్యనందన! ఏలినవారు
నాటకశాల చూస్తామన్నారు రారయ్యా.

వా. అనిపిలువఁగా నాచార్యులు వచ్చేక్రమ మెటువలెను.

ద|| ముఖారి||

నీరుకావిధోవతి మీఁద - నిలువు మగ్గపుఁబట్టుదుప్పటి
తీరైన కనకపుఁ గళ్ళజోడు - దీపింపంగా||
సూరెపుటపు కుళ్లాయిపూని - శుక్రనందనుఁడావేళఁ
జేరవచ్చె దైతేయ - శేఖరుని వద్దికి||

వా. ఆశుక్రకుమారునిం జూచి శక్రవిరోధి నిగ్గుపసిండి గద్దియ డిగ్గి నమస్కరించఁగా వా రాశీర్వదించిరఁట యెటువలెను.

హిర:- వందనంబిదె నీకు ఆచార్యనందనా!

శుక్ర:- విజయీభవ, విజయీభవ.

వా. అని యాశీర్వదించిన దేశికసుతుని అర్ఘాసనంబున నుంచి దైతేయ మూర్ధన్యుండు సుఖాసీనుఁ డయ్యెనఁట యెటువలెను.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- రారా కటికి! కేళిక చూడవలసి యున్నది.
రంభను పిలిపించరా||

వా. ఆసమయంబున హిరణ్యకశిపుఁడు పిలువనంపఁగా నాటకశాలవారు వచ్చిరఁట యెటువలెను.

ద. చెఱకు విల్లిడురాతు చేలకోరులా యున
బిసుదుపాత్రిలు వచ్చిరి సురవైరికడకు॥

వా. ఆమచ్చెకంటులు సంటితెఱగంటిదొరకు చేతులు మోగిచి యేమని విన్నవించిరి.

మొక్కేము మొక్కేమయా రక్కసరాయ !

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- ఓమించుఁబోఁడులార ! యించుకసేపు పదకేళిక వినిపించరె.

వా. అనిపలుకు పూర్వసుపర్వసార్వభౌముని కుఱంగట నా కురంగనయనలు మెఱుంగుటందెలరవళి తొరంగలింప శృంగారనటనంబు సలిపిరఁట యెటువలెను.

(పదం సమయోచితంగా వినిపించేది)

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- రారే యోబాలికలార, మీ కేళిక బాగాయెను. మీ కేలికి పచ్చలనేలి కడేలు చేకోరే.

వా. అప్పుడామచ్చెకంటులు వియచ్చరవిరోధిచే మెచ్చులంది మగిడిరఁట యెటువలెను.

వా. ఆసమయంబున నాచార్యులఁ జూచి హిరణ్యకశిపుఁ డేమనుచున్నాఁడు.

ద్వి. సన్నుత బహువేదశాస్త్రప్రవీణా,
విన్నప మొక్కటి వినవయ్య యిపుడు
బాలుఁడైనట్టి మాప్రహ్లాదు మీరు
చాల ప్రోషిమ మీఱఁ జదివించరయ్య.

శుక్రకుమారునివాక్యం:-

ద్వి. దనుజేంద్ర, హర్షమెంతయు నయ్యె నేఁడు
దినము మంచిది తోడి తెప్పింపుఁ డతనిఁ
బదునాల్గు విద్యలఁ బ్రావీణ్య మమరఁ
జదివింతు నీమది సంతోషమొదవ.

వా. అని విన్నవింప నన్నిలింపవిరోధి కటికివానింజూచి యేమను చున్నాఁడు.

హిరణ్య:- రారా కటికి, ప్రహ్లాదునిఁ దోడి తేరా.

కటికి:- అయ్యయ్యా, ఓయి కుమారకంఠీరవ, అయ్య పిలిచీని రావయ్య.

వా. అనికంచుకి పిలువ నతని కొలువుకుఁ బ్రహ్లాదుఁడు వచ్చే క్రమమెటువలెను.

క. బురుసాతడుపును, జిగి బం
గరుటందెలు, చిలుకతాళి, కస్తురిబొట్టున్,
సురుచిర రత్నాంగుళికా
భరణంబులు, పరిఢవింప బాలుఁడు మెఱసెన్.

వా. ఇటువలె ప్రహ్లాదుండు వచ్చేక్రమమెటు వలెను.

ద. బిలాహరి॥ ఏకతాళి॥

అందెలు గజ్జెలు - నందందమ్రోయంగ
అందముగాఁ బ్ర - హ్లాదుండు వచ్చెన్.
ప్రహ్లాదోహ మభివాదయే -

మొ్రిక్కేను మొ్రిక్కేనయ్యా యయ్య (ఈ రెంటిలో సరి పోయేదిచెప్పి మొ్రిక్కేది.)

వా. అని జోహారు చేసినకుమారుని గారవించి చేరఁదిగిచి తనదండఁ గూర్చుండ నియమించి దయమించిన పలుకుల బృందారక వైరి గురునందనుఁజూచి యేమనుచున్నాఁడు.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:— ఓఆచార్యనందన! ఇదియే సుము హూర్తంబు. ప్రహ్లాదునకు విద్యాభ్యాసంబునకు ముహూ ర్తంబు సేయించరయ్యా.

ఆచార్యులు:- అయ్యయ్యా! మహాభాగ్యము చేస్తిని. అటువలెనే చదివించేనయ్యా.

వా. అని పలికి గురుతనయుండు హిరణ్యకశిపుని వీడుకొని ప్రహ్లాదునిఁ దోడుకొని భారతీభవనంబునకు వచ్చి విద్యారం భంబు గావించెనఁట యెటువలెను.

శుక్రకుమారుండు చదివే శ్లోకము:-

శ్లో. దంష్ట్రాకరాళవదనం బృందారకభయావహం
హిరణ్యకశిపుం ధ్యాయే త్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే॥

ధ్యాయామి ఆవాహయామి సర్వోపచారాన్ సమర్పయామి.

వా. అని హిరణ్యకశిపు ప్రార్థనచేసి యనర్గళ నిసర్గమధు రోక్తి విహారుండగు భార్గవకుమారుండు చక్రిభజన క్రియాశాలి యగు నాశకారిసుతుని నేక్రమాన చదివించెను.

ఆచార్యునిమాట:- రావోయన్న, చదువవోయి ప్రహ్లాద!

గురువాక్యము:- 'నమోహిరణ్యాయ' అనవోయి.

ప్రహ్లాదవాక్యం:- నమోహిరణ్యాంబరాయ.

గురువాక్యం:- ఓయి అషువలెగాదు. అంబరశబ్దమేల చెప్పేవు ?
నమోహిరణ్యాయ అనవోయి.

ప్రహ్లాదవాక్యం:- నమో హిరణ్యగర్భజనకాయ.

గురువాక్యం:- అయితే నీకీశబ్దము రాదు గంటిమి. నమోదైత్య
వరాయ. అనవోయి.

ప్రహ్లాదవాక్యం:- నమోదైత్యహరాయ.

గురుతనయునివాక్యం:- ఓయి బాలకా! యీప్రతికూలవచ
నంబులేల? నమో దేవభయంకరాయ, అనవోయి.

ప్రహ్లాదవాక్యం:- నమో దేవాభయంకరాయ.

గురువాక్యం:- భళాభళ! మహాలెస్సాయె. నేనొకటిచెప్పితే
నీవొకటి చెప్పుచున్నాఁడవు. ఓయీ యెఱ్ఱావధానులు!
చూస్తివా తనయుద్వాతద్వాలు మానఁడు. దొరకొమా
రుండు గదయ్యా మనమేమనవచ్చును! ఇషువంటివానికి
ఎషువలె చదువు వచ్చునయ్యా.

ఎఱ్ఱావధానిమాట:- సర్వావధానిగారూ, మీరు ఇషువలె వేసరు
కొందురా? మహారాజుకొమారుండు గాఁడా? బాలుండు
గాఁడా? ఒక యించుక సోఁకోర్చి పట్టిచెప్పరయ్యా
వచ్చెడిఁ గాని.

వా. అనిన గురుండు కోపాటోపప్రచండుఁడై ఆకొండిక ప్రాయంపుఁ జిన్నికుమారుని బుగ్గలు వడివెట్టి దిగ్గునలేచి యే మనుచున్నాఁడు.

శుక్రకుమారునివాక్యం:- ఓరి, దనుజకుల పట్టభద్రుని కడుపునం బుట్టి త్రైలోక్యాధీశ్వరుండైన దానవాధీశ్వరుఁ డుండఁగా అదృశ్యుఁడైన నారాయణు నెంచేవా? కానీ కానీ నీకుఁ దగినబుద్ధి చెప్పించేగాని రారా.

వా. అనిచేపట్టి తిగిచిన నాదనుజకుమారుండు భీరుండై గురు కుమారునిం జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

ప్రహ్లాదుండు చెప్పేది:-

ద॥ కల్యాణి॥ ఏకతాళము॥
హరి సర్వేశ్వరుఁ - డని నే నమ్మితి
నెఱుఁగక నన్నేల - యేఁచేరు।
తప్పు సేయక గురు - తనయ, నేవచ్చెదను
సరగున మాయయ్య - సముఖానకు॥

వా. అనుచు వచ్చిన జగత్త్రయస్తోత్రపాత్రచరిత్రుం డగు ప్రహ్లాదుని సురామిత్రసుతాగ్రమునికింజూపి గురుపుత్త్రుం డేమను చున్నాఁడు.

శుక్రకుమారుని వాక్యము:-

ఓయయ్యా, యీప్రహ్లాదుండు నేఁజెప్పినచొప్పునఁ జదువక హరికీర్తనలే చేస్తున్నాఁడు. ఎంతచెప్పినా తన యోజ మానఁడయ్యా.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- మేము వీనికిఁ దగినబుద్ధి చెప్పించేము
గాని మీరు విచ్చేయరయ్యా.

వా. అంత సద్దనుజుండు తనూజునితో నేమనుచున్నాఁడు.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:-

ద్వి. ఇది యేమిరా యోరి యీయోజ నీకుఁ
జదువుకొమ్మన్నను జలము రెట్టింప
నాచార్యువలన విద్యాభ్యాసమేమి
యాచరింపక సారె హరి హరి యనుచుఁ
బగవానిఁ దలఁచుచు బాలత్వమునను
మిగుల నాపలుకులు మీఱఁ జూచెదవు.
తనయుఁడవా నీవు దాయవు గాక
నెనరెట్టు గలుగురా నీమీఁద నికను.

వా. అని కినుక నుగ్రదనుజాగ్రేసరుండు పలుక నాచిన్ని
పలువ్రుఁడు కన్నీరు గ్రుక్కుచు, సన్నిచరజనీచరునిఁ జూచి
యేమనుచున్నాఁడు.

ప్రహ్లాదుని వాక్యము :- అదేమయ్యా, "సర్వం విష్ణుమయం
జగత్" అనేవాక్యం పెద్దలానతియ్యంగా విని హరికీర్తన
చేస్తి నింతేకాని నావల్ల నేర మేమయ్యా.

వా. అని పలుకుపలుకులకుఁ గోపాటోపపాటవపాట
లాక్షుండై శతకోటి ఘరద్వేషి ప్రహ్లాదుని దూషించి యేమను
చున్నాఁడు.

హిరణ్యకశిపువాక్యం :-ఓరి! నీవు శత్రుండవుగాక పుత్రుండవా?
మాయెదుట నుండక లేచిపోరా.

హిరణ్యకశిపువాక్యం :-ఓరీ కటికి, ఈవేళ వ్యాళగ్రాహినిఁ దోడితేరా.

కటికి: -అయ్యయ్యా, అటువలెనే తోడితెచ్చెదనయ్యా, ఓయీ పాములజోగి, అయ్య పిలిచీని రావోయి.

వా. అని కటికివాఁడు పిలువఁగా పాములవాఁ డేవిధాన వచ్చెను.

జతి॥ ఆహారి ॥ఆట॥

పడుసలకు దిద్దిన – వానరము వెంటరాఁగా
కఱకు మూపునఁ జిల్వ – కావడిపూని।
పరఁగ నాగవరాళి – పాడుచుఁ బాములజోగి
సరగ దైత్యేంద్రుని – సభఁ జేరవచ్చె॥

పాములవాఁడు : మొక్కేను మొక్కేనయా రక్కసరాజు!
పాలసంద్రాన పవళించిన రాజగోపాలస్వామికి పాను
పైన యోనాగుమయ్యా! త్రిపురాలు సాధించిన జంగ
మయ్యకు బంగరు వింటినారియైన యోకోరజీవాలమునే
దారి! నాకు బ్రిసన్నుఁడవు గావయ్యా.

వా. అని జాంగలికుండు భుజంగంబు నేవిధాన నాడించెను.

(పామునాడించేది)

వా. ఇవ్విధంబున జాంగలికుండు భుజంగంబు నాడించి ప్లవంగంబు నేవిధాన నాడించెను.

పాములవాని వాక్యం :

ద్వి. ఓసామి, విన్నపమొకటి గావింతు
నీ సేవ సేయంగ నేర్చినవాఁడ
నాగురు నానతి నాగేంద్రునైన
వేగంబె తడకట్టి విడుమన్న విడుతు.
పాదయుగ్మంబునఁ బన్నగద్వయము
చేదోయియందును జిలువలజోడు
మఱి నోర నొకమహామారుతాశనము
తెఱఁ గొప్పఁబట్టి యైదింటి నాడింతు.
గరుడయంత్రం బుదకంబుపై వ్రాసి
సరగ మంత్రించి యాజలమునేఁ జల్ల
నెటువంటి విసము దానెక్కియుండినను
చిటిక వేసినయంత జిఱ్ఱున దిగ్గు.
మలయాచలంబున మందరగిరిని
కలధౌత నగమునఁ గనకాద్రియందు
బిలముల నుండెడు భీమసర్పముల
బలువిడి వాకట్టి పట్టి తెచ్చితిని.
మేనులు నిగనిగ మెఱయఁగనున్న

నానావిధములైన నాగుఁబాములను
నిడుఁదలై మిక్కిలి నిలువెల్ల పెక్కు-
పొడలచేఁ గనుపట్టు పొట్టపెంజెరలఁ,
ఘోరంబులై చాలఁ దుదఁదోఁక లంటుఁ
బారలమించు దాసరి చిలువలను
నాలుకల్ గ్రోయుచు సవ్యవిషాగ్ని
కీలలు గ్రక్కెడు కృష్ణసర్పములఁ
బైకొల్పి చాల నాప్రహ్లాదు నిప్పుడు
చీకాకు సేతు నీ(శ్రీ)పాదమాన.

వా. అని యా నాగసరంపుజోగి యాభీలవిషాగ్ని జ్వాలంబులగు భోగిజాలంబుల నాబాలునిపై నేలాగునఁ గదియించెను.

రా॥ ఆరభి। ఆట॥

పాములవాఁ డాబాలుని నప్పుడు
బాములఁ బెట్టెను – పాములచేత.

ప్రహ్లాదవాక్యం : హరి హరి ! కాళీయభంజన !

వా. ఇటువలెఁ బాములు గదిపినఁ బ్రహ్లాదుండు నిజహృదయసింహాసనంబున నున్న గోపాలసింహంబునకుఁ గేలు మొగిచి "యో కాళీయభుజంగభేది ! గరుడతురంగసాది ! ఈ పన్నగంబుల భిన్నభిన్నంబులుసేసి నన్నుఁ గావవే" యని విన్నవించెనంట యెటువలెను.

ప్రహ్లాదుఁడు చదివే పద్యం :

క. పెక్కువిధంబులఁ జిలువల
కక్కట పైరింపజాల; హరి హరి! నీవే
దిక్కని యుండుదు నెప్పుడు
గ్రిక్కున మన్నారుసామి, గావ వదేమీ!

వా. అని ప్రహ్లాదుండు వేడిన నాదేవుని ప్రభావంబున జోగి తులువ యాచెలువునిపై విడిచిన బలుచిలువల్లెను నలినలియై భూస్థలిం బడిన వాఁడు తన బరిపెట్టెలు తలఁబెట్టుకొని హిరణ్య కశిపునివద్ద కేవిధాన వచ్చెను.

దః యదుకుల కాంభోజి॥ ఏకతాళము॥

పాములఁగోల్పడితిని ఈ – పాపజాతిమాట విని
ఏమని చెప్పుదు నా – యీాడువారితో॥

వా. అనుచు వచ్చిన పాములవాఁడు హేమకశిపునితో నే మనుచున్నాఁడు.

పాములవానివాక్యం:– ఓసామీా, పాములచేత నెన్నిబాములు పెట్టినా పాములే తుత్తుమురాయెఁగాని యానీచుఁ డిసు మంత్తైనా విసమంటి కసుగందఁ డాయెనయ్యా.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:–
అయితే నీచేతఁగాదు పోరా ఓరి. ఓరికంచుకి! జగ జెట్లను దీసుకరారా.

కటికి:- అయ్యయ్యా! అటువలెనే తోడి తెచ్చెదనయ్యా. ఓహో జగజెట్లు! ఏలినవారు పిలిచేరు రారోయి.

వా. అని రాత్రించరుండు పంప వేత్రపాణి పిలువ కండలు దిరిగిన కులుమట్టంపు గట్టిరెట్టలతో, నెఱమట్టి పచ్చడంబులతో గులుచజెట్లచేనొప్పు బరిబోడితలలతో మట్టిపట్టించి కట్టిన గట్టి నగదట్లతో జగజెట్లు వచ్చిరఁట యెటువలెను.

జతి॥ మలహరి॥ ఝంపె॥ త్రిపుట॥

బలుమట్టి పచ్చడంబులు బిగువు దట్లు
ఏళ్లైన చేతాళ్ళు - దనరఁగను॥
పలు తెఱంగుల డవిణమలహరి మెఱయఁ గా
వలనొప్ప జగజెట్లు - వచ్చిరావేళ॥

జెట్లభాష:- సలాము సలాముయ్యా దానవలలామ! కత్తిరంగాజెట్టి, అడ్డతలహనుమాజెట్టి, నిమాజెట్టి, బవనాజెట్టి వీరు మొదలైనవారిలో మా చేతిపెట్టు తిననివారులేరు. దూరదేశాననుండి స్వామివారికీర్తిప్రతాపాలు విని వస్తిమి. మీ వేడుక చెల్లించేము చూడ నవధరించుఁడ.

వా. అని తమపౌరుషంబులు విన్నవించిన జెట్ల కాజగదేక వీరుండు తాళ్ళు ఇప్పించెనఁట యెటువలెను.

వా. ఈవిధాన ననమ సమరసన్నాహధౌరేయులై కాసెవేసికొని యుప్పొంగి భుజంబు లప్పళించుచు రంగమధ్యంబున నిలిచి యభంగుర సంగరోత్సాహసాహసంబులు దైవాఱ వారిలో

నిద్దఱు జగజెట్లు చెంతనున్న హొరాంతకాయచెంత నంత నిలిచి హెచ్చరింప నాకరాకరితో మత్సరింపుచుచేరరఁట యెటువలెను.
(జెట్లుపోరాడేది)

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- అవునోయిజెట్లు! పోరాడి బిరుదు చెల్లించుకొంటిరి. ప్రహ్లాదుని మట్టుపెట్టిరారోయి.

ద॥ కాంభోజి॥ ఆట॥

జగజెట్లు తమపుణ్యా - జననాథుఁ డంపఁగా
తగుజెట్టిసాదనఁ - దనరుచును
అగణిత హరిభక్తి - నలరెడు ప్రహ్లాదు
బిగియు సందువేసి - పెనఁగిరి.

ప్రహ్లాదుని మాట:- హరి హరి! చాణూరమర్దన!

వా. ఇట్లు జగజెట్లు పెనంగిన, ప్రహ్లాదుండు యాదవచక్రవర్తి దివ్యమూర్తి భావించి, భావంబునకు రావించి, చాణూరమల్లుల గెలిచిన వల్లవీవల్లభ, యీమల్లుల త్రుళ్ళడంపవే యని విన్నవించెనఁట యెటువలెను.

ప్రహ్లాదుఁడు చదివేపద్యం:-

క. జగజెట్లు తూరి నాపై
బిగియంగా సందువేసి పెనఁగెద రణఁపన్
దగదే చాణూరాంతక!
జగదీశ్వర, సుప్రసన్న, సంపఁగిమన్నా!

వా. అని విన్నవింప నాచిన్నికొమరుని హృదయంబులో నున్న వెన్నుని కౌమోదకీ గదాఘాతపరిభూతులై వారా దితి కుమారునింజేరి యేమని విన్నవింపుచున్నారు.

సెట్లమాట:- ఓసామీ, ఆబాలునితోఁ బెనంగి పెనంగి మా దేహంబులు గులగుల లయ్యేనయ్యా. నీపట్టి మట్టుపెట్ట మాచేతఁ గాదయ్యా.

హిరణ్యకశిపుమాట:- అయి తేపోరాఓరి ! ఓకికటికె ! మద హస్తిఁదెమ్మని మావంతుని కేచ్చరింపగా

కటికివాక్యం:- అయ్యయ్య ! అలాగే తెప్పించెదనయ్యా. ఓహో మావంతుఁడ ! ఏలినవారు మదపుటేనుఁగును దెమ్మనేరు కొమ్ముకత్తులు కట్టుకొంచు రావోయి.

వా. అని భాగుదారుండు పిలువ బలవంతుఁడైన మావంతుఁడు కక్కసంబునఁ జాలనెక్కసంబగు నొక్క దిక్కరిరాజంబు రక్కసిరాయనిసమ్ముఖంబునకుఁ గొనివచ్చెనంట యెలువలెను.

జతి॥ ద॥ కన్నడ॥ రూపకము॥

మదవాసనలకుఁ దు - మ్మెదలు ఝుమ్మనిరాఁగ
మదపుటేనుఁగు దెచ్చె - మావంతుఁడప్పుడు॥

మావంతుని వాక్యము:-

గవురు వచ్చెనయ్యా దానవలలామ !

గీ. అయ్య యిదిగో లునకుఁ జెయ్యియందఁ జైచి
యెంత మదసింధురమ్మునైన నెదిరిపోడుచు
గబ్బివగమించు గొబ్బిమొకంబునైన
మీటి చూపించినంతనే కీటణంచు.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- ఓయి మానంతుఁడ ! యీమదదంతిచేఁ
బ్రహ్లాదుని మదమణంచి రావోయి.

మా:- అయ్యయ్య.

వా॥ అనిన మానంతుఁ డావైష్ణవోత్తమునిపై మదహస్తిని హత్తించెనఁట యెటువలెను.

జతి॥ ... ...

వా॥ ఇవ్విధంబున నమ్మహాగజంబు కొమ్ములఁ గుమ్మిన నమ్మహాభాగవతుండు తన నిండుమనంబునందు పుండరీకాక్షునిఁ దలంచి "యోశరణాగత వజ్రపంజర ! కువలయాపీడకుంజరభంజన ! నన్ను రక్షింపవే!" యని విన్నవించెనఁట యెటువలెను.

ప్రహ్లాదుండు చెప్పేది:-హరిహరి ! కువలయాపీడభంజన !

క. మదసింధురంబు నాపైఁ
గదియింపఁగఁ జేసెఁ దండ్రి గడుసరి యహహా !
మది నేనెటువలెఁ దాళుదు
సదయుఁడవై మనుపవన్న, సంపఁగిమన్నా!.

వా. అని యాదేవుని పరిభావంబునఁ గక్కసపుటేనుంగు మొక్కలంబునకు నొక్కింతయుఁ జెక్కుచెమరకయున్న యక్కుమారుని స్రుక్కించలేక మావంతుఁ డావృత్తాంతం బన్నిశాచరేంద్రునకు విన్నవింప మగిడెనఁట యెటువలెను.

ద. ఘంటారవము॥ ఏకతాళము॥

పోరనిసువు మీఁదఁ - బోరాడఁ బంపిన
వారణమును మా - వంతుఁడు దెచ్చె.

మావంతునివాక్యం:- ఓసమరవిక్రమకంఠీరవ, ఈసమదసామజంబుచే నాచిన్నిబాలుని దూలించరాదయ్యా.

హిరణ్యకశిపుమాట:— అయితే నీచేతఁగాదు పోరావోరి ! రారా కటికి ! పురోహితులఁ దోడుకరారా.

కటికి :- అయ్యయ్యా ! అలాగే దోడుక వచ్చెదనయ్యా! ఓహో పురోహితులు ! ఏలినవారు పిలిచేరు రారయ్య. అని వేత్రపాణి పిలువఁగాను ధాత్రీసురులు తమలోఁ దా మే మను చున్నారు.

• పురోహితులమాటలు:-

ఎట్లావధానిమాట:- సర్వావధానిగారు, నగరివారు మనలఁ బిలిపించిన కార్యమేదో !

సర్వావధాని ప్రత్యుత్తరం:- ఎట్లావధానులుగారు ! మీరట్టుండుండ, నేను నగరిలోనికిఁబోయి విచారించి వచ్చే గాని.

సర్వావధాని :- అదేందిరా పడుచుసుడియ ! పెద్ద పిన్నయం
తరువు లేక యెదురుమాటలాడుచున్నాడవు. నీవు
రాజాస్థానానకు యోగ్యుండవషరా ?

ఏష్టావధాని : ఓరీ వజ్రిశుంఠ ! నయుసు చెల్లితేనే నీవొక
పెద్దవషరా ? నావలె వేదశాస్త్రిలు పరీక్షయిచ్చేవు ?

సర్వావధాని : ఓహోహో పడుచునరక ! నిన్నునే సరిచేసు
కొని వేదశాస్త్రిలు పరీక్షయిస్తేగాని మాకు ప్రితిష
గాదేమో ! ఇషువలె యద్వాతద్వాలాడక యూరకే
యుండఁగదేరా.

కటికివానిమాట :- ఓయీ మీలో మీరేల కొట్లాడుచు
న్నారు ? నగరివారు మిమ్మిద్దరినిన్ని పిలువ మన్నారు
రాకోయి.

ద॥ రేవగుప్తి॥ ఏకతాళి॥

గంగ మట్టిఁ బెట్టి నీరు - కావిధోవతులు గట్టి
కెంగేల దర్భముళ్ళు - పంచాంగములఁబూని
పొంగుచు వచ్చిరి విప్రి - పుంగవులప్పుడు
బంగారు పేరుగల్గిన - బలశాలికడకు.

ఆశీర్వాదం : అఖండభూమండలాధి పత్యమస్తు.

హిరణ్యకశిపు వాక్యం : ఓ భూమిసురులార, మీరాభిచార
హోమము చేసి యీ మొక్కలి సుడియని యుక్కణఁ
గించరయ్యా.

పురోహితుల మాట : మహాభాగ్యమాయెను. అటులనే హోమము చేసెదమయ్యా.

సంకల్పము : శ్రీ హిరణ్యా హిరణ్యా. హిరణ్యకశిపో రాజ్ఞయా ప్రవర్తమానకాలే నారాయణ ప్రహ్లాద విజయాయాభిచార హోమం కరిష్యే. హిరణ్యాయస్వాహా హిరణ్యాయేదం నమమ, దానవేంద్రాయస్వాహా దానవేంద్రాయేదం నమమ. దివిజాంతకాయస్వాహా దివిజాంతకాయేదం నమమ. మహాక్రూరాయస్వాహా మహాక్రూరాయేదం నమమ.

శ్లో. ఏహి శక్తే మహాశక్తే ప్రహ్లాద విజయం కురు
దానవేంద్రస్య సంతుష్ట్యై మహాఘోరతరాకృతే ॥

వా. అని వారాచరించు ఘోరాభిచార హోమకుండంబున నుండి బ్రహ్మాండభాండంబు గబళించు నుద్దండ మస్తకంబులో మండలాగ్రమండిత హస్తంబులోఁ గొండంత దేహంబులో చండ సాహసోత్సాహంబులో నొక మహాశక్తి వెడలి వచ్చెనఁట యెటువలెను.

జతి॥ ద॥ రామక్రియ॥ రూపకము॥

నిప్పులు గుప్పించుచు నేత్ర - గోళములతో
గొప్పముమ్మొన వాలులోఁ - గుప్పిగంతులతో।
నుప్పరంబుదాఁక పెరిగి -- హోమకుండంబు వెడలి
కప్పుమేని యుగ్రశక్తి - కదలి వచ్చెనపుడు ॥

శక్తి వాక్యం : ఓబ్రాహ్మణులార ! నన్ను రప్పించిన కార్య మేమి ? కొండలు పిండిసేతునో ? అఱచేత మిన్ను చఱచి చుక్కలు జలజల రాల్తునో ? సప్తసముద్రాలు కలంతునో ? తెలుపరయ్యా.

బ్రాహ్మలమాట : ఓమహాశక్తీ ! ప్రహ్లాదుని మట్టిపెట్టిరమ్మా.
శక్తిమాట : ఓయి బ్రాహ్మణులార ! నన్ను పంపు నెట్టఁదగిన దిక్కుకు పంపక యీ బాలునిమీఁదనా పంపువెట్టేది ?
బ్రాహ్మలమాట : ఓమహాశక్తీ ! నీకీ బాలుఁడు లయము గాఁడు. అయినా రాజాజ్ఞ మీఱరాదుగదా ! ప్రహ్లాదుని మట్టుపెట్టిరమ్మా.

శక్తిమాట:- అయితే మహాలెస్సాయెను.

వా. అని మేదినీదేవతలు పంపు నెట్టఁగా శక్తి ప్రహ్లాదునిపై నేవిధానతూలెను.

జతి॥ ... ...

వా॥ ఆమహాశక్తి దాసినఁ బ్రహ్లాదుం డేమని పలికెను.

ప్రహ్లాదుండు చెప్పేది:-హరిహరి ! చక్రాయుధ !

క. గుంపులు గట్టిన బాపలు
పంపుదు నెట్టంగ శక్తి పైకొనె నను ర
క్షింపు పరాకొనరింపక
చంపకవాటీనివాస, సరసవిలాసా !

వా. అని పలుకు సమయంబున ప్రహ్లాదుని దేహం బవగా హించిన చక్రిచక్రప్రహారంబున శక్తి యశక్తయై యామహా భాగవతుని విడిచి ధరాస్థలిం బ్రెల్లెనంట యెటువలెను.

వా. ఇవ్విధంబునఁ ద్రెల్లి శక్తి తుళ్లి పడి లేచి యాచేరువ నున్న బ్రాహ్మణులంజూచి "యోరీ! మీరు నన్ను పంపు పెట్టఁదగిన దిక్కుకుఁ బంపక పరమభాగవతుండైన ప్రహ్లాదుని మీఁదనా పంపుపెట్టేది".

వా. అని గర్జిల్లుచు, నమ్మహీనిర్జరులు తత్తరంబునఁ బరువు లెత్తి నున్నోస్తుగా హాస్యకొనెనంట యెటువలెను.

ఎట్టావధానిమాట:- ఓయి సర్వావధాని, నాకుళ్ళాయి యే దోయి!

సర్వావధానిమాట:- ఓయి యెట్టావధాని, నీకుళ్ళాయికి మం డాడుచున్నావు నా శిరస్సేదోయి!

ఎట్టావధాని:- నీ శిరస్సెటుపోతేనేంది నేనేదోయి?

సర్వావధాని:- ఓయి నీవే నేను గాదటోయి?

ఎట్టా :- నీవే నేనైతే నేనేదోయి!

సర్వా :- ఓయి! అటుగాదోయి, శక్తి కన్ను వేసి నన్నెత్తుక పోయెనో.

ఎట్టా :- ఓయి, నన్నెవ్వరెత్తుక పోయిరోయి!

సర్వా :- నిన్నెవ్వరైనా యెత్తుకపోతే మాట్లాడే వారెవ్వ రోయి.

ఎల్లావ :- అయితే నే నున్నాఁడనంచున్నాఁడవు. నన్ను జూపుమా నీకు దర్భపవిత్రి మిచ్చేగాని.

సర్వావ:- నేనుండిగదవోయి నిన్ను జూపవలెను. నన్ను జూపుమా నీకు దర్భ చక్కీల మిచ్చేగాని.

ఎల్లా :- అదిగో నీవు, ఇదిగో నేను. ఇదిగో నీవు, అదిగో నేను. నీవుఁబదిలం, నేఁబదిలం. నేఁబదిలం నీవుఁబదిలం.

వా. అని యిటువలె శక్తి కరాఘాతభీతులైన భూసురు లయ్యసురేంద్రుని సమ్ముఖంబునకు వచ్చి యేమనుచున్నారు.

బ్రాహ్మణులమాట:- అయ్యయ్యో మదీయాభిచారహోమంబున నావిర్భవించినశక్తి యయ్యర్భకునిఁ జెనక లేక మాపైఁ గుప్పించిన దప్పించుకురాఁ బక్షపాటు ఎంతైనాకద్దయ్యో.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- హోహోహోయి ! మీరొక బ్రాహ్మణుని కొడుకులఁట ! మెడఁ బట్టి నూకరా.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- రారా కటికి, ప్రహ్లాదునిఁ దోడితేరా.

కటికి:- అయ్యయ్యో ఆలాగే తోడి తెచ్చేనయ్యా. ఓయికుమార కంఠీరవ, అయ్య పిలిచీని రావయ్య.

వా. అప్పుడా హిరణ్యకశిపుం డక్కుమారవరేణ్యుండు విష్ణుశరణ్యుండై తాఁజేయించు గాసికి నిసుమంతైనఁ గసిగందకయున్న చందంబున కచ్చెరువంది తనతనయుని నిగ్రహింపఁ దనచేతఁ గాని యితరులచేతఁ గాదని నిశ్చయించి బాగుదారునిఁ బంచి యామహాభాగవతుని రప్పించి, రూక్ష కటాక్షంబుల నీక్షించి యేమనుచున్నాఁడు.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- ఓరి, వివషుచ్ఛమా ! దేవతలకు దేవతనై నేనుండఁగా దేవతాంతరంబు గద్దనేవు. వద్దన్నా వినవు. నీకీదుర్బుద్ధి యెట్లుసిద్ధించెఁ దెలుపరా.

ప్రహ్లాదవాక్యం:- ఏమయ్యా సర్వపరిపూర్ణుఁడైన దేవునిఁ దలఁచుట యిది దుర్బుద్ధి యందురా ?

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- ఓరీ నీదేవుండు సర్వపరిపూర్ణుఁ డంటివిగదా ! అది యెటువలెఁ దెలుపరా.

ప్రహ్లాదువాక్యం:- అయితే విన్నవించేనయ్యా.

ద్వి. వనములయందు జీవసములయందు
ధనములయందు సాధనములయందు
నగములయందుఁ బన్నగములయందు
జగములయందును శౌరి దాఁగలఁడు.
అఖిల ప్రపంచంబు హరిమయంబగుట
నిఖిలమందు నతండు నిజముగాఁగలఁడు.
అతఁడు నీయందు నాయందుఁ గల్గుటకు
దితిజాధినాథ, సందేహ మేలయ్య !

వా. అనిన హిరణ్యకశిపుం డేమనుచున్నాఁడు.

ద. ముఖారి॥ ఆది॥

నిక్కముగా నోరి, నీయందు నాయందు
దిక్కులయందు నీ - దేవుండు
ఒక్కచందంబున - నున్నాఁ డంటివిగా యీ
యుక్కుకంబంబులో - నున్నాఁడా !

పల్లవి॥ తెలుపరాయోరి

తెలుపరాయోరి, నీదేవుఁ డెందున్నాఁడో
వలవనిమాటలు - వదరేవుగా ॥ తెలు॥

వా. అనిన ప్రహ్లాదుం డేమనుచున్నాఁడు.

ద. రక్కసరాయ సర్వజ్ఞుండవైయుండి
యక్కటా! యీమాట - లాడుదురా॥
దిక్కుల నన్నిట - దీపించు దేవు...
.... - నీవేచూచేవయ్యా॥
నీవేచూచేవయ్యా - దేవుఁడు కలఁడో లేఁడో
నేవిన్నవించనేల - యీవేళ॥ నీవే॥

వా. అనిన ప్రహ్లాదుని..........మున్న...అందు సమగ్ర ఘురాగ్రహవ్యగ్ర దానవాగ్రేసర విగ్రహ జాగ్రన్నఖాగ్ర మండలాగ్రంబగు నుగ్రనరసింహ విగ్రహంబేవి............

తాళం॥ తకతకధిమిధిమియనెడు

తాళగతి చెలంగుచును
పకపకనవ్వుచును బటుతరంబుగను।
తెకతెక నకు పా...............
.........చును - సరవి నటియించెన్॥

వా. ఇత్తెఱంగున హుంకరుమత్తుగా వర్తించు మర్త్యకంఠీరవు నిపైఁ గినుకయెత్తి యున్మత్తుడై త్యాగ్రణి.................

... ...

హారిగె కత్తిఁబూని యాహేమకశిపుండు నరహరిc గదిసె నిబ్బరముగను.

నృసింహుని వాక్యం:-ఓరీదైత్యాధమ ! ఓడక నన్నెదిరించి....
............నిలు నిలురా నీశౌర్యము చూచెదగాని.

హిరణ్యకశిపువాక్యం:- ఓమనుజపంచవదన ! కదనములో లోక
మల్లా జయించిన నే.........................
పరాక్రమము చూడుమా.

వా. అని మనుజకేసరి డాసి యారక్కసునితోఁబెక్కు విన్నా
ణంబులఁ బెనంగి వానిని సుక్కించే క్రమమె ....

ద...............దూలి రణమున నరహరి
కక్కితం బెనఁగెను - గదిసి యావేళ॥

వా. ఆకనక కశిపుండు ... ... గనుక నావిన్నాణంబుగ

... ...

ఎటువలెఁ బెనఁగెను.

ద. పంతువరాళి॥ రూపకము॥
హత్తి దానవేంద్రు - నవలీలహరిసరి
బిత్తరమునఁ బెనఁగి వాని - బీరమణ.........

... ...

త్తరము దప్పించుకోగాను నారసింహుండు నారసింహ విధంబుల
వాని మట్టుపెట్టే క్రమమెటువలెను.

ద॥ ఆట॥ యదుకులకాంభోజి॥

............కు గోళ్ళఁబట్టి డొక్క చీరి సుక్కక
ప్రేవులు చుట్టి పట్టితీసి గ్రక్కున జన్నిదములుగాఁ
బూనెనపుడు. (ఈదరువాడి తీరుచున్న హిరణ్యకశిపు
ని కళేబరం త్రోసివేసేది).

వా. ఇటువలె బలురక్కసుని నులిచి గీటడఁగించియు శాంతుండుగాకున్న నాయుగ్ర నరసింహుని శాంతి నొందించుకొఱకుఁ బ్రహ్మాదాదిదేవత లేవిధాన వచ్చిరి.

ద॥ (శ్రీ) రాగము॥ఆది॥

వారిజసంభవ - వాసవప్రముఖులైన
వారుదేవతలెల్ల - వచ్చిరావేళ॥

వా. ఆశంకర పంకజాసనులు వీరనరసింహునిఁ జేరవెఱచి తమలోఁదా మేమనుచున్నారు.

ఈశ్వరునివాక్యం:- ఓపద్మసంభవ, యీ నారసింహస్వామిని వేడుకోవయ్యా.

బ్రహ్మవాక్యం:-ఓమహాదేవ, నేవెఱతు,నీవతనిఁ బ్రార్థింపవయ్య.

వా. ఆసమయంబున దేవేంద్రుండు పావకాదిదిక్పతులఁ జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

దేవేంద్రునివాక్యం:- ఓదిక్పతులార! ఈవీర నరసింహమూర్తి యింతటు శాంతుండు గాకున్న నితని కోపానలజ్వాలపాలు గాక లోకంబులు నిర్వహించునా.

దిక్పాలకులవాక్యం:- ఓ దేవతా సార్వభౌమ, యీ దేవదేవుని కోపంబు దీరిన వెనుక వత్తుముగాని మన మీ చేరువ నుండేది మేరగాదయ్యా.

వా. అని బ్రహ్మాదు లొకరి కొకరు గుజగుజలుపోవుచుఁ దాము చేర నలికి యతని శాంతునిఁ గావింప సంపద్వధూటిని రావింపఁగోరి యాశంపాలతాంగి నేమని స్తోత్రము చేసేరు.

దేవతలు చదివేది:

ద్వి. మత్తకోకిలవాణి, మన్నారురాణి,
యలికుల నిభవేణి, యంబుజపాణి,
(శ్రీ) చెంగమలవల్లి, చిత్తజుతల్లి.
క్షీరాబ్ధికన్యక, శీతాంశుచెల్లి,
కాంతలమేల్బంతి, కలుములదొంతి,
యరుదైనపూఁగొమ్మ. యపరంజిబొమ్మ,
ముద్దులరాచిల్క, మురువైనకొమ్మ,
జక్కవగుబ్బెత, చందనగంధి,
చంద్రబింబానన, జగదేకమాత,
రక్షింపు మముఁ జాల రాజీవనయన !

వా. అని యీచందంబున నిలింపవర్గము నుతింప మహాలక్ష్మి యేవిధాన సాక్షాత్కరించెను.

ద॥ కేదారగౌళ॥ఆది॥

చెంగటఁ జేరి ది - వ్యాంగనలు గొల్వఁగా
బంగారు బొమ్మవలెఁ - జెంగమ్మ వచ్చెన్.

వా. ఇటువలెఁ దమ్మిదివాణంపుమచ్చెకంటెనిఁ జూచి ముక్కంటి
మొదలైన తెలిగంటిదొర లేమనుచున్నారు.

(బ్రహ్మరుద్రాదులు అమ్మవారికి విన్నపంచేసుకొనేది)

ఓజగన్మాతా, దైతేయవీరుని సంహరించియు నీ నృసింహ
స్వామి కోపము దీఱకున్నది. నీవతని సన్నిధింజేరి ప్రసన్నునిఁ
జేయఁవమ్మా.

లక్ష్మీదేవివాక్యం:-ఓదేవతలారా! యీదేవదేవుని యవతార
సహస్రంబులఁ జూచితి. ఇంతటికోపంబు మున్నెన్నఁడుఁ
గాన. నేనీసమయంబునఁ జేర నేరగాదు. అతనిఁ
బ్రార్థింపుమని ప్రహ్లాదుని వేడుకొనరయ్యా.

వా. అనినఁ బ్రహ్లాదునిఁ జేరి యరవిందభవాదిబృందారకు
లేమని పలికిరి.

బ్రహ్మరుద్రాదుల వాక్యం:-

ఓయి ప్రహ్లాద! నీకుఁ బ్రసన్నుఁడైన యీయుగ్ర నర
సింహుని యాగ్రహము దీర్ప నీచేతనేగాని యితరులచేతఁ
గాదయ్యా.

వా. అని వేల్పులు వేడుకొనినఁ బ్రహ్లాదుండు తనదేవుని
సన్నిధానంబున కేవిధాన వచ్చెను.

ద॥ పంతువరాళి॥ ఏకతాళము॥

నారసింహుని కినుక - తీరఁజేసెదనని
కోరి ప్రహ్లాదుండు - చేరెనావేళ॥

వా. అమ్మహాభాగవతకంఠీరవుండు హర్షగద్గదకంఠారవంబుతో వైకుంఠకంఠీరవునిఁ గొనియాడెనఁట యెట్టులనెను.

ప్రహ్లాదునివాక్యం:-

ద్వి. జయ రాజగోపాల, జయ దయాశీల,
జయ శేషఫణితల్ప, జయ నిర్వికల్ప,
జయ భక్తమందార, జయ నిర్వికార,
జయ పుండరీకాక్ష, జయ సురాధ్యక్ష,
జయ శార్ఙ్గకోదండ, జయ జగత్కాండ,
జయ రమాహృదయేశ, జయ చిత్ప్రకాశ,
జయ ఘనాఘనవర్ణ, జయ జగత్పూర్ణ,
జయ చక్రధారేయ, జయ జగద్ధ్యేయ,
జయ విహంగతురంగ, జయ కృపాపాంగ,
జయ దేవమూర్ధన్య, జయ జగన్మాన్య,
సాక్షాత్కరించి మా చనవు పాలించి
రక్షింపు మముఁ జాల రాజగోపాల.

వా. అని యాచిన్ని చెలువుండు సన్నుతింప నాపన్నశరణ్యుఁడైన యన్నరకేసరి ప్రసన్నుఁడై ప్రహ్లాదు నాదరించే క్రమ మెట్టులనెను.

నృసింహుని వాక్యము: ఓయీ ప్రహ్లాద, నీవు మామీఁదఁ
జాలా భక్తియుంచితివి గనుక మాభక్తులలో నీవే పరమ
భక్తాగ్రేసరుండవోయి.

వా. అని యాదేవుండు ప్రహ్లాదు నాదరించే సమయంబున
మహాలక్ష్మిదేవియు నరసింహస్వామి సేవిధానఁ జేరెను.

ద॥ కాంభోజి॥ ఆట:

కరమున నుదిరి బం - గరు తామరపువ్వు
ధరియించి శ్రీలక్ష్మి - నరహరిఁ జేరె॥

అమ్మవారు పెరుమాళ్ళ సన్నిధిఁ గూర్చుండెను.

వా. అప్పుడా కలకంఠకంఠితిలకంబు నృకంఠీరవునితో నేమని
పలికెను.

మహాలక్ష్మివాక్యం:- ఓ భక్తమందార ! పురందరాది
బృందారకులు మీపాదారవిందంబులు సేవింప వచ్చినారు
వారికిఁ బ్రసన్నుండవై రక్షింపరయ్య.

వా. అని యన్నలినసదన విన్నవింప నెన్నుండు ప్రసన్నుం
డౌటఁ దెలిసి దేవత లతని సేవిధానఁ జేరిరి.

ద॥ రేవగుప్తి॥ఏకతాళము॥

బలభేదిమొదలుగాఁ - గలదేవతలెల్ల,
తెలఁగి నారసింహునిఁ - జేరి రావేళ॥

బ్రహ్మరుద్రాదులవాక్యం:- శరణు శరణయ్యా శరణాగత వజ్ర పంజర, ప్రహ్లాదవరద !

వా. అని యా బ్రహ్మరుద్రాదులు నృసింహస్వామినిఁ గొనియాడిరఁట యెటువలెను.

విన్నపము:-సత్యభామామనోహరా !మీరు పదారువేలగోపికా స్త్రీలతోఁగూడి జలక్రీడలాడిన మహిమవలన 'కృతఘ్నే నాస్తిమర్యాదా' అన్న వచన మున్నప్పటికిని,ఆకృతఘ్న త్వంబు పోఁగొట్టిన హరిద్రానదిని ఒకసారి స్నానంబు చేసినంతటనే సకలతీర్థంబుల నాడిన ఫలస్వారస్యంబు కలుగుం గావున, మీమహత్త్వంబు వర్ణింప నెంతటి వారము అయినను నాయందు దయయుంచి రక్షింపవే సహజగుణసంపన్న, సంపంగిమన్న.

వా. అని సుర లతని సమ్ముఖంబున నున్న నా నృసింహ స్వామి సంతుష్టాంతరంగుండై ప్రహ్లాదుని రాజ్యాభిషిక్తుఁజేయు సమయంబున బ్రహ్మాదిదేవతలు పుష్పవృష్టి గురిపించే క్రమ మెటువలెను.

ద॥పాడి॥ ఏకతాళి॥

వలపులపువ్వుల - వానలు హరిపైఁ

గులిశధరాదులు - గురియించిరపుడు॥

వా. అప్పుడా నరసింహస్వామి సమ్ముఖమున రంభోర్వశులు మంగళప్రదముగా నటించిరఁట యెటువలెను.

మన్నారుదేవికి మంగళం.

వా. ఇవ్విధంబునఁ బ్రహ్లాదునకుఁ త్రైలోక్యసామ్రాజ్య సింహాసనంబు పాలించిన నృసింహస్వామి అచ్యుతవిజయ రాఘవభూపాలునకు ఆయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధియు ధన కనక వస్తు వాహన సమృద్ధియు అఖండ భూమండలాధిపత్య మును గలుగఁజేసి రక్షించుగాక.

ప్రహ్లాద చరిత్ర సంపూర్ణము

పూతనా హరణము

విజయరాఘవ భూపాలుఁడు

పూతనాహరణము

(విజయరాఘవ కృతము)

ఉపోద్ఘాతము

దీనిని రచించినవాఁడు విజయరాఘవుఁడు. ఇందలి కథ పూతనను శ్రీకృష్ణుఁడు సంహరించుట. ఇందు అంకవిభజన లేదు. రంగస్థలము మారదు, కథాపరిణతిగాని, ఫలసంపాదన యొక్క క్రమపరిణామముగాని లేదు. శిశువైన శ్రీకృష్ణునకు పాలిచ్చుటకు పూతనవచ్చుట, అది కృష్ణునిచేఁ జచ్చుట, దాని కళేబరమును గొల్లలు మోసికొనిపోవుటయే యిందలి కథావస్తువు.

ప్రస్తావనయందలి "స్వామివారు హావణించిన నాటకంబు నటనపటిమ గనుపింప వినిపించెదము" అను వాక్యములనుబట్టి ఈనాటకము రాజసన్నిధిని ఆడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఇట్లే ప్రహ్లాద చరిత్రయందును, కాళీయమర్దనమునందును గలదు. ఇందుఁ బన్నిద్దరాళ్వార్ల స్తుతి గలదు.

ఇందలి నందవ్రజవర్ణనము, సూత్రధారాదులచేఁ గీర్తింపఁ బడి యుండవలెను. తరువాత యశోదాప్రవేశమును సూత్రధారుఁడు సూచించినాఁడు. ఆవర్ణన చేయునపుడు ఆరీతిని యశోద వేషము ప్రవేశించునని యూహింపవచ్చును. తరువాత యశోద

కును జెలికిని సంభాషణము. యశోద బాలునెత్తుకొని 'తత్తధిక త్తోం' అని కరతాళము లొత్తుచు నటియించెను. అనఁగా దరువులును, పదములును రెండువిధములుగాఁ బాడఁబడుచుండెడివి. నాటకములోని పాత్రధారులు తమ సంభాషణములో పాడునవి కొన్ని, వెనుక హంగుదారులైన పాటకాండ్రు పాడునవి కొన్ని.

ఇందు ప్రణవము, ద్వ్యక్షరి, షడక్షరి, అష్టాక్షరి, ద్వాదశాక్షరి, శతాక్షరి, సహస్రాక్షరి, వర్ణమాలిక, ద్వయము అనువానిని పేర్కొని వానిని గోపాలుని యలంకారములుగాఁ గవి వర్ణించినాఁడు. వేదములు, పాంచరాత్రము, భారత రామాయణములు, వేదాంగములు, పురాణములు, ఇతిహాసములు, షడ్దర్శనములు అనునవి విష్ణుస్తవపదములైన గ్రంథములుగాఁ బేర్కొనఁబడినవి.

దేవుని యలంకారములుగా వస్త్రములు, పూతలు, మొదలైనవి తమకాలమున రాజులుధరించునవియే ఆరోపింపఁబడినవి. "వలిపెచెంగావిదుప్పటి, చలువగందపుపూఁత, పతకము, కట్టాణిచొకట్లు, కస్తూరితిలకము," మొదలగు నలంకారములు గోపాలుఁడుధరించినట్లు వర్ణింపఁబడినది.

పూతన బాలెంతరాలివేషమునవచ్చి, తాను దాదిననియు, వాల్మీకి మొదలైనవారికందఱికిని బాలిచ్చి బాల

వర్ధని యనుపేరఁ బ్రసిద్ధికెక్కినదనియుఁ జెప్పుకొని శిశువులకు సామాన్యములగు బాలగ్రహపీడలు, పక్షిదోషము, సర్ప భయము మున్నగు వ్యాధులను బోఁగొట్టుదునని చెప్పెను. చెలులు లోనికిరావలదనియు, బాలునికి దృష్టిదోషముతగులు ననియుఁ దొలుత పూతనను నివారించిరిగాని తరువాత నంగీకరించిరి. ఈసందర్భములోఁ గవివచనమను పేరున నొకపద్యము గలదు. దీనినిగూడ హంగుదారులే చదువుదురని తోఁచుచున్నది. నడుమ నడుమ నిట్లే పూర్వాపరకథాసందర్భమును పాత్రప్రవేశాదులను దెలియఁజేయుచు వచనములు గలవు.

పూతనాకళేబరమును పరిహరింపవచ్చిన గొల్లల పాటలును వారి వర్ణనమును ఆనాటి గొల్లలవేషభాషాచేష్టలను నిరూపించుచున్నవి. ఈసందర్భమున నడచిన గొల్లలచేష్టలు ఆనాటి హాస్యధోరణిని వారిభాషను దెలియఁజేయుచున్నవి.

ఇందొకచో కవిని "కోతిమోరకుళ్ళాయి బాపఁ" డని సంబోధించుటచేత ఆనాఁడు కవులు కుళ్ళాయిలు ధరించువారని తెలియుచున్నది.

ఇందలి పురోహితుల సంభాషణము హాస్యరసపరిపోషకమై వారిజీవితవిధానము నెఱిఁగించుచున్నది. నాఁటి స్వస్తివాచనమిందు నిరూపింపఁబడినది. ఇందలి సంకల్పమును

ప్రక్రియయు నాఁటిపద్ధతిని తెలియఁజేయుచున్నది. ఆరోజు "వర్తమాన ఖరనామసంవత్సర ఉత్తరాయణ చైత్రమాసశుక్ల పంచమీ గురువాసర శుభతిథి" అని పేర్కొనఁబడినది. దీనిని బట్టి యీగ్రంథము రచనాకాల మూహింపవచ్చును. విజయ రాఘవుని పరిపాలనాకాలము క్రీ. శ. 1633-1673. అందు ఖర నామసంవత్సరము క్రీ. శ. 1658 సంవత్సర మగుచున్నది. చైత్రశుద్ధ పంచమి ఏప్రెల్ 18 వ తేది యగుచున్నది. వార మునమాత్రము భేదమున్నది. ఇందు గురువారమనిమాత్రము పేర్కొనఁబడినది. ఎఫెమిరెసునుబట్టి పంచమి మంగళవారమగు చున్నది. వ్రాఁతలో నేదైన తప్పుపడియుండవచ్చునేమో.

పూతనాహరణము

సీ. భోజకన్యాముఖాంభోజ రాజమరాళ,
సత్యాఘనస్తన స్తబకభృంగ,
జాంబవతీ విలోచన చకోర శశాంక,
మిత్రవిందా లటిన్మేఘరూప,
భద్రావశానశ భద్రదంతావళ,
వరసుదంతామనోవనమృగేంద్ర,
లక్ష్మణారూప కలాపినీ పర్జన్య,
భానుసుతాలతా పారిజాత.
షోడశస్త్రీ సహస్ర చక్షుః పరిసార
హారసార మసార మోహనశరీర,
విజయ రాఘువభూపాల భజనలోల,
కేలు మోడ్చెద రాజగోపాల, నీకు.

వ. పరాకుస్వామి. శ్రీరాజగోపాల చరణారవిందభజనానందసాంద్ర! రఘునాధనాయకరత్న రత్నాకరావతీర్ణ సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్ర! పాండ్యతుండీరాది వైరివీరగజకంఠీరవకిశోర! కళావత్యంబికా కుమార! చందోపేంద్ర సురేంద్రనందన కందర్పకోటి సౌందర్యధుర్య! జీర్ణకర్ణాటకసామ్రాజ్య

సింహాసన స్థాపనాచార్య ! సమసమయ సమాచరిత సమస్త నిస్తుల తులాపురుషాది మహాదానోపదాన ప్రవర్తితకీర్తిధారేయ ! సంగరరంగగాంగేయ ! ప్రతిదిన బ్రాహ్మణ బహుళ సహస్రాభీష్ట మృష్టాన్నదాన దీక్షాధురీణ ! మానినీ నూతన పంచబాణ ! విశ్వ విశ్వంభరాభార భరణ విచక్షణ దక్షిణ భుజాదండ ! శౌర్యైశ్వర్య ధౌరంధర్యమేరుకోదండ ! దక్షిణ సింహాసన పట్టభద్ర ! కలియుగ రామభద్ర ! చతుర్విధ కవితానిర్వాహసార్వభౌమబిరుదాంగదవిరాజమాన చరణాంభోజ ! కవిసమాజభోజ ! జనకచరణరాజీవసేవావిధాయక ! విజయరాఘవ నాయక ! పరాకు. స్వామివారు హావణించిన పూతనాహరణ నాటకంబు నటనపటిమ గనిపింప వినిపించెదము చూడ నవధరింపుఁడు.

ద్వి. శ్రీరాజగోపాల, శృంగారశీల,
ధారాధరశ్యామ, దనుజవిరామ,
దేవకీ వరపుత్ర, దివ్యచారిత్ర,
దేవతామూర్ధన్య, దేవేంద్రమాన్య,
బాణ బాహు సహస్రభంజనా వక్ర,
పాణి సరోజ సంపాదిత చక్ర,
గోపికానయన చకోరికా చంద్ర,
వ్యాపక విశ్వరూపానందసాంద్ర,

విజయంబు పాలించు విజయసహాయ,
విజయరాఘవు నేలు వేల్పులరాయ,
నీపాద పద్మముల్ నెఱి నమ్మినాఁడఁ
జేపట్టి నను గటాక్షించి రక్షించు.

ద్వి. సింధురాజకుమారి చికిలి కటారి
గంధ సింధురయాన కలుముల చాన
చంద్రసహోదరి చంద్రవర్ణాంగి
చంద్రికా సమహాస చంద్రబింబాస్య
చిలుక పల్కుల కొమ్మ చెంగమలమ్మ
కులుకు సిబ్బెపు గబ్బి గుబ్బల గుమ్మ
నారీ శిరోమణి నమ్మితి మమ్మ
కోరిన వరము గ్రక్కున నీయవమ్మ.
అపశబ్దగజముల నస్మత్కవిత్వ
విపులాద్రి గుహాలలో విహరింపకుండ
నూత్రవతీశ, మీశుభకరకలిత
వేత్రంబు కదలించి విదళింపవయ్య.

వ. అని వాగ్వైఖరీ విజితభోగేంద్రుఁడగు విజయరాఘవ దేవేంద్రుఁడు తనయిష్టదైవంబులైన యాదిమదంపతులఁ గొని యాడి శుకాచార్యుల నాచార్యులఁ బన్నిద్ద రాళ్వార్ల నేమని కొనియాడుచున్నాఁడు.

ద్వి. భాగవతంబను పరమాంజనమున
భాగవతులకెల్లఁ బరతత్త్వ నిధిని
ప్రకటంబుగాఁ జూపి ప్రఖ్యాతిగన్న
శుకయోగి కులధుర్యు శుభచర్యుఁదలఁతు.
పరమ చతుర్వేద పారీణు లగుచు
గరిమ మీఱఁగ శతక్రతుయాజు లగుచు
వీరవైష్ణవులన వెలసిన ఘనుల
సారెకుఁ దాతయాచార్యులఁ గొలుతు.
రవి తులారాశిఁ జేరఁగ వచ్చినపుడు
శ్రవణతారను హస్తిశైలాఖ్యపురిని
గాంచనాంభోరుహ గర్భగోళమునఁ
బాంచజన్యాంశ సంభవుఁడై చెలంగి
వాసికెక్క ప్రధాన వైష్ణవుండైన
కాసారయోగికిఁ గరములు మోడ్చి,
వనధి తీరంబున వరమల్ల పురిని
మను ధనిష్ఠను తులా మాసంబునందుఁ
గలువలో హరిచేతి గద నుదయించి
వెలయు భూతయతీంద్రు వేనోళ్ళఁ బొగడి,
మాయూరపురి తులామాసవికాస
దాయక శతభిషక్తారక యందు

నందకాంశంబున నందనభావ
మొందిన యా మహోద్యోగిని గొలిచి,
అకలంకమగు భార్గవాన్వయమునను
మకర మాసంబున మఖయందు విష్ణు
చక్రాంశమున మహీసారాఖ్య పురిని
చక్రేశుఁడగు భక్తిసారునిఁ గొలిచి,
జననుతంబైన వైశాఖమాసమున
ననుపమంబగు విశాఖాఖ్యతారకను
గోవిందుఁడై పుట్టి కురుకా పురమున
ద్రావిడోక్తులఁ బ్రబంధము నిర్వహించి
సన్నుతి కెక్కిన శఠగోపయతికి
మన్ననతోడ నమస్కృతుల్ సేసి,
మేలైన కేరళ మేదినియందుఁ
గోలపురంబునఁ గుంభమాసమున
రాచూలియై పునర్వసు తారయందు
నాచక్రధరు కౌస్తుభాంశంబు వలన
వెలయుచు నావిర్భవించిన యట్టి
కులశేఖరునకు మ్రొక్కులు సంఘటించి,
శ్రీవిలిపుత్తూర జ్యేష్ఠమాసమున
కోవిదుండై మును కూఁకటితోడ

స్వాతిని హరి రథాంశమున జన్మించి
దైతేయవైరికిఁ దాసుఁడై యగుచు
విష్ణు భక్తులలోన విఖ్యాతిగన్న
విష్ణుచిత్తునిఁ జిత్తవీధిలో నిల్పి,
మానిత చోళరమాకుచహార
మైన మండంగుడి యగ్రహారమున
సింగాణి నెలయందు జ్యేష్ఠతారకను
రంగేశు కైంకర్యరచన గావింప
వనమాలికాంశంబు వలన జన్మించి
వనమాలి కృపచేత వర్ధిష్ణువైన
భక్తాంఘ్రి రేణునిఁ బంకజనాభ
భక్తధురీణునిఁ బ్రస్తుతిచేసి,
యవనిపై నిచుళాపురాధిరాజ్యమున
దివిజులు పొగడఁ గార్తికమాసమునను
రూపసంపన్నుఁడై రోహిణియందు
దీపించు శ్రీవత్స దివ్యాంశమునను
జనియించి హరిగుణస్తవపరుండైన
మునివాహనాహ్వయమునికిఁ గేల్మోగిచి
కార్తికంబునఁ గృత్తికా తారయందుఁ
గార్తస్వరాంబరు కార్ముకాంశమున

నావిర్భవించి యయ్యాదిదేవునకు
వేవేలు కైంకర్య విధులొనరించి
పరిహితంబుగా షట్ప్రబంధముల్ చేసి
మహిఁ జతుష్కవిశిఖామణి యనఁబరఁగు
పరమవైష్ణవ పట్టభద్రుఁడైనట్టి
తిరుమంగ యాళ్వారిఁ దిరముగాఁ గొలిచి,
పరమ పావనమైన పాండ్యదేశమున
మెరవడిఁ గాంచిన మేషమాసమునఁ
దగిన చిత్రాహ్వయ తారకయందు
జగదీశ్వరుని గు[1]ణాంశమున జన్మించి
యధిక భక్తి పరాంకుశాధీనుఁడైన
మధురకవీంద్రుని మహిమలు పొగ
తొలినెల నార్ద్రను తుండీరభూమి
తలమున శేషాంశ ధౌరేయుఁ డగుచు
జనియించి దర్శన స్థాపకుండైన
యనఘుని రామానుజాచార్యుఁ గొలిచి,
పరివిమలభక్తి డెబ్బది నల్వురైన
కవి వరేణ్యుల భాష్యకర్తలఁ గొలుతు.

1. గదాంశమున.

వ. అని గురుచరణ పరిచరణంబు గావించి, విజయరాఘవ కుంభినీజంభారి యారంభించిన పూతనా మథన కథా సంవిధాన చాటుధారాధాటికి శృంగాటకంబగు శృంగార నాటకంబునకుఁ బ్రథమవర్ణనాభాజనం బగు నందవ్రజం బేరీతిఁ బ్రఖ్యాతి కెక్కెను.

ద్వి. శ్రీదళు కొత్తఁగాఁ జెలువమన్నారు
పాదసంచారియై బలభద్రుఁ గూడి,
బాలుఁడై గోపాల బాలురతోడ
వేలుపుల్ గొనియాడ విహరించు కతన
నభినవ హాలకలశాది చిహ్నముల
శుభరేఖ లందంద చూపట్టుచున్న
దినకరనందనా తీరకాంతార
ఘనతర సైకతాగ్రములఁ జూపట్టు
పారిజాత కుడుంగ సాలరసాల
నారికేళ లవంగ నాగ పున్నాగ
చందన పాటల చంపక వకుళ
మందార భూరుహ మధ్యరంగమున
దివ్యమై యొప్పు వీథీదృశ్యమాన
నవ్యరత్నవ్రజంబు నందవ్రజంబు.

అందొకానొక నాఁడు హారువులు మించు
కుందనంబు పసిండి గొప్ప యుప్పరిగ
నుదిరి జీనికడాని యుయ్యెలలోన
మదిరేక్షణ యశోద మక్కువమీఱ
బాలగోపాలునిఁ బవళింపఁజేసి
జోలపాడెదనంచు సొంపునవచ్చె.

వా. ఇవ్విధంబున యశోదాలీలావతి బాలగోపాలునకు డోలోత్సవము గావింపఁ గేళీగృహాంతరాళమున నీలంపుఱాతి దూలంబునఁ గీలుకొల్పిన జాళువాగొలుసులఁ దేలియాడు లాలిపాలికి వచ్చెనఁట యెటువలెను.

ద॥ కేదారగౌళ॥ఏకతాళము॥

బాలగోపాలుని - బంగారుతొట్లలో నుంచి
జోలలుపాడ య - శోద వచ్చెనపుడు॥

వా. ఇవ్విధంబున మందిరంబు వెడలివచ్చిన నందసుందరి ముందటికి నొకచందనగంధి నందగోపాలబాలుని గొనివచ్చెనట యెటువలెను.

ద॥ రేగుప్తి॥ఆట॥

గోపాలబాలకుని - గుఱిచ్చియెత్తుక యొక్క
గోపకన్యక యశోదా స - మీపమున చేరవచ్చెను॥

యశోదవాక్యము:- రారాగోపాల ! రారా ముద్దుకృష్ణ! రారా చిన్నికృష్ణ ! నీకు చందమామను చూపేగాని, చక్కెర పెట్టెదనుగాని రారా మాయయ్య! నామీఁదకోపమా? రారా మాయబ్బ !

చెలివాక్యము:- అవునే ఓయమ్మ, నీవు చన్నీయని కోపాన బిడ్డ రాకున్నాడే ఓయమ్మ.

యశోద:- ఓయమ్మ వీడెన్ని నేర్చినాడే ! చూస్తివా ఓయక్క!

చెలి:- అలాగందురా ఓయమ్మ ! లాలించవే ! రమ్మనవే ! వేఁడుకోవే ! వెన్నఁబెట్టెద ననవే !

యశోద:- అయితే పాలుపోసెద రారా గోపాల.

పల్లవి॥ పాలుపోయవె యమ్మా పాలుపోయవె।
పాలుపోయవే యమ్మ పైఁడిగిన్నెలో।
మేలైన కమ్మని మీఁగడతో-పాలుపోయవేయమ్మ
పాలుపోయవే. ॥౧॥

పండువెన్నెలబైటఁ గండచక్కెర నించి
వెండిగిన్నెలోఁ జాల వెన్న పెట్టవే. ॥౨॥

పాలుపోసెదరారా బాలగోపాల
పాలుపోసెదరారా బంగారయ్య. ॥3॥

మేలైనకమ్మని మీఁగడతో
పాలుపోసెదరార బాలగోపాల. ॥౪॥

పండువెన్నెలబైటఁ గండచక్కెర నించి
వెండిగిన్నెలోఁ జాల వెన్న పెట్టెదరా॥పాలు।

వా. అపుడా యీరీతిఁ జెలిచేతనున్న కుమారుని జేకొని యశోద చెక్కిలినొక్కి యక్కునఁజేర్చి ముద్దాడి యొక్కదరువు పాడుచుఁ జక్కనికోపులు రహికెక్క నటించెనఁట యెటువలెను.

ద॥కన్నడ॥ఆటతాళము॥

పొత్తులలో బాలుని యశోద-యెత్తుకొనియప్పుడు
తత్తధిగ తోమని తగు కర-తాళంబు లొత్తుచు నటియించెను।

వా. ఈరీతి యశోదానారీతిలకంబు నటించి కుమారుని లాలించి లాలినుంచి జోలపాడెనఁట యెటువలెను.

జోల॥శంకరాభరణము॥ఆటతాళము॥

జోజోనాకులదేవత - జోజో మన్నారయ్య
మావారునినుగొల్చి - మన్నారయ్య॥
జోజో నిష్కపట వినోది - జోజోనిష్కపటవినోది
జోజో సుదర్శనశాలి - జోజో సుదర్శనశాలి
జోజో సత్యభామాసమేత - జోజోసత్యభామాసమేత।

యశోదవాక్యము:-

రారే చెలులార, నాకుపనికద్దు, ఈముద్దుగోపాలుని చెంత
వింతవారిని రానీక మీరుకాపాడుకొని యుండరే।

చెలి:- అమ్మమ్మ అలాగే యుండెదమమ్మా.

వా. ఇవ్విధంబునఁ బలికి యవ్వధూమణి యబ్బాలుని పాల నిద్దరు బాలికలనుంచి దధి మథనవ్యాజంబున గృహారాజంబున కరిగెనఁట యెటువలెను.

వా. ఆసమయంబున ఆతియ్యవిలుకానిఁ గన్నచిన్నయ్య నయ్యేలనాగ లుయ్యేలనుంచి సారసుధారసధారలు జాలువాఱ జోలలుపాడిరఁట యెటువలెను.

జోల ॥నీలాంబరి॥

శ్రీరాజగోపాల చిన్మయానందశీల
కారుణ్యగుణాలవాల కనకాబ్జనాయికాలోల॥
నాపాలిభాగ్యంబ నాపెన్నిధానంబ।
గోపికాచిత్తచోర గోవర్ధనోద్ధార॥
రత్నమందిరమున రక్తాబ్జనాయికనుగూడి
రత్నశయ్యాపైఁ గామినీరత్నంబులు జోలయనంగ॥
విహరించు నీవేడుక వివరించి నగ్గింతు।
రహిమీఱ నవధరింపు రాజగోపాలదేవ॥ ॥౧॥

సరిపెణల్ మురుగులు చౌకట్లు నటియింప
సరజాఱు సిగచెంప నసియాడుచుండఁగను
చరణంబులొత్తుచు న్నరుణాబ్జనాయిక
మెఱుఁగుఁ జెక్కులఁ దనమేని నీడలుచూచి
యురమున నన్నుంచినట్లు యువిదలనిద్దఱనుంచినాఁడని
పరికింపఁ దెలిసినప్రౌఢగోపాల లాలి॥ ॥౨॥

నారాయణాష్టాక్షరి నటియించుచౌకట్లు గాఁగ
సారమైన ద్వాదశాక్షరి సరిలేని కంటసరిగాఁగ

ఘోరమైన షడక్షరి తురుముత్తెపుఁగుచ్చుగాఁగ
తీరైన ప్రణవంబు దివ్యకౌస్తుభరత్నంబుగాఁగ ॥౩॥
మురువైన ద్వ్యక్షరి మురువుపూసలై రాణింప
నౌరపైన శతాక్షరి యుత్తరిగెయై దీపింపఁ
దిరమైన సహస్రాక్షరి దివ్యరత్నహారముగాఁగ।
వరుసగా వర్ణమాలిక వనమాలికగాఁగ॥ ॥౪॥
తేజమున నేకాక్షరి దివ్యనాసామణిగాఁగ
బీజాక్షరములెల్ల బిరుదు పెండెము గాఁగ॥
వేదకోవిదులెల్ల వినుతించు మీద్వయము
పాదద్వయమున మించు బంగారు మించుగాఁగ।
ప్రాఁజదువు టుయ్యెలపై రక్తాబ్జనాయికనుగూడి
రాజిల్లు మంత్రమయమూర్తి రాజగోపాల లాలి॥ ॥౫॥
చొక్కపు ముత్తెములపేరు చుక్కలబారుగాఁగ
నక్కున నున్న కౌస్తుభము చుక్కల రాజుగాఁగ
గ్రక్కునఁ బరమవైష్ణవుల కనుగలువలు వికసింపఁ
జక్కని హేమాబ్జవల్లినిగూడి శయ్యనున్న స్వామిలాలి॥౬॥
ప్రాఁజదువుల కోళ్లతోఁ బ్రణవము మంచమై మించఁ
బ్రాఁజిలున మన్నీఁడు పానుపై రాణింప॥
చేరిన పాంచరాత్రాదులు జీనిబటువు దిండ్లుగాఁగ।
భారతి రామాయణాదులు బంగారు గొలుసులుగాఁగ॥

పావన వేదాంగములు పగడపుఁ గంబాలుగాఁగఁ ।
దావుకొన్న పురాణములు దంతపుఁ జప్పరములుగాఁగ
చిరతరేతిహాసములు సింగంపుఁబ్రతిమలు గాఁగ।
పరఁగు షడ్దర్శనములు పట్టు కురాళంబు గాఁగ॥
నలువన్నేఁ బొగడొందు నాలాయిర ప్రబంధంబు
చలువలు వెదచల్లుచు పైనున్న చందువా గాఁగ॥
ఆది కావ్యనాటకంబు లపరంజి రేకలు గాఁగ
దేదీప్యమానమై మించు దివ్యశయ్యపై నుండి॥
చేపట్టి యేలుకొన్న శ్రీభూమీ నీళలెల్ల
రూపింప హేమాబ్జవల్లీ రుక్మిణీసత్యలై కొలువ
వెంబడించి పాయని విమలాది శక్తులెల్ల
జాంబవతి మొదలైన సతులై యూడిగములు సేయ॥
ఆనందడోలోత్సవ మంగీకరింపుచున్న
భానుకోటి సంకాశ పరబ్రహ్మమూర్తిలాలి॥ ॥౭॥

భూరి భుజశాఖలతోఁ బొదలు కెంగేలుచిగురులతోఁ
జారు నఖకోరకములతో శంఖచక్రప్రసవములతో॥
కారుణ్యంపుఁబూఁదేనెతోఁ గస్తురిబొట్టుగండుఁదేఁటితో
గారవంపు హేమాబ్జవల్లితోఁ గనకాంబర పరాగంబుతో॥
కాయచ్ఛాయాదళములతోఁ గౌస్తుభరత్న ఫలముల తో
పాయక కోరికలిచ్చు భక్తపారిజాతంబ లాలి॥ ॥౮॥

వలిపె చెంగావిదుప్పటి వలెవాటుతోఁ
చలువగంధపుఁబూఁత పైఁదోఁచు చనుగుమ్మలయొమ్మెతో
పలక వజ్రంపుఁ దిరువుపనిహారువు పదకంబుతో॥
కలలు దేఱుచెక్కుల నటించు కట్టాణి చౌకట్లతో।
తీరుగాఁ గొనగోరఁదీసిన తిన్నని కస్తూరితిలకంబుతో।
కారుణ్యము వెదచల్లు కడకంటి చూపులతో
శ్రీరక్తాబ్జనాయికా చిత్తము కరఁగింపుచు
నారజపు సొగసు మీఱిన శ్రీరాజగోపాలలాలి॥ ॥౯॥

వా. అప్పుడు భద్రగజయానల గానలహరీసముద్రంబులో నోలలాడుచు యోగముద్రానిద్రితాక్షుండైన బలభద్రానుజుని హింసించెద నని కంసప్రేషితయై చేతనాచేతనభూతజాత భీతిహేతుభూతయైనపూతన బాలెంతరాలి వేషంబును బూని వచ్చెనఁట యెటువలెను.

ద॥ సావేరి॥ ఆట॥ బాలెంతరాలి రూపముఁబూని పూతన
బాలగోపాలుని పాలికి వచ్చె॥

చెలులవాక్యము:-ఓయమ్మ! నీయూరేమి? పేరేమి? యిందురాఁ
గారణంబేమి తెలుపుమా ?

వా. అనినఁ బూతన యేమనుచున్నది.

ద్వి. వినఁగదవమ్మ నావృత్తాంతమెల్ల
వినిపింతు నీకు సవిస్తరంబుగను
ఆదిరాజులయిండ్ల ననిశంబు నేను
దాదినై వర్తింతు ధవళాయతాక్షి !

బాలురఁ బెంపఁ నేర్పరి నైనకతన
బాలవర్ధిని యనఁ బ్రఖ్యాతిఁ గంటి.
వేడుకతీయని వీటవర్తించు
ప్రోడరాసుతుల పంపున సంచరింతు.
పుడమిపైఁ బుట్టుకుఁ బుట్టినాతనికిఁ
గడవలోఁ బొడమిన కతల పారునికిఁ
బురుషుని కడుపునఁ బొడమినదొరకు
విరిబోణి, యేటిలో వెడలినాతనికిఁ
గనుఁప జొంపములోనఁ గలిగినాతనికిఁ
జనుఁబాలొసంగి నే సాఁకితి నమ్మ.
లలితాంగి, నేను బాలగ్రహపీడ
తొలఁగింప నేర్తు జోతు లమర్ప నేర్తు
పక్షిదోష చికిత్స పాటింప నేర్తు
రక్షగట్టఁగ నేర్తు రాకుమారులకు.
కీరసల్లాప ! మీకృష్ణుని యడుగు
నీరు గ్రమ్మెదుఁ పక్షినీడ పాఱినది
బొమ్మున నొకమచ్చ రూపింపఁ గంటిఁ
గొమ్మ, యీతనికి నాగులపట్టు గద్దు.
భేరుండ మొకటి యీబిడ్డని మీఁద
నూరక కను వైచి యున్నదోయమ్మ !

ఎడఁబాయకున్న యాదృష్టిచే నితని
యొడలెల్ల గఱుపారి యున్నదోయమ్మ !
వేలాలతాతన్వి, యిది మొదల్ గాఁగ
బాలగ్రహంబుల భయములు కొన్ని
వనిత, సర్పభయంబు వర్ష భయంబు
ఘనతరాగ్ని భయంబు గజముచే భయము
జెట్టివీరులపోరుచేఁ గొంత భయము
పుట్టంగ నున్నదీబుడుతని కిఁకను.
చెలియ, నేనితనిఁ బోషించితినేని
తొలఁగింపనేర్తు నీదోషంబులెల్ల.
రాజీవనయన, యీ రాకుమారునకు
ఈజీవమిచ్చిన నీవచ్చునమ్మ.
సకియ, యీసిసువు నాచనుద్రావెనేని
పెకలించి కొండలు ఛేదింపఁ గలఁడు.
రాకేందు బింబాస్య, రత్నాకరంబు
నీకుమారుండు చేయీఁత నీదెడిని.
ఎలమి నేఁ బెంచిన నీకుమారుండు
పొలఁతి, చుక్కలు మొలపూసగాఁ బెరుగు.
కావున ననుదాదిగా సంతరించి
నావిధంబు లెఱింగి నడపుకోవమ్మ.

వా. మఱియు హంసగమనలఁ జూచి కంసదూతిక యేమను చున్నది.

ద॥ కాంభోజి॥ ఆట॥

పల్లవి॥ ఆదిమరాజుల యిండ్లను నేను
దాదినై వర్తింతు ధవళాక్షులార ! ॥౧॥
తరుణి, నాచనుఁబాలు ద్రావినవారు
చిరకాలమును చిరంజీవులై యుండ్రు
సరపాలబాలురు నాచనుబాలఁ
బెరిగినవారలు పెక్కండ్రు గలరు ॥౨॥

వా. అని నిశాటవధూటి పెనుజూటుతనంబునఁ దన చాటు వచనంబులు పచరింపఁ గనుబాటు తాఁకునని యాకుమారుని చెంతఁ జేరనీక యాకాంత లాబాలెంతరాలిని జూచి యేమను చున్నారు.

పదము॥ కాంభోజి॥ ఆట॥

బాలగోపాలుని పాలికి రావద్దు
బాలెంతరాల చలమేల పోవచ్చు॥ ॥౧॥
వనిత, యీడకు వింతవారు రారాదమ్మ
పెనఁగకు పిలువని పేరంటమునకు।
కినిసి రావద్దమ్మ కిసరుసోఁకునమ్మ
కనుబాటు దాఁకెనమ్మ కడకుఁబోవమ్మ॥ ॥౨॥

నిన్ను దృష్టితాఁకె నేమో చన్నంట కుండఁగాను
చిన్నికృష్ణునకొక్క సిద్ధునిచేత।
కన్నెరో రచ్చరేకు గట్టించితిమమ్మ మేము
నిన్ను రానిచ్చిన నేరము రాదా॥ ॥3॥

శ్రీకృష్ణదేవుండు చిట్టడుగు పెడితే
సాఁకఁబెట్టెమని మాజాతివారెల్ల।
ఏకవీరమకు మీఁదెత్తి మొక్కుకున్నారమ్మ
రాకేందుముఖి, యిందు రాకురాకమ్మ॥ ॥౪॥

వా. అని వారించు వారిజముఖులఁ దనమాయ నాపెను మాయలాఁడి మచ్చుగప్పి సొక్కించి యక్కుమారుని గుచ్చి యెత్తి యక్కునహత్తించి యొక్కదిక్కునఁ గూర్చుండి గరళ సామాన్యంబగు నిజస్తన్యంబు గ్రోలింపఁబూని యేమనుచున్నది.

పూతనమాటః- రారా చిన్నికృష్ణ! చన్నిచ్చెదఁగాని నాచన్ను
దాఁకితే నీకు వన్నెవచ్చెడిని రారాగోపాల!

దరువు॥ఘంటారవము॥ఆది॥

చన్నుదాగవరా కృష్ణమ్మ చన్నుదాగవరా - నా
చన్నుదాగితే నీకువన్నె వచ్చుఁగదరా॥ ॥౧॥
ఒకనవ్వునవ్వరా యుగ్గుపట్టెదరా
మొకమెత్తి చూడరా ముద్దుగోపాల॥ ॥౨॥

కవివచనము:

క. ఆలోన నయ్యశోదా
బాలుఁడు జగజంత వింతబాలెంత విష
జ్వాలాభీలంబగు చను
బాలానుచు దానిప్రాణ పవనం బెగిచెన్॥

వా. ఇవ్విధంబున యశోదాకుమారుండు ప్రాణమారుతంబు లాకర్షింపఁ బూతన యాతన సహింపఁజాలక యేమనుచున్నది.

పదము॥జయంతసేని॥ఆదితాళము॥

చనుదాగ్రివకుందురో చన్నిచ్చు దాదిని
పెనుగావు గొందురో బిడ్డలెంతైన॥ ॥౧॥

పల్లవి॥ విడువిడు నాచన్ను విడువిడురా యోరి
బడలితిరా చాల బాలగోపాల।
పగదీర్ప లేనైతి భళిభళి నీవు నా
మొగమైతే నేను సగమైతిఁ గదరా॥ ॥౨॥
అమ్మకనే చెల్ల యది యేమిరా నీవు
తోమ్మొక్కితే దలకు దిమ్మెక్కెఁ గదరా॥ ॥3॥
చిన్నవాఁడనియుంటిఁ జెల్లఁబో నీవు నా
చన్నంటితే యుసురు మిన్నంటెఁ గదర॥ ॥४॥

వా. ఇవ్విధంబున విలపింపుచు వసవల్చు నిసువుచే నుసురు గోల్పడి యసురవనిత పసరంబుకైవడి వసుధాస్థలి దెళ్ళి.

మూర్ఛిల్లిన చప్పుడాలించి కప్పుడాలిమేని బాలుని పాలిబాలి కలు హాహాకారంబులు సేయుచుఁ దమలోఁ దా మేమను చున్నారు.

పదము ॥ ఘంటారవము ॥ రూపకము ॥

ఏమిసేతా మేమిసేతా మమ్మలారా । యీ
గాముసేఁ డెందుండి వచ్చె నక్కలారా ॥౧॥

ఎన్నఁడీ వింత లెఱుఁగమమ్మ యమ్మలారా - యీ
చిన్నికృష్ణున కెన్ని బాములె యక్కలారా ॥౨॥

కన్ను తెఱవని నిసువుమీఁద నమ్మలారా - ఆ
యన్నకారి కంసుఁ డంపెనో యక్కలారా ॥3॥

దోసకారి పంపు వచ్చెనె యమ్మలారా - యెంత
మోసము రాఁ దిరిగె నమ్మ యక్కలారా ॥౪॥

ఎందుఁబోదా మెందుఁ బోదా మమ్మలారా -యీ
మంద నెట్లా యుందుమమ్మా యక్కలారా ॥౫॥

తల్లివింటే తాళే దెల్లే యమ్మలారా - గొల్ల
పల్లె కెంత భయము వచ్చెనె యక్కలారా ॥౬॥

బాలబిడ్డని పాలఁగల్గి యమ్మలారా -ఆ
దేవుఁ డీవేళ దీర్చెనమ్మ యక్కలారా ॥౭॥

వా. ఇవ్విధంబున నవ్వ్రభామణులు హాహా కారంబులు సేయ నాయార్భటి చెవులనాలకించి యశోదా కృశోదరి యచ్చటికి వచ్చెకరిమ మెటునలెను.

వ॥ కాంభోజి॥ ఆట

చప్పు డాలించి యా కప్పుడాలుబాలునిఁ గన్న
కప్పురగంధి వచ్చెను గడుచోద్యమంది ॥

యశోద : ఓయమ్మ ఓయమ్మ యిదేమిచోద్యమే. మీరేలాగు
నుంటిరే.

చెలి : ఈవింతలు మేమేమని చెప్పమే యోయమ్మ.

యశోద : అమ్మ నే నేమిసేతునే యీలాగైతే.

పదము ॥ ఆహరి ॥ ఏకతాళము ॥

అమ్మ నేనేమి సేతునే నావిభుని
నెమ్మో మేలాగు చూతునే ।
నమ్మిన దైవము హా నేఁటిపట్ల నగుఁ బాటుచేసెఁగద ॥౧॥

ఏమని దూఱుదునే నా విధిని
ఏమని దూఱుదునే - కృష్ణుని కెట్లా
సేమము గోరుదునే -
ఏమరించి వచ్చెనో యీజగజంత
యెట్లా నాయిల్లు చొచ్చెనో ॥౨॥

ఎంత మాట వింటినే బిడ్డనుబాసి
యింత పొద్దేల యుంటినే ।
వింతవారు వత్తురా వచ్చిన ఈ
జంతను రానిత్తురా ॥3॥

పదము ॥ కాంభోజి ॥ ఆటతాళము ॥

సద్దుసేయకురే మీరెవ్వరు సద్దుసేయకురే ।యీరొక్కసి
వద్ద డాయకురే – ఓ చెలులారా
ముద్దు గోపాలుండు దద్దరించేని ॥౧॥

రప్పించరమ్మా మానందుని రప్పించరమ్మా ।
మీరీ సుద్ది చెప్పించరమ్మా – యీబారి
తప్పించరమ్మ ధనళాక్షులారా ॥౨॥

వా. ఇవ్విధంబున విలపింపుచు నందసుందరి నందునిఁ బిలువ నంప నా చిదానందుని పాలి కతఁడు వచ్చె క్రమ మెట్టులనెను.

దరువు ॥ ముఖారి ॥ ఆది ॥

నందనుఁ డున్నట్టి చందమంతయు విని
మందనుండి వచ్చె నందుఁ డావేళ ॥

వా. ఇవ్విధంబున వచ్చిన నందుఁ డానందనుఁ జూచి యే మనుచున్నాఁడు.

నందుని వాక్యం ॥

పదము ॥ ఆహారి ॥ ఆట ॥

ఏలాగు గాసికిఁ దాళితివో నీవు బాలకృష్ణమీఁదాదులు
చేలకుఁ బోయిరో పాలకుఁ బోయిరో బాలకృష్ణ ॥౧॥
వద్ద వారికేల బుద్ది లేదాయెనో ముద్దుకృష్ణ – యీ
పొద్దున నేనెటువంటిసుద్ది వింటినయ్యో ముద్దుకృష్ణ॥౨॥

కన్నతల్లి యెంత కన్నురాలాయెనో చిన్నికృష్ణ-యింత
పున్నెముం గట్టు కొన్నవారెవ్వరో చిన్నికృష్ణ ॥3॥

వా. అని మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

నందుఁడు చదివేపద్యం :

క. ఓతనయా ! పూతనచే
యాతనలకుఁ దప్పితివిగదా దైవకృపఁ
నాతండ్రి నేఁడుగదా
మీాతండ్రి కులంబు వెలసె మేదిని మీాఁదన్॥

క. పుట్టక పుట్టిన ముద్దుల
పట్టీ, నాపుణ్యఫలము పరఁగం దిరుగం
బుట్టితివని వింటిఁ గదా
చుట్టములకు నాకు నేఁడు శుభము లభించెన్॥

వా. ఇవ్విధంబున వచ్చిన వల్లవపురవల్లభుండు పూతనా చేతనాపహారియైన యాతనయుని దిగిచి తన నాతిచేతికొసంగ నయ్యంగన కుమారునిఁ గౌఁగిటఁ గదియించి మఱియు నేమను చున్నది.

పదము॥ మధ్యమావతి॥ ఆటతాళము॥

ఎందుండి వచ్చెనో గోపాల - యెందుండివచ్చెనో।
మందకు నేఁడీ మటుమాయలాడి ॥౧॥

ఏలాగు తాళితివో నీపీమె యిచ్చిన
చను బాలు గ్రోలితివో ॥౨॥

మము రమ్మని చాటిరో మీాదాదులు
తముఁ దప్పించుక దాఁటిరో ॥౩॥

కొడుకా వెఱచితివో దీనిఁజూచి
జడిసి యెంత వాచఱచితివో ॥౪॥

కన్నీరు నించితివో నన్ను - గన్నయ్య నీవెంత
కళవళించితివో ॥౫॥

మదినేమి తలఁచితివో గోపాల
బెదరి నన్ను పేరఁ బిలిచితివో ॥౬॥

ఆఁకొని బడలితివో దీని
యాకారము చూచి యడలితివో ॥౭॥

బాలగోపాల చనుబాలు
గోలవయ్యా నీవీవేళ ॥౮॥

వా. ఆసమయంబునఁ బూతనాకళేబరంబు పరిహరింప నందుఁ డాభీరకుమారులఁ బిలువనంప, యమునాతీరముననుండి వారు వచ్చేక్రమమెటువలెను.

జతి॥ సౌరాష్ట్రము॥ ఆది॥

కోలలు చేఁబూని గొంగండ్లు ముసుఁగులువైచి
పాలకుండలు మూఁపుపైని రాణింప।
చేలలోనుండి గోపాలకులు వచ్చిరి
వేళంబె నందుని పాళెంబుచేర. ॥౧॥

గొల్లపదాలు: భూపాలము - రూపకము॥

ఓటికిన్నెర మీటుకొంట గొల్లలారో - ఆ
యేటి సాయెనె నేటిమాపు గొల్లలారో ॥౧॥

తందనాలు పాడుకొంట మనము రాఁగా - ఆ
మందలో నొక్క సద్దురేఁగె గొల్లలారో ॥౨॥

నందయ్య పిలిచెనఁట గొల్లలారా - మన
మందలమూఁ బోదము రారో గొల్లలారో ॥౩॥

గొల్లలు బెదరి తమలో తాము ఆడుకొనే మాటలు:

ఒకఁడు:- ఒరే ఒరే యిదేటి గామురా!

మఱొకఁడు:-ఒరే మన కిచ్చమ్మకు చన్నీయవచ్చిన దాదిరా

మఱొకఁడు:-ఒరే ఓయబ్బ! యిది దాదిగాదు ఏమోగాని రాకాసేరా.

మఱొకఁడు:-ఒరే నానేతికావడేదిరా!

మఱొకఁడు:-నాపాల కుండేదిరా?

మఱొకఁడు:-ఒరే ఒరే నాబడికిన్నెర యేదిరా?

మఱొకఁడు:- ఒరే ఒరే నాచద్దిచిక్కమేదిరా?

దరువు॥ చద్దికిచిక్కము జారవిడిచి గొల్లలారో - ఆ
పెద్దబొమ్మఁడు జరిగెఁగదర గొల్లలారో ॥౧॥
గుడ్డితిమ్మఁడు కూసెఁగదర గొల్లలారో - దీని
నడ్డివిఱుగ దుడ్డెగదర గొల్లలారో ॥౨॥

సింగమైతే చెదరిపాతె గొల్లలారో - బొజ్జ
గంగమైతే కసికెంగదర గొల్లలారో ॥౩॥

బొమ్మండదిగొ బొబ్బరించె గొల్లలారో - దీని
దొమ్మ తెవులు మొత్తి విడువ గొల్లలారో ॥౪॥

బూసి సూసి కేకవేసి గొల్లలారో - వాండు
గోసివిడంగ దూసెంగదర గొల్లలారో ॥౫॥

ఉత్తిసున్నలెత ఊపెట్టకురె గొల్లలారో - దీని
నెత్తిసవెయు మొత్తివిడువర గొల్లలారో ॥౬॥

నేతికాపడి నేల వాలెర గొల్లలారో - దీని
మూతిమీసలు పొసికివిడువర గొల్లలారో ॥౭॥

పాలకుండలు పగిలెంగదర గొల్లలారో-దీని
కాలుంబట్టి తియ్యగదర గొల్లలారో ॥౮॥

నల్లమూతి కాలెగదర గొల్లలారో-మన
పల్లెవు లెంతెవణంకినారొ గొల్లలారో ॥౯॥

ఇల్లిల్లు నిండెం గదర గొల్లలారో-దీని
వెళ్ళకీసి వేయుగదర గొల్లలారో ॥౧౦॥

నందునిమాట:- రారోయి గోపకుమారులార! ఈరక్కసురాలి కళేబరము పరిహరింపరోయి.

గొల్లలమాట:- అలాగే సేసేమయ్యా.

వా. అని నందుండు పంచిన నీలికాసె బిగియించి పూతనా కళేబరంబుసంధించి, పగ్గంబులబంధించి తిగిచిరంట యొటువలెను.

దరువులు:- ఏలల్లా గోపాల - ఎంతబరువురా గోపాల ||౧||

బ్రితికియుందిరా గోపాల-బయమయ్యేర గోపాల ||౨||

కదియఁబోకురా గోపాల-కటిచినఁ గఱచుర గోపాల ||౩||

మోవలేమురా గోపాల-మోఁకులుదేర గోపాల ||౪||

బండిఁజేర్పరా గోపాల-బయలుదేరరా గోపాల ||౫||

కొండగదలెరా గోపాల-కొంత మెదలెరా గోపాల ||౬||

ఊరుగడచెరా గోపాల-దూరము సడచెర గోపాల ||౭||

పారవేయరా గోపాల||

గొల్లలమాటలు:- ఒరే ఒరే దీనిని పారవేసి మనమందరమును ఇక్కడ పండుగుసేతాం.

దరువు|| పండుగుసేయర గోపాల ||౧||

గొల్లలభాష:- ఒరే ఒరే చిన్నెంక ! ఒరే ఒరే పెద్దెంక ! ఒరే ఒరే నూక ! ఒరే గుడ్డిబొమ్మ ! ఒరే అమాసపెద్దు ! ఒరే మాంబాకతిమ్మ! ఒరే గంగ! మనకిచ్చమ్మకు వచ్చిన గాచారం తీరెనే మన కాయిసారం వద్దు రారోరి.

మఱొకఁడు:- ఒరే కిచ్చమ్మకు ఏమిగాచారం వచ్చెరా?

మఱొకఁడు:- ఒరే నువ్వేడ నుంటివిరా ?

మఱొకఁడు:- ఒరే నేనే పొనపొనపొనా కోడెమ్మ గుంటకాడ గొట్టెలమంద యుండదే ఆ గొట్టెలమందకాడ ఒక గుడ్డి మానిసి మరకపోతా వుండగా ఆ అంటా చూస్తూ ఉంటిరా.

మఱొకఁడు:- ఒరా ఒరా నువ్వేడ ఉంటివిరా ?

మఱొకఁడు:- ఒరా నేనే సామిదారంకాడనే కాచుకవుంటిరా. నీవు దారం కాచుకవుంటే నేను సూది యెతుకులాడుతూ ఉంటిరా.

మఱొకఁడు:-ఒరే నువ్వేడ ఉంటివిరా?

మఱొకఁడు:-ఒరే నేనే ఆ సంకచక్కిలాలు గలిగిన సామి ఉండాఁడే ఆసామిని తెలుసుకాడుతా ఉంటిరా.

మఱొకఁడు:-ఒరే ఒరే నాకు రెండు సక్కిలాలు ఏపిసరా.

మఱొకఁడు:-ఒరే ఒరే గుడ్డిబొమ్మ నువ్వేడ ఉంటివిరా ?

గుడ్డిబొమ్మ:- అదేమిరా ఓరి, మమ్ముల నందఱినిన్ని నువ్వేడ వుంటివిరా నువ్వేడవుంటివిరా నువ్వేడవుంటివిరా అని అడుగుతావుండావే! ఒరే గొల్లలల్లా గూడుకొని,బందు కట్టు చేసుకొని, సంబళిమల్లా యెత్తుకొని నాకంబళిపాత నాచుకుకొని దిమిక్కిదద్ద దిమిక్కిదద్ద.

మఱొకఁడు : ఒరే ఒరే గుడ్డిబొమ్మ బందుకట్టు బందుకట్టు అంటూ నలుగురూ ఇన్నేట్టుగా ఇట్లా బయలుసేతు రటరా ఓరి. ఒరే ఒరే అంక, ఆ యెట్టిగొల్లవాఁడు అల్లా చెప్పితే నీకేమి బయుమురా ! నువ్వే నేను కా దటరా !

మఱొకఁడు : ఒరే నువ్వే నేనైతే మఱినేనేదిరా ?

మఱొకఁడు : నువ్వే నేను నేనే నువ్వు.

మఱొకఁడు : ఒరే ఒరే మఱొకసుద్ది యింటివటారి!

మఱొకఁడు : ఏమిసుద్దిరా ఓరి ?

మఱొకఁడు : ఒరే నేనే ఆకోతిమారకుఱ్ఱాయబాపనివద్ద సదుచ్చుకుంటేనే నాకు ఏమోయేమో తోస్తాందిరా!

మొదటివాఁడు : ఒరే నీకు కబిస్తరం తోస్తుందేమో

మఱొకఁడు : అవురా ఓరి అర్థం జెప్పరా

మొదటివాఁడు : నా మనసెరిగి చెప్పితివేరా యోరి

మఱొకఁడు : అయితే ఒకరాగం వ్రాశిబెట్టి రెండు పదాలు గొణగరా ఓరి.

దరువు ॥ సౌరాష్ట్రము । రూపకము ॥

రెండు రెండు యిప్పగింజలే తుమ్మెగిలో
రెండువేల మాయావులమందలే తుమ్మెగిలో
మూడు మూడు యిప్పగింజలే తుమ్మెగిలో
మూడువేల మా యావులమందలె తుమ్మెగిలో ।
కుడుములు పిండికూర వెన్నెలాహేం
కూకుండి తినఁగదే వెన్నెలాహేం ।
నల్లేరు దురవంట వెన్నెలాహే
నమల నెఱచునె మాగంగ వెన్నెలాహే ।
పల్లేరు ముండ్లంట వెన్నెలాహే
పాఱ నెఱచునె మాగంగ వెన్నెలాహే ।
సాఁకఁబెట్టి నీకు మొక్కేమేకవీర - మస్తు

సాకి సంతరించవమ్మ యేకవీర ॥ (తిరుగ పాడేది)
ఎట్లో పాఱెడి యెల్లని గంగ
పాలలో నుండేటి పచ్చటిగంగా ।
ఎట్లో మా యెల్లన్న యెచ్చరించంగ
పాఱెడి గంగ వచ్చి పవ్వళించంగ ।
చల్లని తల్లి మీకు జాతరలు సేసేమమ్మా
నల్లావులపాలు పొంగళ్ళు పెట్టేమమ్మా ।
గొల్లలకెల్లను కొలము దేవర్తై
యెల్లమ్మ యెల్లమ్మ యేలుకోవమ్మ ।

మాటలు : ఒరే ఒరే బొమ్మా నీవటుండరా. నక్క (?) మన దేవరమీఁద నేమో యేమో వచ్చి విడిచెరా,

మఱొకఁడు : అయితే సెప్పికాడరా ఓరి.

దరువులు : తన్ను వేసివాఁడు నన్నెత్తుకొనిపోయె
కన్నగాఁడు చూఁడు కాళ్ళీనిగోడు ॥౧॥
దూడలు మేపుతా ఆడనున్న నన్ను
ఈడకుఁ దెచ్చినవాఁ డెవ్వఁడురా ॥౨॥
గొంగడీ గానము కోపము వచ్చేని
గంగఁడు చేసిన కపటముగాఁదా ॥౩॥
నా ముక్కులోపల నాలుకగానము
ఏమిచేసిపోయె నెట్టిందు నన్ని ॥౪॥
అక్కలమ్మకు నేఁడు మొక్కుచెల్లింతాము
వక్కలాకులు వేగ వండరా వోరి ॥౫॥

మాటలు : ఒరే ఒరే మాంబాక తిమ్మా మీరు ఎత్తెత్తి కూతలు కూస్తూ ఉండారు. అట్లాగాదురా ఓరి. నేను రామాయణ బావ్రుతాలు చదుచ్చుకొన్న పదాలు పాడే గాని యినరా నోరి.

మఱొకఁడు : అయితే అనుకోరా

పదాలు: నల్లని దేవర నామము సాతిన
బళ్లారాయుఁడు బసవయ్య కొడుకు ॥౧॥
నారదమయ సుప్పనాతిని పెండ్లాడి
బారతకతసెప్పె బైరదేవరకు ॥౨॥
రంబకు పుట్టెను రావణుండనగాను
కుంభకర్ణుని పెద్దకొడుకు గాదటరా ॥3॥
అతికాయుఁ డంగదుండల ధర్మరాజుతో
అతివక్రై పోరాడి రదివింతగాదా ॥౪॥
మనకు వరాలిచ్చే మైలారుదేవర
అనుమంతుదేవర కల్లుండు గాఁడా ॥౫॥

మాటలు:- ఒరే ఒరే గుడ్డిబొమ్మ మన సామిమీద పదాలు పాడితే సివాలు వస్తావుండదిరా.

మఱొకఁడు:- ఎట్లా వస్తావుండదిరా.

మఱొకఁడు:- నక్కెవుళ్ళంగాల్నుండి వుచ్చందల దాకా యెక్కి వస్తూ ఉండదిరా.

మఱొకఁడు:- ఎట్లా ఎక్కివస్తా ఉండదిరా !

పూ త నా హా ర ణ ము

మొదటివాఁడు:- చిమచిమా, జిలజిలా, జుమ్మంటా, ఒళ్ళు ఒకత్రోయమె, తలసొళత్తుకొని వస్తావుండదిరా.

మఱొకఁడు:-ఏడనుండి వస్తావుండదిరా?

మొదటివాఁడు:-అదిగో వచ్చె, ఇదిగో వచ్చె.

మఱొకఁడు: అయితే మన సామిని తలంచకాడరా వోరి.

(అని సివమాడఁ గూర్చుండేది)

ఓంకారము॥ ఓకాటమరాజా.

కరకరకర పొద్దుపొడిచి కారెండలు గాసి
బిరాన్న బీరెండ బిరుదు గొట్టంగ వన్నెలాహేం॥
తూర్పున మీాయావులు తుంగలుమేసి
పడమట మాయావులు పచ్చికలుమేసి వన్నెలాహేం॥

గొల్లలు మొక్కుకొనేది:

ఓయెల్లమ్మ యెల్లమ్మ। ఏకవీరమ్మ, ఓపెద్దేవర,
మాకోరికలెల్లా సేకూరిసి మమ్ము రచ్చించుకోవమ్మా।
అని మొక్కేది.

దరువులు:

మఱ్ఱిమాని కిందనున్న మాతంగిరావె
యెఱ్ఱమ్మ చెరుపు చేయించేను గాని ॥౧॥
చింతమాని కిందనున్న సివసత్తి రావే
సంతబైటనున్న ఓసాంబవీ రావె ॥౨॥
బత్తితో తిరువళిక యెత్తేను నీకు
బుత్తి ముత్తి లియ్యవమ్మ పోలేరమ్మ ॥౩॥

సత్తైము గల్గినతల్లి సమకూర్పు మేలు
పత్తిచేని బైటనున్న ముత్తేలమ్మ నీవు ॥౪॥
పళ్లెందు నేతదీపము పెట్టేను నీకు
సిల్లాడెనమ్మ ఓకోట్లారి గంగ ॥౫॥

ఈతీరున మొదటిగొల్లలేచి నిలుచుండి సివమాడుచుండఁగా
దగ్గఱనుండే గొల్లలు: ఒరే ఒరే మాకును సివం వచ్చెరా
అనికొంతసేపు తాము సివమాడి అంతటసివమునిల్పేది.

వా. ఇవ్విధంబునఁ బేరెములు నాఱు నాభీరకుమారుల వారించి నందుఁడు వారి కుడుగర లిప్పించి పంచెనఁట యెటు వలెను.

వా. అప్పుడానందుఁడు సంభృతానందుఁడై నందనునకు భూతావేశజాతభీతి విమోచనంబునకు స్వస్తివాచనం బొనరింపఁ బురోహితులఁ బిలువనంప నప్రజనాయకుని కడకు ద్విజనాయకులు వచ్చిరఁట యెటువలెను.

దరువు॥ గుమ్మకాంభోజి॥ ఆట॥

నందపురోహితు లానందము మీఱఁగ
నందగోపాలుని నగరికి వచ్చిరి ।

పురోహితులు దమలోఁ దాము ఆడుకొనే మాటలు.

సింగా :- ఓయి రంగావధానులు?

రంగావ :- ఏమయ్యా సింగావధానులు?

సింగావ :- నేడు నందుడుగారు మనలను పిలువనంపిన ప్రయోజనమేదో ? ఏమైనా పెండ్లిపేరంటాలు సాగెనో

రంగావ :- సాగితేనో ?

సింగావధా :- కొన్ని తప్పుమంత్రాలుచెప్పి దబ్బరహోమాలు చేసి నాలుగు పాడియావులు గ్రహించుకోవచ్చునే.

రంగావధాన్లు :- అపంచున్నాడవో ? నీమార్గమల్లా నే బయలు చేస్తేనో ?

సింగావధాన్లు :- అపందురా నెత్తి, నే నీకు సగంపంచి యిచ్చే గాని యూరకుండరా.

రంగావధాన్లు :- అప్పా నాకు సగం చాలదు. మూడు పాళ్లు ఇచ్చేవు నే వూరకుండేగాని.

సింగావధాన్లు :- అదేంపిరా అయిదు తరాలకు పురోహితుం పను నే నపుండఁగా నీకు మూఁడు పాళ్ళు అనగా నేం పిరా ?

రంగావధాన్లు:-ఓరీ వజ్రశుంఠ, నీకు ఒకపాలు చాలదపరా ?

సింగావధాన్లు :-ఓరీ యిపువలె పెద్ద పిన్నంతరువు విచారించు కోక యెదురు మాట్లాడకురా. నీవడిగినట్లల్లా యిచ్చేము గాని వూరకుండరా.

రంగావధాన్లు : అపయితే నాకు వృత్తిరువులందుకోనే కాదంచు న్నావా ?

గొల్లమాట :-ఒరే ఒరే బాపనకేసు గాండ్లాల, మీరేలకొట్లా డేరు ? ఇద్దరు రండండ్రా.

పురోహితులు :- ఆశీర్వాదం చేసేది — మంగళాని భవంతు.

నందునివాక్యం :- రారయ్యా పురోహితులారా. ఈకుమారునకు
స్వస్తి వాచనం బాచరించరయ్యా.

పురోహితులు : అయ్యయ్యా మహాప్రసాదం అలాగే సేసే
మయ్యా.

వా. ఈరీతి వచ్చిన భూసుర పురందరులు నందుని పంపున నందనందనునకు స్వస్తి వాచనం బాచరించిరట యెటువలెను.

శ్లో. శుక్లాంబరధరం విష్ణుం
శశివర్ణం చతుర్భుజం ।
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్
సర్వ విఘ్నోప శాంతయే ॥

సంకల్పము : శుభేశోభనేముహూర్తే అద్యబ్రహ్మణః ద్వితీయపరార్థే శ్వేతవరాహకల్పే వైవస్వతమన్వంతరే, ద్వాపరే చతుర్థపాదే జంబూద్వీపే భరతవర్షే భరతఖండే అస్మిన్ వర్తమానే వ్యావహారికే చాంద్రమాన [1]ఖరనామసంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతర్తౌ చైత్రమాసే శుక్లపక్షే అద్య పంచమ్యాం శుభతిథౌ గురువాసర సంయుక్తాయాం, శుభనక్షత్రే, శుభయోగే, శుభకరణే, ఏవం గుణ విశేషణవిశిష్టాయాం శుభ

1. క్రీ శ. 1651 సంవత్సరమునకు సరిపోవును.

తిథౌ అస్యకుమారస్య సర్వారిష్టశాంత్యర్థం కలశపూజాం కరిష్యే. శ్రీహేమాబ్జనాయికా రాజగోపాలాభ్యాం నమః శ్రీలక్ష్మీనారాయణాభ్యాం నమః సీతారామాభ్యాం నమః ధ్యాయామి ఆవాహయామి సర్వోపచారాన్ సమర్పయామి. భూతావేశభీతి నివృత్తిరస్తు, ఆయుష్యమస్తు, ఆరోగ్యమస్తు, ఐశ్వర్యమస్తు, అనేన కలశోదకమార్జనేన అస్యకుమారస్య సమస్త పీడాపరిహారోస్తు, అస్మిన్‌గృహే శోభనపరంపరా వాప్తిరస్తు.

శ్లో. అస్మాక మాశిషామోఘై
రమోఘై రఘహారిభిః ।
చిరంజీవ చిరంజీవ
సుఖీభవ సుఖీభవ ॥

వా. ఆసమయంబున గోపాలదేవుని పాలికి నవాళికలు నివాళి పళ్యంబులు దెచ్చిరట యెటువలెను.

దరువు ॥ ఆరతులు గొనివచ్చి రంగనామణులు
ఆరాజగోపాల మన్నారు దేవునికి ।
మంగళము చెంగమల వల్లిరమణునకు
మంగళము మహనీయ మహితునకును ।
మంగళము నిచ్చలు మమునేలు దేవునకు
మంగళము సంపంగి మన్నారునకును ।

దక్షిణద్వారకాధ్యక్షునకు మంగళము ।
దక్షిణనాయకుండైన ధన్యునకు మంగళము ।
పక్షీంద్ర వాహునకు భక్తజనములనెల్ల
రక్షించు రుక్మిణీ రమణునకును
జయమంగళం శుభమంగళం ॥

వా. ఇవ్విధంబున నానందంబు చెందిన యానందనందనునిపై దివ్యదుందుభి ఘోషంబుతో మందారపుష్పవృష్టి గురిసెనట యెటువలెను.

వా. ఇవ్విధంబునఁ గుమారునకు శుభాచారంబులు నడిపించిన యుత్సాహబాహుళ్యంబున యశోద రంగమధ్యంబున మంగళప్రదముగా నటియించెనట యెటువలెను.

భరతవాక్యము : మన్నారుదేవికి మంగళం. ఇవ్విధంబున పూతనా భంజనంబు చేసిన సనాతన దేవతాచక్రవర్తి రాజగోపాలమూర్తి యచ్యుత విజయరాఘవేంద్రున కాచంద్రార్కంబుగా విశ్వ విశ్వంభరాధిపత్య నిత్యాయురారోగ్య భాగ్యంబులు పాలించి రక్షించుఁగాక.

కాళీయమర్దనము

విజయరాఘవుఁడు

కాళీయమర్దనము

విజయరాఘవనాయక కృతము

ఉపోద్ఘాతము.

ఈనాటకము "నృత్తగీత వాద్య పద్య గద్య విద్యావైశారద్యంబు గనిపించునుద్యోగంబున విజయరాఘవునిచే రచియింపబడినది."

ఇందు రాజగోపాలదేవునివర్ణనయు, నతనికయి విజయరాఘవుఁడు నిర్మించిన శిలామంటపము గోపురప్రాకారములు వైకుంఠసభయుఁ బేర్కొనఁబడినవి. రాజగోపాలుఁడేవచ్చి కొలువున్నట్లు వర్ణింపఁబడినది. ఈవర్ణనయందు కవియగు విజయరాఘవుఁడు తాను కొలువుండు లీలలనుగాని తనతండ్రి సభనుగాని మనసునందుంచుకొని వర్ణించెనని యూహింపవచ్చును. ఆతని కొలువుకూటమునకు వచ్చిన మునులు "రాజగోపాలుని కాళీయభుజంగభంగనాట్యప్రసంగంబు" నొకపరి చూపింప వేఁడుకొనిరి. అంత నాతఁడు గోపికలతోఁ బయలు వెడలి కాళిందిని జలక్రీడసేయఁ బిలువఁగా, వారు కాళీయుండను పెనుచిలువవలని వెఱపును దెలియఁబఱచిరి. అతఁడు నీటిలోదుమికి కాళీయఫణిఫణాగ్రంబులఁ బాదంబులహత్తించి

తద్వ్యాలంబు కేలఁగీలించి నటించెను. అతనిఁ జంపవలదని ప్రార్థించిన భుజంగరాజాంగనలమాట నాలించి యాతనిని సంరక్షించెను. తరువాత జలక్రీడవర్ణింపఁబడినది. అటుపై నాతఁడు జలక్రీడసేసినట్లును దక్షిణద్వారకకు వచ్చినట్లును నీరేజ ముఖులు నీరాజనము లిచ్చినట్లును బేర్కొనఁబడినది.

ఇది యెట్లు ప్రదర్శింపఁబడియెడిదో యూహింపవీలు గాదు. జలక్రీడసల్పుట, కాళీయఫణాగ్రమందలి నాట్యము, యమునానదియందు దుముకుట మూఁడును రంగప్రదర్శనము లగుట యెట్లో ఊహింపవలెను. ప్రాయశః ఇందు పాత్రలు వేషముధరించి వచ్చినను, మునులుచేరి యడుగుట, గోపాంగనలువచ్చి ప్రార్థించుట, అతివలు నీరాజనములిచ్చుటమాత్రము రంగమునఁ బ్రదర్శింపఁబడియుండునేమో యనిపించును.

కాళీయ మర్దనము

సీ. భోజకన్యాముఖాంభోజ రాజమరాళ
సత్యాఘన స్తన స్తబకభృంగ
జాంబవతీ విలోచన చకోర శశాంక
మిత్రవిందాతటి న్మేఘరూప
భద్రావశావశ భద్రదంతావళ
వర సుదంతా మనోవన మృగేంద్ర
లక్షణారూప కలాపినీ పర్జన్య
భానుసుతా లతా పారిజాత

తే. షోడశస్త్రీసహస్రచక్షుః ప్రసార
హారసార మసార మోహన శరీర
విజయరాఘవభూపాల భజనలోల
కేలు మోడ్చెద రాజగోపాల, నీకు.

పరాకు నిరాకుల మనీషా విశేషావతారు......ప్రద్యుమ్న సాంబాదులకన్న ముద్దుగా కనకాబ్జనాయిక గన్న మీచిన్నికుమారుండు గనుక తన కవితావితానశృంగా.................. పేర హావణించిన కాళీయమర్దన నాటకంబు నృత్తగీతవాద్య పద్య గద్య విద్యావైశద్య వైశారద్యంబు గనిపించు నుద్యో.........

ద్వి. శ్రీరాజగోపాల, చిరకీర్తిజాల,
కారుణ్యగుణశీల, కల్యాణలోల,
గోవర్ధనోద్ధార, గోపకుమార,
భావజసమరూప, బహుళపరితాప,
నందగోపకుమార, నవనీతచోర,
చందనమందార, సమకీర్తిహార,
కరుణారసాపాంగ, గరుడతురంగ,
పరమవచోవేద్య, భవరోగవైద్య,
దక్షిణద్వారకా, స్థలకృతలీల,
రక్షింపఁ గదవయ్య, రాధికాలోల!

అని రాజగోపాలస్వామిని ప్రార్థించి చెంగమలనాంచారమ్మ నేమని కొనియాడుచున్నాఁడు.

ద్వి. కలశాంబునిధి కన్య, కల్యాణధన్య,
సలలితసౌజన్య, జగదేకమాన్య,
పందారు శర్వాణి, వారిజపాణి,
మందరధరు రాణి, మధుకరవేణి,
పరమదయాలోక, పాలితలోక,
నిరతగజానీక, నియతాభిషేక,
భారతీ పార్వతీ, భామలకైన,
గోరిన వరమిచ్చు, కువలయనయన,

శ్రీ చెంగమలవల్లి, చెలువైనతల్లి,
కాచి రక్షింపవే, కనకాబ్జవల్లి.

వ. ఇవ్విధంబున విజయరాఘవభూపాలుండు......రచింపఁ బూనిన నాటకంబునకుఁ బ్రథమకథాసంవిధానం బేర్పరించిన నేర్పెటులవలెను.

ద్వి. శ్రీరమణీమణి చెలఁగి నటించు
...... బ్బలికి యామ్యదిగంతరమున

... ...

పాంచితంబై మించు భరతవర్షమున
శుభవిభవంబగు చోళదేశమున
నభిరామమగు చంపకారామమునను
మును ప్రగోపశ్రియాఖ్య మునిశిఖామణికి
సాక్షాత్కరించి ప్రసన్నుఁడై భువన
రక్షకుండై మీఱు రాజమన్నారు
చినచెన్నయాచ్యుత శ్రీరఘునాథ
జననరార్ణవ పూర్ణచంద్రాయమాన
విజయరాఘవ దత్త విత్త నిర్వృత్త
రజత కాంచన దివ్యరత్నసంఘటిత
రమణీయగోపుర ప్రాకారమధ్య
సమధిక మణిమయ స్తంభ సహస్ర

పటుశిలామంటప పశ్చిమభాగ
ఘటిత గర్భగృహోపకంఠదేశమున
హేమాబ్జనాయికా గృహసమీపమున
హైమచిరత్న రత్నాంశు విశాల
భానుకోటిప్రభా భాసురాకార
మైన వైకుంఠ సభాంతరాళమున
నిత్యనివాసియై నిండుకొల్వుండి
నిత్యోత్సవంబుల నెగడెడు వేల్పు
దివ్యహారిద్ర నదీ కృష్ణతీర్థ
భవ్యకుంజర తీర్థ పావకతీర్థ
దివిజార్హ రుక్మిణీ తీర్థాధిరాజ
కవినుత ... సాగరముఖ్యతీర్థ
సంపాదిత ప్లవోత్సవశాలియగుచుఁ
జంపకారామ వాసనలఁ దేలుచును
భూజనకల్పక భూజమై యెపుడు
రాజగోపాలుండు రాజిల్లుచుండు.

వ. అవురా...మన్నారు కొలువుసింగారమై యొకనాఁడు కొలువుకూటమునకు వచ్చెనట యెటువలెను.

జతి॥ దరువు॥ సౌరాష్ట్రము॥ ఏకతాళము॥

శృంగారనాయకుఁడై శ్రీరాజగోపాలుండు
చెంగమలతోడ సేవకులకుఁ జెంగటిపారిజాతమై।

ముంగిటి నిధానమై॥
కొంగుబంగారమై కొలువునకు వచ్చె॥

వ. ఈరీతి వచ్చిన రాజగోపాలస్వామి హేమాబ్జనాయికా సమేతుండై రత్నసింహాసనాసీనుండయ్యెనట యెటువలెను.

వ. అప్పురా యీరీతిఁ బేరోలగంబున్న శౌరి సముఖమునకు గోభిల గోపికయులు వచ్చిరఁట యెటువలెను.

జతి॥ దరువు॥ ముఖా॥ ఏకతాళము॥

ఆభీరభీరు మోహనమూర్తి చెంగటికి
గోభిల గోపికయులు కొలువుసేయ వచ్చిరి॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన భూదేవత లాదేవతాచక్రవర్తిని గీర్తించిరఁట యెటువలెను.

ద్వి. జయ రాజ గోపాల, జయదయాశీల,
జయశేషఫణితల్ప, జయనిర్వికల్ప,
జయభక్త మందార, జయనిర్వికార,
జయపుండరీకాక్ష, జయసురాధ్యక్ష,
జయశార్ఙ్గకోదండ, జయజగత్కాండ,
జయరమాహృదయేశ, జయచిత్ప్రకాశ,
జయ ఘనాఘనవర్ణ, జయజగత్పూర్ణ,
జయచక్రధారేయ, జయజగద్ధేయ
జయ పతంగతురంగ, జయ కృపాపాంగ,

జయ దేవమూర్ధన్య, జయ జగన్మాన్య,
సాక్షాత్కరించి మాచనవు పాలించి
రక్షించు మముఁ జాల రాజగోపాల.

వ. అని మఱియు నేమని కొనియాడుచున్నారు. శరణు శరణయ్యా కరుణాసముద్ర.

విన్నపము ॥ రుక్మిణీప్రాణవల్లభా, ద్రౌపద్యభిమాన రక్షక, గజేంద్రవరద, అహల్యా శాపవిమోచన, కాళీయఫణి ఫణా రంగనాట్య లీలావినోద, విశాలవక్షస్థల కౌస్తుభాభరణ, నీలమేఘశ్యామ, పద్మాక్ష, నీదయ మాయందుంచి మమ్ము రక్షింపవే సహజగుణసంపన్న సంపంగిమన్న.

వా. ఇవ్విధంబునఁ గొనియాడి యామునిరాజులు రాజగోపాలస్వామిని జూచి మఱియు నేమనుచున్నారు.

మునీశ్వరులమాట: రాధికారమణీరమణీయశీల, రాజగోపాల, మాపాలఁ బ్రసన్నులై మున్ను మీరు నటించిన బాల లీలలు చూపితిరి కద. కాళీయ భుజంగభంగ నాట్య ప్రసంగం బిఁకొకసరి చూడ వేడుకగుచున్నది, మమ్మనుగ్రహింపవయ్య.

వా. అని ప్రార్థింప నట్లకానిమ్మని సమ్మతించి యమ్ముని పురందరులఁ గల్పిత కాళిందీతీరంబునకు నంపఁ గానిపించుకొని యమ్మునులు యమునకువచ్చె క్రమమెటువలెను.

వా. ఇవ్విధంబున యదుకుల సార్వభౌముండు మునిసార్వభౌముల నంపి తదనంతరంబ యంతఃపురంబు ప్రవేశించే క్రమ మెటువలెను.

వా. ఈవిధంబున శుద్ధాంతంబుఁ జేరిన వేదాంతసిద్ధాంత మూర్తి రాజగోపాలరూపవిస్ఫూర్తితో గోపాలబాలికలఁ గూడి నగరు వెడలి వచ్చెనఁట యెటువలెను.

దరువు॥కల్యాణి॥అటతాళము॥

బాలసూర్యుని లీల భాసిల్లుచు నపుడు
బాలకృష్ణుఁడై రాజగోపాలుఁడు వచ్చె॥

వా. ఇవ్విధంబున వెడలి కదలిరామాలినేలిన బాలగోపాల శౌరి కాళీయఫణిభంజన కేళీవినోదార్థియై కాళిందీతీరంబుఁ జేర వచ్చెనఁట యెటువలెను.

ద॥ఆహిరి॥ఏకతాళి॥

యమునానదీతీరముఁ జేరఁగావచ్చె
గమలామనోహారి కంసారి శౌరి॥

వా. ఇవ్విధంబున వచ్చిన మన్నారుదేవుండు ఆయమునా వైభవంబు కన్నారఁజూచి గోపాంగనలతో నేమనుచున్నాఁడు.

స్వామిమాట:-రారే గోపికలార, సారంబగు యమునానదీ పూరంబులో విహారంబు సల్పుదమా.

గోపాంగనలమాట:-అయ్యయ్యా మీరానతిచ్చినట్లు యమునా జీవనంబు పరమపావనంబగును. అయిన నిది కాళీయుం డను పెనుచిలువ నెలవుగనుక కనకాంబరధర మనకుఁ బనికిరాకున్నది. అటుగాన వానినెడలించి మాభయంబు సడలింపవయ్యా.

వా. అని విన్నవింప మన్నారుదేవుం డన్నదిఁ జేరవచ్చి యందున్న పన్నగేంద్రు ఫణామండలంబుపైఁ గుప్పించిన క్రియ మెటువలెను.

ద॥ రేవగుప్తి॥ ఏకతాళి॥

పీతాంబరపుచుంగు బిగియంగఁ గట్టి
చేతిచెంగులు మొలను జెలువుగాఁ జెక్కి
కౌతూహలంబునఁ గాళిందిలో శౌరి
వాతాశనేంద్రుపై వడిమీఱి డిగ్గ॥

వా. ఇవ్విధంబునఁ గుప్పించి తజ్జలంబులఁ గలంచి యాడినఁ జలించి యన్నదీ సలిలాంతర్గతుండైన కాళియుండు బయలుదేరి శౌరిపై నిగిడెనట యెటువలెను.

ద॥నాట॥ఏకతాళము॥

బాలకృష్ణదేవునిపైఁ జాల మచ్చరించి
కాళియుఁ డావేళఁ గనిపించుకొనియె.

వా. ఈవిధంబునఁ గదిసిన కాళీయుఫణిఫణాగ్రంబునఁ బదాగ్రంబు హత్తించి తద్వాలంబు కేలఁ గీలించి బాలగోపాలుండు నటించెనట యెటువలెను.

దరువు॥కాంభోజి॥అటతాళము॥

అందెలు గజ్జెలు నందంద మెఱయంగ
కుందనపుసొమ్ములు గునిసి యాడంగ
కందుమీఱఁగఁ గాళీయఫణముపై
నందనందనుఁడు నటియించె నపుడు॥

వ. ఇటువలె నటించుచుఁ గుటిలదానవవిరోధి శిరోధిపై నిలిచి నిజాధీశ్వరు నొంపఁ గంపమానమానసలై కాళీయాంతః పురకాంత లాగోపాలచూడామణిని వేడుకొన వచ్చిరఁట యెటు వలెను.

దరువు॥ మధ్యమావతి॥ ఆది॥

మన్నారు దేవ మా మగనిఁ గావుమనుచు
పన్నగాధీశుని భామలు వచ్చిరి॥

వా. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యప్పన్నగాధీశ్వరునికాంత లా పన్నగరాజశాయినిఁ బ్రార్థించే క్రిమ మెటువలెను.

శరణు శరణయ్యా కరుణాసముద్ర.

ఆ. వె. మమ్ముఁ బెండ్లిసేయు మా ప్రాణనాథుని
ప్రాణ మిచ్చి నేఁడు భక్తవరద
నీవు సేయుపెండ్లి నిక్కంబు భద్రంబు
పిన్ననాఁటిపెండ్లి పెండ్లి గాదు.

వా. అనిన భుజంగరాజాంగనలఁ జూచి యంగజగురుం డేమనుచున్నాఁడు.

మన్నారుసామిమాట :

లేరే భామలార, మీ మనవి గైకొని మీవిభుని ప్రాణంబు గాచితి భయపడక సుఖంబున నుండరే.

వా. అని కమలోదరుం డాకాకోదర శాతోదరుల నాదరించి కాళీయుని కాళిందిమడుఁగు వెడలించి, గరుడభయంబు సడలించి పంచిన వారు మగిడేక్రియ మెటువలెను.

వా. వారి నటువలెఁ బంచి పంచశరగురుండు జలక్రీడ సలిపే క్రమ మెటువలెను.

ద॥ గుమ్మకాంభోజి॥ ఆటతాళము॥

1 జరుగుపేటల జాలుచు నపుడు
శౌరి గోపికలతో జలకేళి సలిపె॥

వా. ఇటువలె జలక్రీడసల్పి గోపాలుండు గోపాంగనలతోఁ దత్క్షణంబ దక్షిణద్వారకా నగరంబు ప్రవేశించెనఁట యెటువలెను.

దరువు॥ సావేరి॥ ఆటతాళము॥

జలకేళి చాలించి జలజనాభుఁ డావేళ
వలనొప్ప దక్షిణ ద్వారకకు వచ్చె॥

వా. ఇవ్విధంబున నిజరాజధానిఁ జేరిన రాజగోపాలస్వామికి నీరజముఖులు నీరాజన మిచ్చిరఁట యెటువలెను.

దరువు॥ వసంతభైరవి॥ ఆది॥

హారతులు గొనివచ్చి రంగనామణులు
ఆ రాజగోప మన్నారు చెంగటికి॥
మంగళము (శ్రీ) చెంగమల వల్లిరమణునకు
మంగళము మహనీయ మహితునకును।
మంగళము నిచ్చలును మము నేలు దేవునకు
మంగళము సంపంగి మన్నారునకును ॥౧॥

---

1. జాయడు పేటలై యుండు నేమో.

దక్షిణ ద్వారకాధ్యక్షునకు మంగళము
దక్షిణ నాయక ధన్యునకును ।
పక్షి వాహనుఁడైన భక్తలోలునకు
రక్షించు రుక్మిణీ ప్రాణేశునకును ॥౨॥

వా. ఇవ్విధంబున నీరాజనంబులు గైకొని యారాజగోపాలుండు హేమాబ్జ నాయికాసమేతుఁడై శుభోదర్కంబుగా నటించెనఁట యెటువలెను. మన్నారుదేవికి మంగళం.

వా. ఇటువలె నటించిన నటనంబునకు మెచ్చి వియచ్చరులు గురియించు పుష్పవర్షంబులకు హర్షించుచు విజయరాఘవ భూపాల భవనంబున రత్నసింహాసనాసీనుండై రక్తాబ్జనాయికఁ గూడి నిండుకొల్వుండు రాజగోపాలస్వామి, తనకు నాటక చాటుకవితాకన్యక నొసంగిన విజయరాఘవ భూమండలాఖండలునకు నవఖండమండిత మహీమండలాధిపత్యానిత్యాయురారోగ్య భాగ్య దిగ్విజయంబులు పాలించి రక్షించుఁగాత.

కాళీయమర్దనము నాటకము

సంపూర్ణము

హేమాబ్జనాయికా
స్వయంవరము

మన్నారుదేవుడు

హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము

(మన్నారుదేవ కృతము.)

ఉపోద్ఘాతము

ఈయక్షగానమును రచించినవాఁడు మన్నారుదేవుఁడు. ఈతఁడు తానువిజయరాఘవభూపాలచందు్రని కుమారుఁడ ననియు, "విజయరాఘవాభ్యుదయాది ప్రబంధనిబంధనచాతురీ ధౌరేయుఁడ" ననియుఁ జెప్పికొనియున్నాఁడు. విజయరాఘవ భూపాలుఁడు రఘునాథనాయకాభ్యుదయమును యక్షగానము గాను ద్విపదకావ్యముగాను రచించియున్నాఁడు. అందు తన తండ్రి కీర్తిప్రతాపములు, చరిత్ర, దినచర్య మున్నగునవి వర్ణింపఁబడుటయేగాక, ఆతనిపై నొకవారిజలోచన మరులు కొనుటయు ఆతనికై పరితపించుటయుఁ దరువాత విప్రలంభమును మున్నగునవి నిందుగావర్ణింపఁబడినవి.

ఆరమణీమణి కేలు కేలఁగీలించి రఘునాథభూపాలుండు కేళీభవనంబు ప్రవేశించి పంచశరకళాప్రపంచం బొరింగించి యమ్మొగుఁగుఁబోఁడిని కరిగించి "యచ్చట ముచ్చటదీరసమ్మెచ్చె కంటెఁబచ్చవింటిదొరతనంబునకు గురిసేసి యేలుచు నిజలీలా

విలాసశృంగాటకంబు హావణించిన తన ముద్దుపట్టియగు విజయ రాఘవపట్టభద్రునకు" అనివ్రాసెను. ఇట్లు తండ్రిశృంగారమును విజయ రాఘవుఁడొకరీతిని వర్ణింపఁగాఁ గుమారుఁడాతని ననుకరించి మార్గాంతరమున నిందు వర్ణించినాఁడు.

ఇందలి కథ :- రాజగోపాల హేమాబ్జనాయికావివాహము విషయముగాఁగలది. దక్షిణద్వారకలో (మన్నారుగుడియందు) నవతరించిన రాజగోపాలస్వామి కొలువుండ దేవతలువచ్చి సముద్రము మథింపవేఁడిరి. ఆతఁడంగీకరించి దేవదానవులను వాసుకినిబిలిపించి సముద్రమును మథింపఁగా, అందుండి పారిజాతాది నిస్తులవస్తుజాతంబు లుద్భవిల్లినవి. లక్ష్మియునందుఁ బొడమి రాజగోపాలునిజూచి మరులుకొని మనసుగొనియుండఁ గడలిరాజచటికివచ్చి తన కొమార్తెను దీసికొనిపోయెను. తరువాత సుధారసంబు హరించుటకు దేవదానవులవివాదము, మోహినివచ్చి సురాసురులకుసంధియొనర్చి యమృతమును బంచియిచ్చుట, విష్ణువు అత్తరి మత్తులగు దైత్యవీరుల నవక్రచక్రధారల నుక్కడంచి సరోజభవవాసవాదుల నిజనివాసంబులకుఁ బంచి తానునాక్షణంబె దక్షిణద్వారకానగరంబు చేరుట, హేమాబ్జనాయికయైన లక్ష్మి రాజగోపాలునిగూర్చి విప్రలంభ మనుభవించుట, శృంగారవనముప్రవేశించుట, కుసుమాపచయము, ఒక సఖీమణి యామె విరహబాధనుచూచి సహింప

లేక కారణమెఱఁగి విజయరాఘవుని దోడి తెత్తునని కానికల పట్టించుకొని దక్షిణద్వారకానగరంబునకువచ్చుట, ఆమె స్వామికిఁ గానికలర్పించి యాతనినుండి గుఱుతుగా ముద్దుటుంగరమును, కానుకలుగా రతనంబుసొమ్ములు దివ్యాంబరంబులును గొని తిరిగి వెడలుట, నాయిక యిందు కందర్పుల దర్పంబు సైరింపఁజాలక వానినినిందించుట, విజయరాఘవేంద్రులు స్వామినిదర్శింపఁబోవ ఆతనితో స్వామి తనకోర్కె చెప్పుట, విజయరాఘవుఁడు కడలి రాజునుదర్శించి యాతని కొమార్తెను స్వామికిచ్చుటకునిర్ణయించుట, నారదుఁడు వచ్చుట, విష్ణుమూర్తులలో స్వయంవరము. తరువాత వివాహము, వివాహవేదికమీఁద పురోహితులు, పేరటాండ్రును హాస్యపోషకమైన ప్రసంగములు గావించుటతో కథ ముగియుచున్నది.

వివాహముహూర్తమునందుఁ జెప్పఁబడిన సంకల్పము "అస్మిన్ వర్తమాన వ్యవహార చాంద్రమానే సౌమ్యనామ సంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతర్తౌ చైత్రమాసే శుక్లపక్షే" అని యుండుటంజేసి క్రీ. శ. 1669 సంవత్సరము మార్చి 21 తేదినుండి ఏప్రెల్ 5వ తేదీలోగా సరిపోయెడి దివసము ఇందుఁ జెప్పఁబడినది. కాఁబట్టి యీగ్రంథము, పూతనాహరణము రచింపఁబడిన 18 సంవత్సరములకు, అనఁగా విజయరాఘవుని

మరణమునకు నాల్గుసంవత్సరములు ముందు వ్రాయఁబడినట్లూ హింపవచ్చును.

విజయరాఘవుఁడు వ్రాసిన రఘునాథాభ్యుదయమున కును ఈగ్రంథమునకును గొంతభేదమున్నది. రెండిటి యుద్దేశ మును కుమారునకుఁ దండ్రియందుఁగలభక్తిని నిరూపించు టయే. రఘునాథాభ్యుదయమున ఈ రాజులవంశవర్ణనము, విజయరాఘవునితండ్రియగు రఘునాథుఁడు "మాయవతా రమై మహినుదయించి" యని విష్ణ్వవతారముగానుదయించి నట్లు చెప్పుట, ఆయనచేసినదానములు, సంపాదించినవిజ యములు, పరాక్రమము, ఆయనసభ, అందలి కవితాగోష్ఠి, ఆయనపోషించినకవయిత్రుల గొప్పదనము మొదలయినవి వెలయించుట, చిత్రరేఖ యనుయువతి యాతనిఁ జూచి మోహించుట, వారి వివాహము ననునవి వర్ణితవిషయములు. ఈగ్రంథమునందు రఘునాథరాయుల పరిపాలనక్రమము, మణి యములు. మొదలగువారి వివాదములు మున్నగునవి నిరూ పింపఁబడినవి. ఈగ్రంథమును రఘునాథరాయలు రాజుగా నుండినపుడు యువరాజైన విజయరాఘవుఁడు రచించెనా, లేక తాను రాజ్యమునకు వచ్చినపుడు రచించెనా యను ప్రశ్న యుదయించుచున్నది. ప్రస్తావనలో: "విజయరాఘవ పట్టభ ద్రుఁడు భద్రసింహాసనాసీనుండైన క్రమమెటువలెను" అని చెప్పుటచేతను, కలలో దేవుఁడు విజయరాఘవునుద్దేశించి

"తొలుదొల్ల నీమేన దురితంబులెల్ల
దొలఁగించి రాజ్యంబు ధ్రువముగా నొసఁగి"

అని చెప్పినట్లు వ్రాయఁబడుట వలనను, గ్రంథము తుదిని "విజయరాఘవపట్టభద్రునకు సామ్రాజ్యపట్టంబుగట్టి" అని యుండుటవలనను, ఈగ్రంథము వ్రాయునప్పటికి విజయరాఘవుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెనని తెలియుచున్నది.

"ఈరీతి మెఱుఁగుమంచములమీఁదఁ గూర్చున్న తండ్రి పాలికి వచ్చి విజయరాఘవభూపాలుం డాతనిచరణారవిందంబులకు వందనంబుగావింప, రావోయి కుమారకంఠీరవ!" అని చెప్పుటచే తానప్పటికి యువరాజుగామాత్ర ముండెననియు నూహింప వీలగుచున్నది. కాఁగా విజయరాఘవుఁ డీగ్రంథమును ప్రాయశః తానుయువరాజుగా నున్నప్పుడు వ్రాసి యుండెననియుఁ, దరువాత నందుఁ గొన్నికొన్ని తత్కాలోచితములైన మార్పులుచేసి యిది తనయెదుటఁ బ్రదర్శింపఁ జేసెననియు నూహించుట సమంజసమని తోఁచుచున్నది.

హేమాబ్జనాయికాస్వయంవర మన్ననో మన్నారుదేవుఁడు యువరాజుగా నున్నపుడు వ్రాసి ప్రదర్శింపఁబడినదనుట నిస్సంశయము. ఇందు రాజగోపాల హేమాబ్జనాయికల శృంగారము వర్ణింపఁబడినది. తండ్రియగు విజయరాఘవుఁడు రాజ

గోపాల హేమాబ్జనాయికలకు ప్రతిసంవత్సరము నొనరించు కల్యాణమహోత్సవముల మనస్సునందుంచుకొని, సముద్ర మథనము, లక్ష్మి యుత్పత్తి మొదలైన విషయములతోఁ గలిపి యీగ్రంథమునందలి కథావస్తువు సంపాదింపఁబడినది. విజయ రాఘవుఁడు కడలిరాజును దర్శించుటయు, అతనిచే గౌరవింపఁ బడుటయు విషయముగాఁగల వర్ణనలు, కవి మనోగత పితృ విషయక రతిప్రదర్శకములై యున్నవి. కొమరుఁడు తండ్రి యొక్క శృంగారమును వర్ణించుట యను ననౌచిత్యము రఘు నాథాభ్యుదయమునన్నది. దీనియందు లేదు. ఇందు నారదుని రాయబారము సరసముగ నుచితముగనున్నది. అందు చిత్ర రేఖ శుకముచే రాయబారముల నడిపించినట్లు కల్పింపఁబడి యున్నది. విజయరాఘవుఁడు తనకల్పనచే ఆత్మీయమైన శృంగార పరవశత్వము న్నప్రయత్నముగా నిరూపించెననియు, మన్నారుదేవుఁడు తన తండ్రియందలి భక్తియే ప్రధానముగా నిరూపించెననియుఁ గల్పనలఁబట్టి విశదమగుచున్నది.

ఈకృతి కాలమునకు విజయరాఘవుఁడు కడువృద్ధుఁడు. విష్ణుభక్తి ప్రధానుఁడై యున్నవాఁడు గావున అతనికీకల్పనయు గొంత హృదయంగమముగా నుండియుండును. రఘునాథా భ్యుదయమునందు సమస్యాపూరణము, కవితా చమత్కృతియు నధికముగా వర్ణింపఁబడినవి.

ఇందలి స్వయంవరక్రమము మిక్కిలియుచితముగా వర్ణింపఁబడినది. విష్ణువుయొక్క మూర్తులైన స్థలదేవతలే యిందు వరులగుట ఔచిత్యమును బోధించుచున్నది. ఇందు మతీ స్వయంవరము, దమయంతీస్వయంవరము మొదలగు వర్ణనలు ఈకవికి వరవడిగానోపు. ప్రౌఢములై శృంగారరసప్రధానములైన పద్యకావ్యములందలి విప్రలంభశృంగారములు, దౌత్యము, వివాహము, చంద్రమన్మథోపాలంభము, నగరు వర్ణన మొదలైనవి ఈ యక్షగానములందుఁ బ్రవేశించినవి.

వివాహవేదికయందు పురోహితులు అమ్మలక్కలు ఆత్మీయగోష్ఠులను అల్పత్వమునువివరించుచు హాస్యప్రసంగములుసేయుట ఆనాటి యక్షగానములందు సాధారణముగాఁ జూపట్టుచుండును. అవియిందును గలవు. తక్కిన యక్షగానములందువలెనే ఆనాఁటి రాజుల జీవితము లిందును బ్రతిబింబించుచున్నవి.

కృతికర్తయైన మన్నారుదేవుఁడు రాజ్యముచేసినట్లులేదు. తుదివఱకుఁ దండ్రిచేఁ జెఱనుంపఁబడి యాతనితోఁగలసి శత్రువులతో యుద్ధముచేసి మరణించినట్లు తంజావూరి నాయకరాజుల చరిత్ర నుడువుచున్నది.

హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరము

సీ. శ్రీరమణీ సముజ్జృంభమాణకటాక్ష!
హారమణీ లసద్భూరివక్ష !
వాక్స్రాచమత్కార వైభవప్రదనామ!
మార్తాండమండల మహితధామ!
మాణిక్య కేయూర మండితభుజదండ!
చాణూరగర్వ శిక్షాప్రచండ!
తంజాపురాధిప స్తవనీయచారిత్ర!
కంజాతపత్ర సంకాశనేత్ర!
ద్వారకాధీశ ! కాంచనవసని వేశ!
పాకరిపుమిత్ర ! చెంగమలాకళత్ర!
ననుఁగటాక్షించి శుభలీలమనుపుచాల
రాజగోపాల ! రాధికారతివిలోల!

పరాకుస్వామి !

ద్వి. శ్రీరాజగోపాల, జితదైత్యజాల,
నారదస్తుతిలోల, నవనీతలీల,
ఫుల్లాంబురుహనేత్ర, పుణ్యచారిత్ర,
యుల్లసన్మణివేత్ర, యుర్వీకళత్ర,

బాణబాహువిదార, పర్వతోద్ధార,
వేణుగానవిహార, విబుధమందార.
కాళీయమదభంగ, ఘనకృపాపాంగ,
నీలవర్ణశుభాంగ, నిగమాంతరంగ,
రక్తాబ్జవల్లీశ, రమ్యప్రకాశ,
భక్తచిత్తనివేశ, భానుసంకాశ,
నారీమనోహారి, నవ్యశృంగారి,
కారుణ్యగుణహారి, కౌస్తుభధారి,
గజరాజసంరక్ష, కంసవిపక్ష,
విజయరాఘవదేవ, విమలప్రభావ,
నీపట్టి పట్టినై, నెగడిన నన్నుఁ
జేపట్టి రక్షించు, చెండలంకార! ?
కనకాంబురుహవల్లి, కాంతామతల్లి,
ననుగన్నతల్లి, యాసతకల్పవల్లి,
కడలిరాజుకుమారి, కలిమిమిటారి,
వెడవిల్తుఁ గన్నమ్మ, వెలలేనిసొమ్మ,
తళుకుబంగరుబొమ్మ, తావులరెమ్మ,
చెలువ మన్ననికొమ్మ, చెంగమలమ్మ!
నిరతంబు భావింతు, నిన్నె సేవింతు,
గరుణమీఱఁగ నన్ను, గడుఁ గటాక్షించు.
హరిదళవాయి, సర్వాభీష్టదాయి,

పరమవైష్ణవధుర్య, పావనచర్య,
సూత్రవతీనాథ, సుగుణసనాథ,
చిత్రచారిత్ర, యాశ్రితపద్మమిత్ర,
కరమున రాణించు, కనక వేత్రమున,
దురితంబు లన్నియుఁ దొలఁగింపవయ్య.

వ. అని వినతులొనర్చి, యనంత గరుడుల కనంత నమస్కారంబు లాచరించి, పంచాస్త్రజనకుని పంచాయుధంబుల నుతించి, వన్నెమీఱు పన్నిద్దఱాళువార్ల నిత్యసూరుల నారాధించి, యాదిమ కవుల నాదరించి, కుకవిలోకంబు నిరాకరించి, యతులితాశ్చర్య తపశ్చర్యులగు శతక్రతు శ్రీనివాస తాతయాచార్యులకు గంభీరసూక్తులకు సంభావనమీఱ నమస్కరించి, నిజవంశకర్తయై వార్తకెక్కు చెవ్వభూభర్తను గీర్తించి, తనదు ప్రపితామహుని మహామహుని వీరవైష్ణవ సార్వభౌముని అచ్యుతాఖ్యాయుల నభినుతించి. తనదు పితామహుని అభినవభోజుని రఘునాథ జననాథ బిడౌజుని సన్నుతించి, శౌర్యైశ్వర్యంబున నెలయుచు విశ్వవిశ్వంభరాచక్రం బాచంద్ర తారార్కంబుగా బాలింపుచు, చాల వర్ధిల్లుచున్న తనతండ్రియగు విజయరాఘవ భూపాల చంద్రుని యుదార పదారవిందములకు వందనంబు గావించి, యతని యనుమతి గాంచి, హెచ్చుగా వెలసిన యల చినచెవ్వయాచ్యుతాధిప ప్రపౌత్రుండును, రఘునాథ జన

నాథ పౌత్రుండును, విజయరాఘవ భూపాలక ప్రియపుత్రుం డును, రాజగోపాలకాంబికా గర్భ కలశజలధి కువలయ మిత్రుం డును, అతుల కనకతులాప్రముఖ నిఖిలమహాదాన దీక్షా ధురీ ణుండును, అనేకాగ్రహార ప్రతిష్ఠాపన ప్రవీణుండును, విజయ రాఘవాభ్యుదయాది ప్రబంధ నిబంధన చాతురీ ధౌరేయుం డును, అతులిత పితృభక్తి గురుభక్తి భాగధేయుండును, మహా తానుభావుండును నగు మన్నారుదేవుండు భువనస్తవనీయం బుగా వర్ణించు శృంగార రసగర్భసందర్భ విభాసురంబగు హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరంబను నాటకంబునకు కథా సంవిధానం బెటువలెను.

ద్వి. వర కవీంద్రులు మెచ్చ వసుమతి మీఁద
తిరమగు నమరావతీ పురం బనఁగ,
బాగైన నెఱదంట పంట వాల్గంటి
పైగోవ రతనాల పతకం బనంగ,
పట్టిన దిక్పాల పట్టణంబులకు
దట్టంపు మెఱుఁగునిద్దపుటద్ద మనఁగ,
ప్రజలకుఁ గన్నుల పండువు సేయు
గుజరాతి కెంపురాగుంపు రాణించు
మెచ్చుల గోడల, మేటి కిరీటి
పచ్చల మేడల, బటువు నీలంపు

నిగరాల కోటల, నిండుఁ జెక్కడపు
మగరాల పేటల, మానికంబులను
దీరినవీథుల, తేజంబుచేత
మీఱిన జోదుల, మేలి కడాని
తీరులచేత, ముస్తీబైన మస్తు
గాజులచేత, చొక్కపు విరిదేనె
కొలఁకుల కెలఁకుల, కొత్తనెత్తావి
కలువల చలువల, కలికిరాచిలుక
పలుకుల కులుకుల, పటువిరభటుల
కలుముల బలుముల, కవిబుధోత్తముల
మాటల తేటల, మరులు పుట్టించు
బోఁటుల నీటుల, పొలుపొందు రాయ
బాటల బాటల, బహిఃప్రాఙ్గణమైన
పాటులఁ బౌరుల భాసురంబగుచు
జగతీసతీమణి చరణనూపురము
గగన పరిస్ఫురత్కనక గోపురము
శరధికన్యా విలాసముల దాపురము
ధరనొప్పు దక్షిణద్వారకాపురము.

వ. ఆ రాజధానిఁ బాలించు వేయంచులకైదువదాల్పు, విజయరాఘవు పాలివేల్పు. కన్నెలకన్నుదోయి వెన్నెలపులుఁ

గుల వలపించు కలువలఱేఁడు, కరుణారసము వెదచల్లు కడకంటి చూపులవాఁడు, రాధావధూమోహనశీలుఁడు, రాజగోపాలుఁడు, చెలువుమీఱఁ బదియాఱువేవురు చెలువలు గొలువఁ గొలువునకు వచ్చెనఁట యెటువలెను.

పదము॥ మధ్యమావతి. ఆది॥

కొలువుకు వచ్చెను - గోపాల దేవుండు
చెలువైన రతనాల - కొలువు కూటముచేర॥
బంగారు చాయల - బాగుమీఱిన యట్టి
చెంగులు కెంగేలఁ - జెలువుగాఁ బట్టి।
రంగుగా సిగను సం - పంగి సరులుచుట్టి
పొంగుచు హొయలుగ - బురుసా రుమాలుగట్టి ॥ ౧॥

వ. ఈదారి రాజగోపాలశౌరి చెలువు పొంగారఁ గొలువు సింగారమై పదారువన్నె బంగారు కొలువు కూటమునకు వచ్చి, యందుఁ జెన్నొందు వినూత్న నవరత్న సింహాసనంబు చేరి, చెలువు మీఱి సుళువు పట్టుగద్దియపైఁ గూర్చుండి, యిరుగడలఁ బదియారువేవురు చెలువలుగొలువ, నొక్క-చక్క-నికొమ్మను చొక్క-పుమాటలఁ దేలింపుచు, ఒక్క- జక్క-వగుబ్బెతకుఁ బుక్కి-టివిడెము పాలింపుచు, ఒక ముద్దులగుమ్మ సుద్దులకుఁ జొక్కు-చు, ఒక యిందుముఖి మోవివిందుకై మొక్కు-చు, ఒక మిటారి చెక్కి-లి గోరఁజీఱుచు, ఒక జవ్వనితో నవ్వుచు, పేరఁ

జేరుచు, ఇత్తెఱంగున శృంగారలీలలఁ దేలుచున్న బంగారు మన్నారు తన చెంగటనున్న యొకయంగనను జూచి యేమను చున్నాఁడు.

గోపాలుఁడు:- రావే యోబరాబరి! మన నాటకశాలలోని బిరుదు పాత్రిను రప్పించవె.

బరాబరిమాట:- ఓస్వామి ఆలాగే తోడి తెచ్చేనయ్యా.

వ. అని పలికి యాచెలువ పిలువ నయ్యంగజజనకుని చెంగటికి సంగీతమేళంబుతో నొక యంగనామణి వచ్చెనట యెటు వలెను.

దరువు॥ బిలహరి॥ ఆది॥

సంగీతమేళంబు జతచేసికొని యొక తె

శృంగార నాయకునిఁ జేరవచ్చె నపుడు॥

వ. ఈరీతిఁ జేరి యానారీతిలకం బాకసకవనవిహారునకు జోహారు చేసెనట యెటువలెను.

మ్రొక్కెను మ్రొక్కెనయా

చక్కని మన్న॥

వ. ఇక్కరణి మ్రొక్కిన యక్కనకాంగితో చక్కనిమన్నఁ డేమనుచున్నాఁడు.

స్వామిమాట:- రావే ఓబాలిక! ఇంచుకసేపు పదకేళిక విని పించుమా.

(అంతర్నాటిక) చెలిమాట:-ఓస్వామి ! మహాభాగ్యము ఆలాగే నేర్చినయట్లు వినిపించేనయ్యా.

వ. అని మందలించి యాకెందలిరుఁబోడి కుసుమాంజలి యొసంగెనట యెటువలెను.

(కేళిక వినిపించే పాత్రిచదివే శ్లోకము)

శ్లో॥ రాజగోపాయ విజయరాఘవాభీష్టదాయినే।
రాజద్గుణకలాపాయ రచయే కుసుమాంజలిమ్॥

వ. ఇవ్విధంబున సన్నుతించి విరచితకుసుమాంజలియై రంజిలి యాకంజలోచనుని యెదుటఁజేరి యుదుటు మీఱి, దరువుల హావులఁ బాటలనీటులఁ బలుకుల కులుకులఁ గన్నులసన్నల వన్నెమీఱి కొంతసేపు వింతకోపుల యేపుచూపు నైపుణి గనుపించ పదకేళిక వినిపించెనట యెటువలెను.

పదము॥ తోడి॥ ఆది॥

వలచిన దానినంటినా - వాదు సేసేవు
చెలువమన్నారు మ్రొక్కేరా-చెలిమితో నన్నేలుకోరా॥
సారె వేడుకొన్నా రాక - చలముసేతురా యిందాఁక
జారార నాపై దయలేక - యలయించే వేమి పరాకా॥

వ. ఇటువలె నటించిన యల పాటలగంధి యాటపాటలకు మెచ్చి, యెంచఁ దగురతనంపుసొమ్ములు కాంచనాంబరమ్ములు పాలించి లాలించి నారీమణులతోఁ బేరోలగం బుండెనట యెటువలెను.

వ. ఈచెలువున నిండుకొలువున నుండు చిలువబోనంపు కంఖాణంపుతేజీ నెక్కుజేజేవజీరుసమ్ముఖమ్మునకు సమ్ముదమ్మున నవసరమ్ములవారు వచ్చిరట యెటువలెను.

దరువు॥ముఖారి॥రూపకము॥

బంగారుమన్నారు - చెంగటికి వచ్చిరి
పొంగుచు నవసర - మ్ములవార లపుడు॥

వ. ఈరీతిఁ జేరిన యవసరమ్ములవా రానసనరోజాక్షునితో నవసరోచితవార్తల నేమనుచున్నారు.

అవసరాలవారిమాట:స్వామీ! దేవాదిదేవ ! పరాకు. తామర చూలి మొదలైనదేవతాధీశులు దేవరసమ్ముఖమ్ము పొడగనఁ దలంచి వచ్చి కాచుకయున్నారు. స్వామి చిత్తము.

గోపాలస్వామిమాట:-అలాగే వారిని రప్పించరోయి.

వ. అనిన విని వారు పిలువఁ జెలు వమరఁ జెలువ మన్నని కొలువునకు నలువ మొదలైనతెఱఁగంటిదొరలు వచ్చిరట యెటువలెను.

సారంగ॥ఆది॥దరువు॥

జలజభవుం డాదియౌ - సకలదేవతలెల్ల
చెలువమన్నారుకొలువునకు - చేరవచ్చి రపుడు.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యవ్వేలుపువజీరు లాజగద్గురువునకు హారువుగా మ్రొక్కిరట యెటువలెను.

పదము॥ సావేరి॥ ఆది॥

సేమమా సురలార చేరవచ్చిన కార్య
మేమి మాతోఁ దెల్పుఁడీ వేగమీరు ॥౧॥
ఇందఱు వచ్చుచందము ముందుగాఁ దెలిసినాము।
మంద లింపుఁ డైనను మక్కువమీఱ ॥౨॥
ఎంతటి పనికైన నేఁ గల్గ మీకింత।
చింత యేటికి కోర్కె చేకూర్తు నిపుడె. ॥౩॥

వ. ఈ చందంబున నందనందనుండు మందలింప నుల్లంబున నుల్లాసంబు పల్లవింప నల్లన దేవతావతంసు లాకంసవైరితో నేమనుచున్నారు.

పదము॥ పంతువరాళి॥ ఆది॥

విస్మపము గలదొకటి - వివరించెదము మేము
మన్నించి చిత్తగింపు - మన్నారు దేవ ॥౧।
నిను నమ్మినారము - నెనరుంచి నేఁడు మా
మనవి చేకొనుమయ్య - మరునిఁ గన్నయ్య ॥౨॥
అమృతాబ్ధి మథియించి - యమరవర్యులకెల్ల
అమృతము పాలించి - యాదరింపవయ్య. ॥౩॥

వ. అనిన విని యపార కృపారసతరంగంబు లంతరంగంబున దురంగలింప విహంగపుంగవతురంగుండు వారిమనవి యంగీకరించి యేమనుచున్నాఁడు.

గోపాలస్వామి చదివేపద్యం :—

తే. అమృతజలధి మథించి యయ్యమృత రసము
విందు గావింతు మీకు నో వేల్పులార !
ఇందుకై యింత సందియంబేల యిపుడె
చేరుదము రండు కలశాబ్ధి తీరమునకు.

వ. అని లాలించి యభయము పాలించి యా వేలుపులఁ దోడ్కొని వేడ్కతో గోపాలదేవుం డాపాలమున్నీటి చేరువకుఁ జేరవచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ సౌరాష్ట్రిము॥ ఆది॥

చెలువ మన్నారు సామి – జేజేలు గొలువంగఁ
గలశాబ్ధి చెంగటికిఁ – గదలి వచ్చెనపుడు।

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చి యచ్యుతుండు చెంగటనున్న కటిక వారింజూచి యేమనుచున్నాఁడు.

స్వామిమాట : రారోయి కంచుకులార ! యీక్షణమే రాక్షసుల నిటకుఁ దోడి తేరోయి.

కటికవారిమాట :- ఓస్వామీ అలాగే తోడితెచ్చేమయ్యా.

వ. అని పలికి యా కటికవారు పిలువ సముచిత సంరంభముతో నముచి జంభ నికుంభ శంబర హేతి ప్రహేతి కాలనాభ పౌలోమ కాలకేయ నివాతకవచాది దైత్యవీరు లభంగుర సంగరశూరులు జలధిమథనాయత్తచిత్తులై భుజబలోన్మత్తులై యచ్చటికి వచ్చిరట యెటువలెను.

జతి॥ దరువు॥ నాట॥ ఆది॥

చేకత్తు లెగఁజిమ్ముచుఁ - జెలఁగి మీసాలుదువ్వుచు
కేకలు వేసి నవ్వుచు - మూకలు గూడి ।
భీకరాకారులైనట్టి - బిరుదురక్కసవజీరు
లాకలశాబ్ధిచెంతనున్న - హరిఁ జేరవచ్చిరి॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చునప్పు డప్పాలదిండి బలుదండిమగ లోండోరులు తమలోఁ దా మేమనుచున్నారు.

రాక్షసుల మాటలు :

ఒరే యిప్పుడు మనమేడకు వస్తాఉండామురా?

మరియొకఁడు :-ఏరా ఒరే మరిస్తివి; ఆ పాలసంద్రిం దేవళ్లంతా మధియిస్తా ఉండారఁట. మనకు ఇబ్బందే మంటే కిచ్చమ్మ పిలిపించిందే గదరా.

మరొకఁడు :-కిచ్చమ్మ మాయలు ఒరే నమ్మరాదురా. ఒరె అందుకులోడు జంభారిగాఁడు కూడినాఁడురా. దొరకిన అమృతం లంకించుకపోదుట్టా. ఒరే వాండ్లంతా విసపాలవిత్తులు, పోటిరా వార్ని నమ్మరాదురా.

మరొకఁడు :-ఆహా! ఓరి నాముందరనా? గద తీసుకొని వేయునా!

మరొకఁడు:-ఓరీ నన్నేల కొట్టితివిరా ?

మరొకండు:- నువ్వాదా దొంగ్రడా, నీపేరుదా యేమిరా?

మరొకండు:- నేనా నాపేరా? నీవేనేరా.

మరొకండు:- నన్ను నీవంటూ ఉండావా? ఒరే వీనికి వెఱ్ఱి పట్టెనేమో?

మరొకండు:- నాకు వెఱ్ఱిప్పట్టె. నీకెట్ల దెలిసెరా? అహాహా! సెబాసు! వగకంటివిలే.

మరొకండు:- నీకన్నా వెఱ్ఱివాండగనక నాకుదెలిసెరా.

మరొకండు:- ఇప్పుడిప్పుడురా వీనికి వెఱ్ఱి సోకుతావస్తూఉండది.

మరొకండు:- ఒరే అందుకేమాయెరా, మనచేతగాదంటరా! రారా.

వ. ఇవ్విధంబునఁ బలుకుచు వచ్చినయవ్వియచ్చరవైరు లచ్యుతునకు సముల్లాసంబున సలాముచేసిరట యెటువలెను.

దరువు॥పంతువరాళి॥ఆట॥

సల్లాము సల్లామయా - సంపంగిమన్నా।
సల్లాము సల్లామయా।
వల్లవీమోహనాకార - వసుదేవకుమార॥

వ. అనిన విని కనకవసీవినేత యాదైతేయవ్రాతంబుఁ జూచి కౌతుకంబున నేమనుచున్నాఁడు.

గోపాలస్వామిమాట:-రారోయి దైత్యవీరులార! మీర లమరులతో సరిగాఁగ నమృతరసంబు సరుసుకొందురుగాని యీసుధాజలనిధిమథనంబునకు పెన్నుద్దులై సన్నద్ధులై యుండరోయి.

రాక్షసులమాట:- మహాభాగ్యం. ఆలాగే ఆనతిచ్చినబుద్ధి విని నడుచుకునేమయ్యా.

వ. అనిన విని వారినాదరించి యామురవైరి సురవీరులఁ జూచి సమ్మదంబున నమ్మహార్ణవం బేమని వర్ణింపుచున్నాఁడు.

గోపాలస్వామి చదివే ద్విపద॥

శ్రీకరంబగుచు, నశేషసత్త్వముల
కాకరంబగుచు, దివ్యారామతతుల
భవ్యమై సనకాది పరమయోగీంద్ర
సేవ్యమై సరిలేని చెలువంబుఁ బూని
కిన్నరగంధర్వగీర్వాణయక్ష
పన్నగ చారణప్రముఖు లెల్లపుడు
బహువైఖరులు మించ పడఁతులఁగూడి
విహరించు మణిమయద్వీపముల్ గలిగి,
కుటిల తుంగతరంగ ఘుమఘుమారావ
పటలిచే మీఱు నీపాలమున్నీరు
పంటలజవరాలి బటువు ముత్తియపు
గంటల మొలనూలికరణి రాణించి
చూడ్కికిఁ గడునింపు సొంపు ఘటించు
వేడ్కఁ గన్గొంటిరే వేలుపులార!
గరిమ నయ్యమృతంబు గైకొనఁబూని
సరిలేని యిమ్మహాజలరాశి డాసి
మనమందరము గూడి మథియింత మిపుడె
మనమంధరము దెందు మనసు రంజిల్ల.

వ. ఈచందంబునఁ జిందంబుదాలుపు వేలుపు మండలింప నానందంబు కందలింపఁ గొందఱు సురాసురవరు లమందరయం బున మందరనగంబు చేరవచ్చిరట యెట్టులనెను.

దII శంకరాభరణముII ఆదిII

అసురులు దివిజులు - నట్టహాసములు సేయుచు
మసలుచుఁ జేరిరా - మంధరనగముII

వ. ఈరీతిఁ జేరి వార లుల్లంబు రంజిల్ల నల్ల ధరాధరంబు పెల్లగించు క్రమంబెట్టులనెను.

దII ఏలర్లో గోపాల మందర మెత్తర గోపాల ఓరి
ముందర హత్తర గోపాల II౧II

ఎంతఘనమురా గోపాలా యీ
వింత గనుమురా గోపాల II౨II

చేతుల నానర గోపాల నీ
జాతులు మానర గోపాల II౩II

జరిగి పోకురా గోపాల యిది
యొఱగ నీకురా గోపాల II౪II

ఇక్కడ ఒకఁడాడేమాట:-

ఒరే ఒరే పెల్లగిలెరా పెల్లగిలెరా
ఓరి వస్తుందిరా వస్తుందిరా
నన్నలు సేయర గోపాల (యిఁక)
నన్నిట డాయర గోపాల II౫II

మరొకడు:-ఓరి, యిదంతవట్టన్న ఇంద్రుడు చేసేవగలు. ఉసురు గలిగితే ఉప్పమ్ముక బ్రతుకవచ్చును. పదపదంద్రా.

బ్రహ్మ:-జడియకురోయి నమ్మిరారోయి.

మరొకడు:-అయితే చూతాం రారోయి.

వ. ఆసమయంబున నాసరోజాక్షుండు తనచెంగట ౖమొక్కి నిలిచిన భుజంగపుంగవుని జూచి యేమనుచున్నాఁడు.

స్వామిమాట :-ఓయి వాసుకి, యీసముద్ర మథనంబునకు నీవు తరితాౖడుగా నిలువవోయి.

వాసుకిమాట :-ఓస్వామీ, అలాగే కానీవయ్యా.

వ. అవ్వేళ కవ్వంపుకొండ నా సుధాజల నిధానంబులోన నానించి కాకోదరలోకాధిపతిని అత్తఱి తరితాౖడుగా హావణించి కట్టాయితంబై శూరులగు దేవదానవ వీరులు పొంకంబుగా నిరువంకల తీరుగా బారుగా నిల్చి రంగదుత్తుంగ తరంగ సంఘ ఘుమం ఘుమ ఘోషవిశేషంబుచే దిక్కులు పిక్కటిల్ల మకర నికరంబులు సుడివడ, మత్స్యకచ్ఛపంబులు తడఁబడ, మతంగజంబులు కొట్టువడ, భుజంగమంబులు మొట్టువడ, కల్లోలంబులు వాల్లకల్లోలంబులై ఘూర్ణిల్ల నమ్మహాంబుధి మథించి రట యెటువలెను.

పదము. శ్రీరాజగోపాల - చిత్తగింపు మీవేళ

గారవంబున చాల - కరుణింపు మాపాల (1)

యేలేలో యేలేలో - అయ్యా యేలేలో యేలేలో (2)

బలమొసంగి పలుమారు - పనిగొంటిరో మీరు
చెలువొందు దయమీరు - చెలువమన్నారు (3)

సంపంగిమన్న - సరసప్రసన్న
సొంపొందుచున్న - సుగుణ సంపన్న (4)

దేవతలమాటలు:-ఒరేబరే మంథరపర్వతం ఒరిగెరా ఒరిగెరా!
మరొకడు:- ఓరి చెలువమన్నడు నిలువనెత్తెరా. నిల్చెరా
నిల్చెరా.

వ. ఇవ్విధంబున మథియించు సమయంబున మంధర ధరాధరంబు క్రిందుపడ గోపాలుండు కూర్మరూపంబు వహించి యద్ధరణీధరం బుద్ధరించి సురాసురసమూహంబునకు వాసుకి దేహంబునకుఁ దానె బలంబు ప్రబలంబు గావించుకతన అప్పుడు కోలాహలంబు మీఱ జనించుహాలాహలంబు భద్రుండగు రుద్రుండు కబళించెఁ గనుక ఆవెనుక పారిజాతాది నిస్తుల వస్తుజాతంబు లాపయఃపయోధిగర్భంబుననుండి యావిర్భవించెనట యెటువలెను.

ద॥ కురంజి॥ రూపకము॥

వెలిమావు చౌదంతి - వేలుపుటావు
కలువల చెలికాఁడు - కల్పతరువులు।
తలఁపు మానిక మమృత - కలశంబు కౌస్తుభము
జలరాశిలోనుండి జనియించి వచ్చె.

వ. ఆసమయంబున నాసుధాజలనిధానంబుననుండి శ్రీవిఁ గనకాబ్జదేవి యవతరించెనట యెటువలెను.

ద్వి. పొంగెడు నల సుధాంభోనిధానమున
రంగ దుత్తుంగ తరంగ మధ్యమునఁ
గనకారవిందంపు గర్భగోళమున
జనియించి దివ్య తేజంబున మించి
నిద్దంపు సవరాలు నీలంపురాలు
పొద్దు కూఁతురిజాలు పోనాడఁజాలు
జగజంపు నిడువాలు జడముడివేలు
సొగసు గల్గిన మేలుచూపుటెల్లాలు
పచ్చపైకపుపంట భక్తులయింట
నిచ్చలుఁ గడకంట నిగుడించుదంట,
దిగ్గజంబులబారు దెచ్చుబంగారు
నిగ్గు బిందెలజాఱు నీరాడఁగోరు
చిగురాకుబోణి, యాఁజీనికడాని
నిగరంపు జిగిమేని నెఱదొరసాని,
మొలకనవ్వులజోటి, ముదితలమేటి,
కలికిపల్కులయింతి, కమ్మపూబంతి,
చిలుకరౌతుకటారి, చికిలిమిటారి
ఎలజవ్వనపుఁజాన, యిభరాజయాన,

వలపులదీవి, సంపంగి నత్తావి
చెలువంబుగల కొమ్మ, చెంగమ్మ యపుడు
కాంచనాంభోజముల్ కరముల మెఱయ
మించుబంగరుచాయ మేనిడాల్ నెఱయ.
సకలభూషావిశేషము లింపునింప,
చికిలి కస్తురిబొట్టు చెలువురాణింప
అచ్చెరు వంది సురాసురుల్ చూడ,
నచ్చరచెలులలో నావిర్భవించె.

వ. ఈవిధంబున నావిర్భవించిన యాబాల యాపాలకడలి వెడలి యొయ్యారంబుమీఱఁ దీరంబుచేరవచ్చెనట యెటువలెను.

ద॥ రేవగుప్తి॥ ఆది॥

వేలుపుటొయ్యారులు-నెయ్యారులు గొలువంగ
బాలామణు లిద్దరు-చేలాగు లీయంగ।
పాలమున్నీటినుండి-బయలుదేరి హొయలుమీఱి
జాళువానెత్తమ్మి-జవరాలువచ్చె॥

వ. ఈలాగున వచ్చు పాలమున్నీటిరాచూలి దివ్యతేజోవిశేషంబుచేఁ గన్నులు మిఱుమిట్లుగొన నశేషసురాసుర బృందంబులు డెందంబుల నచ్చెరువొంది నివ్వెఱపాటుచెంది చూచుచున్న సమయంబున నల బృందారక సందోహంబుల

నెంచక దైతేయవ్రాతంబు విలోకించక వచ్చి యచ్చేరువ నిర్వి కారుఁడై మేరుధీరుండై యున్న చెండలంకారుని జగన్మోహనా కారంబు విలోకింపుచుఁ దదేకాయత్తచిత్తయై యున్న యత్తఱి నలకెందమ్మిబిత్తరి ముందఱ చేరి వందనము లొనర్చి యరవింద భవ పురందరాదిబృందారకులు కానుకలు దెచ్చి పొగడిరంట యెటువలెను.

దరువు॥ పూరిచి ॥ఆది॥

పద్మాక్షి మాతల్లియని - పద్మభవుం డావేళ
పద్మమాలిక దెచ్చి - పద్మకు నొసఁగె ॥౧॥

చెలికత్తెమాటలు :

ఓ చెలువలమేలుబంతి, నలువ యిదె పరాకు.

ద॥ భువనత్రయము నేలు - పురుహూతుఁ డాయింతికి
నవరత్నసింహాస - నము దెచ్చి యొసఁగె ॥౨॥

మాటలు॥ ఓ చంద్రముఖి, యింద్రుఁ డిదె పరాకు.

ద॥ కెంపురాచాయల - సొంపొందుననలుండు
కెంపులతాళి యొసఁగె - సంపదలచెలికి ॥3॥

మాట॥ కనకాబ్జవల్లి, అనలుం డిదె పరాకు.

ద॥ బిలహరి ॥ఆది॥

ఇనతనయుఁ డావేళ-హేమాబ్జదేవికి
కనుపట్టు నీలాల - కడియము లొసఁగె ॥౪॥

మాట॥ ఓమానినీమణి, భానునందనుం డిదె పరాకు.

ద॥ రక్కసులమన్నీఁడా - రక్తాబ్జవల్లికి
చెక్కడపుపచ్చల - చేసరు లొసఁగె॥

మాట। ఓ జక్కవ గుబ్బెత, రక్కసరా జిదె పరాకు.

ద॥ కేదారగౌళ ॥ఆది॥

వరుణుఁ డావేళ స - య్యరు హేమాబ్జదేవికి
సరిలేనిముత్యాల - సరులు కానుకచేసె ॥౬।

మాట : ఓతరుణీమణి, వరుణుం డిదె పరాకు.

ద॥ గోమేధికపుపావలు - గొంచు వచ్చి పవనుండు
హేమాబ్జదేవికి - నిచ్చె నావేళ ॥౭॥

మాట : కమ్మ దమ్మి కొమ్మ, తెమ్మెరదొర యిదె పరాకు.

ద॥ గౌడిపంతు ॥ఆట॥
కిన్నరాధీశుఁడా - కిన్నరకంఠికి

నెన్నదగు కనకాంబరంబు - లొన్నైన నొసఁగె ॥౮॥

మాట : ఓరాజముఖి, రాజరా జిదె పరాకు.

ద॥ ఇగురాకుఁబోఁడి కా - యీశానుఁ డావేళ
మగరాల కమ్మలు - మఱి కానుకచేసె.

మాట : ఓశరధికన్య, ఈశానుం డిదె పరాకు.

వ. ఈచందంబున బృందారకబృందంబులచేఁ బూజలంది యానందంబున మించు కనకారవిందంపుటందంపుమచ్చకంటి

ఆహరి ॥ఆది॥

కరుణారసము చల్లు - కడకంటిచూపుల
సరిలేక మెఱయు నీ - సరసుఁ డెవ్వఁడె చెలియ।
తరుణిరో వినవమ్మ - తను గొల్చువారికి
వరములు పాలించుగో - పాలుఁ డితఁడమ్మ (5)

వ. అని యయ్యిందుముఖితో సఖి మఱియు నేమను చున్నది.

పదము॥ పంతువరాళి॥ఆది॥

తలిరుఁబోణి దక్షిణ - ద్వారకాపురిని
జెలువు మీఱినయట్టి చెలువ - మన్నఁ డితఁడె (1)
వెలఁదిరో పదియారు - వేవురు జవ్వనుల
వలపించి యేలుకొన్న - వన్నెకాఁడె యితఁడు (2)
కనకాంగి, విజయరాఘ - వునింట వెలయుచు
దినదినము పూజలందు - దేవుండే యితఁడు (3)

వ. అనిన విని కమ్మఁదమ్మిదివాణంపుఁగొమ్మ తననెమ్మనంబున సమ్మదంబుఁజెంది యమ్మగువతో మఱియు నేమను చున్నది.

పదము॥ కాంభోజి॥అట॥

ప్రేమతో నీవిభుని - బిగువుఁగౌఁగిట నుండు
భామిను లెటువంటి - నోము నోచినారో। (1)

తొయ్యలి యీతని - తొడలపైఁ గూర్చుండు
నొయ్యారు లెంతతపము - లొనరించినారొ (2)

జలజలోచన యితని - జతగూడి యున్నట్టి
కలకంఠు లెంతటిభా - గ్యము చేసినారొ (3)

మొలక నవ్వు గులుకు నీతని- ముద్దుమోముఁబోడగన్న
వలచి పైకొననట్టి - వనితలు గలరె (4)

ఓయమ్మ యీతని - హొయలు గనుఁ గొన్నపుడె।
రాయబార మంపని - రమణు లున్నారె (5)

వ. ఆసమయంబున నాసరోజాక్షి రూపరేఖా విలాసంబులు గనుఁగొని చొక్కి యనంగునకుఁ జిక్కి యాచక్కనిమన్నారు తనమనంబున నేమని వితర్కించుచున్నాఁడు.

మా॥ స్వామి అమ్మవారినిఁ జూచేది.

ద్వి. అపురొర ! యీసతి యందచందములు
వివరింప నెందును విని కని యెఱుఁగ.
తొలఁగక నిలిచిన తొలకరిమెఱుపు
వలె మిటారించె నివ్వనితాలలామ.
ఈ విలాసంబులు నీరూపరేఖ
లీవికాసంబు లేయింతికి లేవు.
తలఁపఁగ నిటువంటితలిరాకుఁబోఁణిఁ
గలియుటకన్న భాగ్యము వేఱె కలదె !

ముద్దుగా నీభామ ముచ్చటలాడి
పొద్దు పుచ్చుటకన్నఁ బుణ్యంబు గలదె!
తొడలపైఁ జేరి యీతొయ్యలి నన్ను
దడఁబాటు మాటలఁ దమిరేఁచు టెపుడో!
ఉదుటు సిబ్బెపుగుబ్బ లురమెల్ల నిండఁ
గదిసి యెప్పుడు దీనిఁ గౌఁగిటఁ జేర్తు!
నామనోరథము లెన్నఁడు నెఱవేఱు
కోమలి నన్నను గూర్చవా రెవరు.

వ. అని యూహించి మోహించి చిత్తజగురుం డత్తఱి నా బిత్తరిపై హత్తినచిత్తంబుతోఁ జెలంగు నవ్వేళఁ బాలమున్నీటి మన్నీఁడు తనముద్దు కన్నియ యగు చెంగమ్మ చెంగటికిఁ గం గేల నొకబంగారుకమ్మ నెత్తమ్మిపూదండపూని వేదండయాన లంకో నచ్చటికి వచ్చెనట యెటువలెను.

ద॥ శంకరాభరణము॥ ఆది॥

ఇరువంక నదులెల్ల నింతులై గొలువంగ
సరిలేనిరత్నభూషణములు మెఱయ।
మురువు మీఱఁగఁ బాల మున్నీటిమన్నీఁడు
అరుణాబ్జనాయిక సరస చేరవచ్చె.

వ. ఈచందంబున నిజమందిరంబు వెడలివచ్చి యాకడలి రాజు చాతురి మీఱ నాతఱిఁ తనకూఁతురి నాదరించి యసమ కుసుమమాలిక యాబాలిక కేలి కొసంగి యేమనుచున్నాఁడు.

పదము॥ శ్రీరాగము॥ జంపెతాళము॥

రావమ్మ ముద్దుపట్టి రత్నాబ్జవల్లి (1)
తోడికన్నియలఁ గూడి యాడుదువుగాని॥
ఈడ నొంటిగ నుండనేల యింటికి రావమ్మ ॥ (2)
చెలులు నీవు బొమ్మపెండ్లి సేయుదువుగాని
చెలఁగున బంగారుమేడ చేర రావమ్మ (3)

వ. అని పలికి యాజలధిరాజు తన తనయయగు కనకాబ్జ దేవిని దేవిని దోడ్కొని వేడ్కమీఱ నిజమందిరంబు చేరెనట నొటువలెను.

దరువు॥ గుమ్మకాంభోజి॥ ఆది॥

మున్నిటిమన్నీఁడు తనముద్దుపట్టిని దోడ్కొని
చెన్నుమీఱఁ దననగరు చేరె నావేళ॥

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వనధిరాజు తోడ్కొనిరా నెంతయు వేడ్కతో నంత హేమాబ్జనాయికాకాంత నిజాంతఃపురంబు ప్రవేశించి రత్నాకరుం డొసంగిన రత్నసింహాసనంబునఁ జెలులుఁ దానుఁ జెలంగుచు నుండె. అనంతరకథాసంవిధానం బెటువలెను.

వ. ఆసమయంబున నాసుధారసంబునకై సురాసురవీరులు భుజగర్వదుర్వారులై మట్టుమీఱి యట్టహాసంబులు సేయుచు రోసంబున డాయుచు, బాసంబులు చేపట్టుచు, మీసంబులు వడిపెట్టుచు, కరవాలములు పెరుకుచుఁ గదిసినవారిపై నుఱు

కుచు, విజృంభించి, ప్రళయకాలాంభోధరగంభీరస్వరమున గర్జింపుచుఁ, దర్జింపుచు, రోషద్వేషంబులు నెఱయ నన్యోన్య భాషావిశేషంబులు మెరయించిరట యెటువలెను.

రాక్షసులమాటలు:-

ఒక రాక్షసుఁడు:-ఓరి జంభారి,యమృతకుంభం బేల వేలనం టేవు.
ఈసంరంభంబులు నాముందఱనా ?

ఇంద్రుఁడు:-ఓరి నికుంభ, యెన్నిడంభంబులు చేసేవు ? నాదంభోళి నెఱుంగవా ?

నికుంభుఁడు:-ఓరి యెగ్గుసిగ్గులు లేక యెన్నివగలఁ బోయేవు నిలు నిలువరా.

అగ్ని:-ఓరీ తారకా ! మీఱక ఊఱకే నోరుమూయరా.

రాక్ష:-ఓరీ దండధర, యీచండితనంబు లటుండ నీరా.

యముఁడు:-ఓరీ శంబర ! నీయాడంబరంబులు కట్టిపెట్టరా.

రాక్ష:-ఓరీ నైరృతి, గోత్రవలె ఏల వెఱ్ఱికూతలు కూసేవురా?

నైరృతి:- ఓరిసుమాలి ! బైసిమాలి యేమి గొణిగేవురా?

రాక్ష:-ఓరి పాశి ! గాసిపడక తీసిపోరా.

వరుణుఁడు:- ఓరి బాణ, నీదుత్రాణ నేనెఱుంగనా ! నాదు బాణంబుల పాలుగాక తొలంగిపోరా.

రాక్ష:-ఓరి పవమాన! అవమానపడక యడంకువతో నుండరా.

వాయువు:-ఓరీ హేతి! నాచేతిహేతి నెఱుంగవేరా ?

దుందుభి:-ఓరి కుబేర ! నీకు బేరజంపుమాటలేలరా?

కుబేరుఁడు:-ఓరి దుందుభి! ఇందు నీతలకిందు చెల్లునా?

కాలనేమి:-ఓరి యీశాన! యీసేనలోఁ దగులక నీదేశానికి పోరా.

ఈశానుడు:-ఓరి కాలనేమి! ఈవేళనేమి వదరేవు? నాకూలంబు పాలుగాక తొలంగిపోరా.

వ. ఈదారి నాదేవదానవవీరభటులు ఆరభటులు మీఱ సముద్భటులై వీరసంవాదం బొనర్చి యీరసంబున సుధారసంబునకై తారసంబై పోరు సంఘటించి ఘోరసంగరం బొనరించిరట యెటువలెను.

దరువు॥ శంకరాభరణము॥ ఆది॥

అమృతముకొఱకై - యమరులు నసురులు
సమర మొనర్చిరి - సంభ్రమ మమర.

వ. ఈక్రమంబున విక్రమంబునమీఱి సురాసురచక్రంబులొండొకటి నాక్రమించుసమయంబున, నమరవరనికరంబుల నిరాకరించి యఖర్వబాహుగర్వదుర్వారులై సుధారసంబు హరియింప నెంచు నసురవీరుల వంచా(స్త్ర)జనకుఁడు వంచింపఁ దలఁచిన క్రమంబెటువలెను. (మోహిని వచ్చేది)

ద్వి. ఆసమయంబున నలమన్ననారు
వాసవముఖులఁ బ్రోవఁగ మదినెంచి
సరిలేని తనమేనిచాయను మించు
నెఱికప్పు కేల్కొప్పు నీటు మీఱంగ,

తనచేతి శార్ఙ్గంబు దారినెంతయును
గనుపట్టు నందంపుఁ గనుబొమల్ మెఱయ,
తనదైన ప్రథమావతారంబు లీలఁ
గనుపించు నిడువాలుకనుదోయి సెలఁగ,
సతతంబు తాఁ దాల్చుసంపంగిమొగ్గ
వితమున నాసిక విలసిల్లుచుండ,
సొగసైన తనదు కౌస్తుభమణికరణి
జిగిమించు కెమ్మోవి చెలువు రాణింప
పరికింపఁ దన నాభిపద్మంబురీతి
మురువైన ముద్దునెమ్మోము చెన్నొంద,
భావింపఁ దనచేతి పాంచజన్యంబు
వైవడిఁ గంఠంబు కడుమిటారింప,
తన వైజయంతికాదామం బనంగ
నొనరెడు భుజలతాయుగ మింపునింప,
జగతిఁ దాఁదాల్చిన శైలరాజముల
పగిది నబ్బురపు సిబ్బెపుగుబ్బ లమర,
ననువొందఁ దన నృసింహాకృతిలీలఁ
గనఁజేయు సన్నంపుఁగౌను రాజిల్ల,
తిరముగాఁ దానున్న తెలిదీవిఠీవి
గరిమఁ బ్రకాశించు కటిచక్ర మమర,

తనదైన కూర్మావతారంబు లీల
మినుకులు వెదఁజల్లు మీఁగాళ్ళు నలర,
తనదు చిహ్నములెల్లఁ దనయంగములను
గనుపట్ట మోహినీకాంతయై నిలిచె.

వ. ఇత్తెఱంగున నిలిచినయయ్యంగనామణి కాఱుమొయిలుమఱుంగు దొఱంగుమెఱుంగు తెఱంగునఁ దుఱంగలింపఁగా నరమావిమోవి చందురకావికీవి గ్రమ్మబొమ్మంచు కెమ్మోవిపై చిఱునవ్వు చెంగలింపఁగా నియల తెరల దువాళించు కురులపెరల గుబాళించువిరులసరులఁ బిసాళించు నెఱసాము కప్పుకీల్కొప్పు మిటారింపఁగా. తనరువారంబు లచ్చరమచ్చెకంటులఁ దుటారింపఁగా, నా జగన్మోహిని వచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ కాంభోజి॥ ఆది॥

మురిపెంపుసిగ్గుతోను-ముద్దునెన్నడలతో
మెఱుంగువాలుచూపుతో-మేలిసొగసుతో।
చిఱునవ్వునెమ్మోముతో-జిలిబిలిపలుకులతో
మురనైరి యపుడు జగ-న్మోహినియై వచ్చె॥

వ. ఇవ్విధమ్మున వచ్చి కమ్మదమ్మిదోదుమ్మి యెమ్మెకాని సమ్మోహనాస్త్రంబు చందంబున నందంబుమీఱి యావంచనా కాంచనామోద యామోదభరంబు మించ తన యంచనున్న మించుబోణితో నేమనుచున్నది.

పదము॥కాంభోజి॥జంపెతాళము.

ఇదియేమివింతయో యిపుడు।
సుదతిరో నామదిని చోద్యమయ్యెని॥ (1)
నెలఁదిరో వీరలెవ్వారొ వీరు
కలహింపుచున్నట్టి కారణ మదేమొ॥ (2)
ఓరమణీ వీరిజగడములు।
వారింపఁగానేర్చు వార లెవ్వారొ॥ (3)

వ. అని పలుకు మటుమాయలసటలకత్తెతో నల కుటిల కుంతల యేమనుచున్నది.

పదము॥మధ్యమావతి॥ఆది॥

నెలఁది దేవదానవ వీరులె వీరు।
కలహించెద రమృతము గైకొనఁబూని॥
చెలరేఁగి రక్కసులు జేజేల నదలించి
అలసుధ తాము చేకొనఁ దలఁచియున్నారు.

వ. అనిన విని యావన్నెలాడి యాకన్నులకలికితో నేమనుచున్నది.

పదము॥కాంభోజి॥ఆట॥

పందెముగద్దా ఓచెలియ పందెముగద్దా।
అందచందములచే నసురుల నెలయించి
విందు సేతు నమృతము వేల్పులకెల్ల॥

నీవె మెచ్చేవు ఓచెలియ నీవె మెచ్చేవు।
కావరంబునమించు కడిందిరక్కసుల
భావములఁ గరగింతు హావభావముల॥

వ. ఈరీతిఁ బలికి యా నారీతిలకంబు తన యందచందంబు లకుఁ జొక్కి డెందంబున నాశ్చర్యంబు నొందు సురాసురబృందంబుల వివాదంబు నిజకరారవిందంబున వారించి మోదంబున వారితో నేమనుచున్నది.

పదము॥ కేదారగౌళ॥ ఆది॥

రారోయి వేలుపులార రక్కసులార
ఈరీతిఁ బోరాడ మేరగాదు మీకు (1)
ఇందటికే నమృతంపువిందు గావింతు॥
నిందుకై సందియమేల యే వింతదానన॥ (2)
మనసున నిటువంటి మచ్చరంబులు మాని।
అనురక్తి మీరంద ఱొకటై యాదరింపరాదా॥ (3)

వ. అని యొడఁబడఁ బలికి యాకలికి చిలుకల కొలికి తొలివేలుపుల నలవేలుపుల నిండువేడుక రెండుతెఱంగుల నేర్పమర నేర్పఱించి యసురవీరులఁ దనవిలాసంబుల నెలయించి సురవరులకు సుధారసం బొసంగి, వెలయించెనట యెటువలెను.

ద॥ కల్యాణి॥ రూపకము॥

రమణీమణి దనుజుల భ్రమయించి యావేళ।
అమరవీరులకెల్ల నమృతము నొసఁగె॥

వ. ఇవ్విధంబున నవ్యధూర్తరూపంబునఁ జూపట్టి పరిహాస దర హాసవిలాసంబుల దైతేయ నికాయంబు నలయించి సొలయించి సారసుధారసధారల బృందారక బృందంబులకు విందుగావించి వారికి పారిజాతాది సమస్త వస్తుజాతంబు నొసంగి తాను నిజ రూపంబుఁ బూని నిస్తుల ప్రభంబగు కౌస్తుభంబు కరంబు వేడుక నురంబున హత్తించి యత్తటి మత్తులగు దైత్యవీరుల నవక్రచక్ర ధారల నుక్కడంచి యల వాసుదేవుండు ఆ సరోజభవవాస వాదుల నిజనివాసంబులకుఁ బంచి తాను నాక్షణంబె దక్షిణ ద్వారకానగర వరంబుఁ జేరి మంతనంబున నతఃపురంబునఁ జెలు వలఁ గూడి కొలువై యుండె. అనంతర కథాసంవిధానం బెటు వలెను.

వ. అంత హేమాబ్జనాయికాకాంత యేకాంతంబుగా నిజాంతఃపురంబునం దొకగంధంపుమ్రానిదండ యిందుకాంత వేదికాంతరంబున నుండి యా నందనందనుని యందచందములు డెందంబునఁ దలంపుచు నిలుపరాని వలపుపొలుపున తాళఁజా లక చాలఁ గలంగి యొక నీలనీలాలకతోఁ దనముచ్చట విచ్చల విడిగా దెలిపెనట యెటువలెను.

పదము॥కాంభోజి॥ఆది॥

మన్నారుసామిపై-మాటికినేనేల
మరులుగొంటినే-చెలియః।
ఎన్నరాని ప్రేమ వానిచక్కఁదన
మేనేల కనుఁగొంటినే॥ (1)

కనుఁగొన్న యప్పటినుండి నా నెమ్మనఁ-
గాక హెచ్చెనే - చెలియ।
ననవిల్తుఁడంతలోఁ జాలమచ్చరించి -
నాపై దాడివచ్చెనే॥ (2)
హృదయేశుఁగలియక యింతిరో యీరేయి
యెట్లు తెల్లవాఱునే। చెలియ
ముదిత వానిమోవి తేనె లానక యెట్లు
ముచ్చట లీడేరునే॥ (3)

వ. అని వెండియు నల నిండుజవ్వని తనదండనున్న వేదండ గమనతో నేమనుచున్నది.

పదము॥ భైరవి॥ఆది॥

మగువరో వినవమ్మ-మన్నారు దేవుండు
మనసిచ్చి యెన్నండు-మాటలాడునో।
చిగురుఁబోఁణి వినవె యా-శృంగార నాయకుని
చిత్తము రా సేవ-సేయు టెన్నఁడో॥ (1)
చెలువ మన్నని జేరి-చెక్కిలి గోరఁ జీరి
కులుకుగుబ్బలరొమ్ము గుమ్ము టెన్నఁడో।
చలువ వెన్నెలబైట-సంపంగిపూఁదోఁట
చెలి వానికౌఁగిటఁ-జెలఁగు టెన్నఁడో॥ (2)
కలకంఠి మన్నారు-గారవంబున నన్ను
కళలంటి సమరతులఁ-గలియు టెన్నండో।

కలికి వానియురమున-కౌస్తుభంపుటుయ్యాలపై
నెలకొని యుపరతుల నల-యించు కెన్నఁడో॥ (3)

పల్లవి॥ తాళఁజాలనె। వానిపై మేలుదాననె।
బాలరమ్మని నన్ను బంగారుమన్నారు
చాల లాలించి నన్నేలు టెన్నడో॥ (4)

వ. అనిన విని యాకాంతను జూచి చెంత నున్నయంతరంగపుఁజెలు లామెయుంగుఁబోణితో నేమనుచున్నారు.

పదము॥ కలికిరో నీవిట్లు-కలఁగేది న్యాయమా।
కులకాంతలకు నిది కొదవగాదటవె॥ (1)
చెలియరో నిన్నఁటి-చిన్నదానవు నీవు
భళిభళి నీ కింత-వలపేలనమ్మా॥ (2)

వ. అనిన విని హేమాబ్జవల్లి ఆభామలతో నేమనుచున్నది.

పదము॥ ఘంటారవము॥జంపెతాళము॥
ఓ చెలఁది నావలపు నన్నింతసేయంగ
నొకరి దూఱఁగ నేలనే।
నావిభుఁడు రాకున్న హితులెల్ల నహితులై
నన్నేంచెదరు కంటివా॥ (1)
ఇన్నాళ్ళు తనకిరవైన యాకమ్మతామరలె
కన్నుల విలుతూపులై న న్నెలయించె నె।
ఎన్న నాతోఁబుట్టువౌ - యాచందమామయె
వెన్నెలకాఁకలు - నెదచల్లెఁ గదవె॥ (2)

వ. అనిన విని రాయికలతాంగి భంగ్యంతరంబునఁ జెంగమ లాకాంతవంత దీర్చునుపాయంబు చింతించి యేమను చున్నది.

(చెలికత్తె చదివేపద్యం)

సీ. కోమలి, వింటివా గుజ్జుగొజ్జఁగి పొదల్
చిన్ని మొగ్గలచేతఁ జెలువుమీఱె
మగువరో, వింటివా మకరందరసములఁ
దేలియాడెడినమ్మ తేఁటిగములు
సుదతిరో, వింటివా సురపొన్న గున్నలఁ
గోయిలల్ గానంబు సేయఁ దొడఁగె
బిత్తరి, వింటివా పేరెముల్ వాఱె నీ
గందంపు గుబ్బలి గాడ్పు రేఁడు
చిగురుఁబోణి, యల్లశృంగారవనమున్న
చెలువమెన్నఁ దరమె నలువకైన
వేడ్క నచట మనము విహరించి వత్తము
గాన వేగరమ్ము కలికి లెమ్ము.

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వధూరత్నంబు యత్నంబునఁ దోడ్కొనిరా వేడ్కతో నలకెందమ్మిజవరాలు ముందట వెనుక కొందఱు చెలువలు గొలువఁ జలువతెమ్మెర లెదురుకొని పొదరిండ్ల

పూవులతావుల్కై కానుక లొసంగ శృంగారవనంబు చేరవచ్చె నట యెటునలెను.

పదము॥ తోడి॥ ఆది॥

కలకంఠు లిద్దరు - కైదండ లియ్యంగ।
ఎలదోటకు వచ్చె - హేమాబ్జవల్లి।

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వాని జేరుజవ్వానిం జూచి మచ్చికతో నెచ్చెలు లేమనుచున్నారు.

పదము॥ సావేరి॥ ఆది॥

అంగన కనుఁగొంటె - యారార నేఁటి।
శృంగార వనమెంత - చెలువు రాణించె॥ (1)
పొగడఁగావచ్చు నీ - పొగడల పెంపు
సొగసాయెఁ గురువీర - జొంపము సొంపు।
బుగులుకొను సంపంగి - పొంతనె కెంపు
జిగిమించెనదె మావి - చిగురుల గుంపు। (2)
గరిమ మిటారించె - గాడ్పుచే మొదలు
సురపొన్నవలగొన్న - సొగసు తుమ్మెదలు।
అరుదాయె కంతుని - యమ్ములపొదలు
హారువునఁ బొదలు - నీయలరుల పొదలు (3)

వ. ఆ సమయంబున నొకసఖియు నాయిందుముఖియు సరసంపుమాట లాడిరట యెటువలెను.

పదము॥ కాంభోజి॥ ఆట॥

చెలి :– తెలవ నేఁడిచ్చోట – తిలకవిలాసంబు
హరువొందెఁ గనుఁగొంటివా చెంగమ్మ।
చెం:—తిరమైన యదువంశతిలకవిలాసంబె
నిరతముం జూచెదనే ఓ చెలియ॥ (1)

చెలి:—ప్రతిలేక రాణించు పాటలవైఖరి
జతమించెఁ జూడ వమ్మా చెంగమ్మ।
చెం:—పతి వేణునాదంపుపాటల వైఖరి
హితవుగ వినఁ జూతు నె ఓ చెలియ। (2)

చెలి:—వనజాక్షి యిచ్చటి వకుళాతిశయమెల్ల
కనుఁగొనఁ గదవమ్మా చెంగమ్మ।
చెం:—వనితరో యలమాధవకులాతిశయమెల్ల
కనుఁగొన మనసయ్యెనే ఓ చెలియ॥ (3)

చెలి:—ఇందీవరాక్షి, యీకుందవైభవము
పొందుగాఁ గనుఁగొనవె చెంగమ్మ।
చెం:—అందము మీఱు ముకుంద వైభవమె
ముందుగాఁ గనుఁగొంటినే ఓ చెలియ (4)

చెలి:—ఎనలేనివేడుక నీనవమాలిక
కనుఁగొని చొక్కేవేమే చెంగమ్మ।
చెం:—అనువుగా మొదలింటియక్షరంబులు రెండు
వెనకముందుగఁ బల్కవే ఓ చెలియ (5)

వ. ఆవేళ జాళువాతామరగద్దియ ముద్దియవద్దనున్న ముద్దు గుమ్మ లమ్మగువకు పొద్దుపోకగా ముద్దులసుద్దులుమెఱయ పుష్పాపచయంబు సల్పిరట యెటువలెను.

పదము॥ ఘంటారవము॥ రూపకము॥

ఈ మొల్ల పూబంతి యే మొల్లమే యింతి
ఆ మల్లెకై తేటి దామల్లెబోటి (1)
ఈ పారిజాతమె యేపాఱఁ జూతమె
ఏ పెన్నఁదగు హత్తి యీపొన్నగుత్తి॥ (2)
చిగురాకు చేఁబూని నగరాకు వేలేని
జగడాలు మానుమదె జగడాలుమాను॥ (3)
భామ, యీవిరవాది ప్రేమనంటకు మాది
లేమా, విలోకింప లేమావిగుంపు (4)

వ. ఇత్తెఱంగున నమ్మోహనంగుఁ బోణు లచ్చట ముచ్చటలు దీఱఁ బలుకులఁదేలుచుఁ జిలుకలఁ దోలుచుఁ, బాటలుపాడుచు బోఁటులఁ గూడుచు పరువులు వాఱుచుఁ దరువులఁ జేరుచు, కొమ్మలు వంపుచు రెమ్మలు త్రుంపుచు, క్రోవల డాయుచుఁ బూవులఁ గోయుచు, చెలువలఁ జీరుచుఁ జలువలు గోరుచు, నిర్వ్యథంబున విహరించు సమయంబున నంతంత కుప్పాంగెడు కంతుసంతాపంబునఁ బరిక్రాంతయై విభ్రాంతయై యున్న హేమాబ్జనాయికాకాంత చెంతఁజేరి యాచెలువలు చలువలు చేసిరట యెటువలెను.

భైరవి॥ ఆది॥

కన్నియకు మేలైన కపురంపుఁదిన్నెపై।
సన్నజాజులశయ్య సవరించె నొకతె। (1)

కలిగి గుబ్బలమీఁద కమ్మగందము నలఁది
యలరులదుప్పటి హావణించె నొకతె (2)

జవ్వనిమైనిండఁ జలువపన్నీరు నించి
పువ్వులసురఁటులు పూని విసరె నొకతె (3)

వ. ఈలాగున బాలామణు లొనర్చుచలువలచేఁ గలువకంటికి నలరువింటిరాయల మాయలవిరాళి జాలి హెచ్చెఁగనుక కనకాబ్జవల్లి యాకనకవనస్వామి తన కన్నులఁ గట్టినట్లున్న నతనిఁ బేరుకొని దూఱుకొని యేమనుచున్నది.

పదము॥ కాంభోజి॥ అట॥

ఏలరా చలమేలరా । చాలా వలచితి నీకు
సంపంగి మన్నా । యేలరా చలమేలరా॥ (1)

మదనుఁ డమ్ములనేయ, చేరి – మత్తకోకిల కూయ।
చెదరెరా నామనసు – చెల్లఁబోనను నీవు।
కదిసి కౌఁగిటఁ జేర్చి – గారవంబునను॥ (2)

వెన్నెల కాఁక మించెరా నా – చన్నులు పులకరించెరా।
వెన్నయై నామనసు – వేమాఱుకరఁగెని।
కన్నడసేయక – కరుణమీఱంగ॥ (3)

వ. ఈచందంబునఁ గెందమ్మియింటివాలుగంటి యొంటిమై వెడవింటిరాయల మాయలఁ దూలి విరాలి జాలిపడుచు పడుచులఁ జేరఁజీరక, పరిమళంబులుగోరక, చిలుకలకుఁ బలుకులు నేర్పక, చెలులమాటలు చెవిఁ జేర్పక, కొనగోరఁ జికిలి కిన్నెర పలికించక, బొమ్మలనాట్యమ్ములు విలోకించక, పంతువగఁ బదాలుపాడక, యింతులతో సగసంబులాడక, విన్నఁబాటుతో వింతసీటుతో నున్నయావన్నెలాడికడకు వేడుకతోడ రూపవతి యను ప్రోడనెచ్చెలి వచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ పంతువరాళి॥ ఆట॥

పొంగుచు సంపంగిపూబంతి చేఁబూని।
చెంగమ్మ చెంగటికిఁ జెలియ వచ్చెనపుడు॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యాయింతి తెచ్చిన పూబంతి మచ్చికతో కానుకయిచ్చి యామున్నిటిమన్నిని చిన్నికన్నియ విరహంపుచిన్నెలు చూచి యాచెలియ తెలియనడుగు చందంబున కాయిందుసోదరి తనడెందంబు దాఁచి మందలించు నందంబునకు వారికిఁ బరస్పర వచనరచనలు నడచెనట యెటువలెను.

పదము॥ మధ్యమావతి॥ ఆట॥

మొలకనవ్వులాడి నీ-ముద్దునెమ్మోముపై
కలికి చెమ్మటగ్రమ్మ-గారణమేమె
చెలువలఁ గూడి నే-చెండు గోరింపఁగ
చెలియ, నానెమ్మోము-చెమరించెనమ్మ॥

నారీమణి, యంచలకు నడకలు నేర్పక
యూరకె బడలి నీవున్నావదేమె।
కూరిమిచెలులతో గుజగుజ రేకులాడి
ఓరమణి, నే బడలియున్నానమ్మ॥
చలమేల తెల్పు నీచక్కని నెమ్మేను
కలువకంటి, యింత కందువాడెనే।
ఎలదోటవిహరింప నెండకాకలచేత
కలికిరో నామేను కందువాడెనే॥

వ. అనిన విని యారాజవదన రాజనాయికతో నేమను చున్నది.

ద్వి॥ జలజాక్షి, నీవున్న చంద మిదేమి?
భళిభళి మనసిచ్చి పలుకవదేమి?
కన్నెలఁ జీరవు; కపురంపుఁబలుకు
తిన్నెలు చేరవు; దిట్టకోయిలలఁ
బాడింప నొల్లవు; పడఁతులఁగూడి
క్రీడింప మళ్ళవు; కిలకిలమనుచు
నవ్వుచుఁ గులుకవు; నునుపుఁజిల్కలను
దువ్వుచుఁ బలుకవు; తొయ్యలుల్ పిలువ
మొగమెత్తి చూడవు; మోడితోనున్న
వగ హత్తి పీడవు; వదలినకొప్పు

ఘటియింప నోపవు; కలికినెమ్మొలను
నటియింపఁజూపవు; నను జేరఁదీసి
మాటలాడ వదేమి మా చెలి, భయాన !
పాట పాడవదేమి భద్రేభయాన;
ఈవిన్నఁబోటేమి! యిటుతలవంచి
నీవున్న నీటేమి! నిక్కంబుగాఁగ
నాతోడ నీదుడెందము తెల్పవమ్మ !
నాతోడదాఁచకే నాతోడునీడ!
నెలఁతరో నావంటి నెనరైన చెలియ
కలుగంగ నీ వింత కలఁగంగ నేల !
ఇంతిరో నీతలం పెఱిఁగించి తేని
ఎంతటిపనియైన నే నొనఁగూర్తు.

వ. అని పలికి యాబోఁటి యువ్వధూటి వలపుపొలుపు తన తలంపులో నూహించి, యామోహనాంగి పజ్జఁజేరి, లజ్జాభరం బుజ్జగించి యేమనుచున్నది.

పదము॥ గుమ్మకాంభోజి॥ ఆట॥

మగువరో యిటుచూడవమ్మ । యిఁకనైన నీ
మనసిచ్చి మాటలాడవమ్మ । నీమదిలోని (1)
నెనులేఁ దెర్పలేన తగునైనదానఁ గాన॥

రమ్మని చేపట్టవేమమ్మ । నేఁదెచ్చిన
కమ్మవిరులు చుట్టవేమమ్మ ! ఔరౌర యీ
ముమ్మరమహా కాకలేమి మోహంపుడాకలేమి॥ (2)
తలఁపు దెలుపవేమమ్మ । చిన్ననాఁటి
చెలిమియింత తలఁపవేమమ్మ ।
నెలఁతయెంత కోరికైనా నేనె చేకూర్చుదాన॥ (3)

వ. అనిన విని యెంతయు సంతసించి కొంతవంతదీరి యా కమలాంతఃపురకాంత యచ్చెలిని మెచ్చి యేమనుచున్నది.

ద్వి. లలితాంగి, నీవింతలాలించి నపుడె
తలఁపు లీడేరె నంతయుఁ దీఱె నమ్మ.
నీకన్న నెనరైన నెచ్చెలు లెవరు ?
ఈకోర్కె చేకూర్ప నీవె నేర్పరివి.
సుదతిరో, నీవంటిచుట్టముల్ గలరె !
హృదయంబు దాఁచక యెఱిఁగింతు వినుము.
మున్నీటిచెంగట మొన్నమన్నారుఁ
గన్నులపండువుగాఁ గనుంగొంటి.
అతని జగన్మోహనాంగ శృంగార
మతివరో, కనుఁగొన్న యప్పటినుండి
వలపు రెట్టించఁగా వలరాజుచేతి
యలరుల తూపుల ననుసుసురైతి.
కాంతుని ననుగూర్చి కలఁకలు దీర్చి
యింతిరో నాకోర్కె లీడేర్పవమ్మ.

వ. అనిన విని బోఁటి యా సంపద్వధూటితో నేమను చున్నది.

పదము॥ సావేరి॥ ఆది॥

ఔరౌర కొండంత కోరిక కోరితివి।
ఈ రాచబారంబు లెవ్వరిచే నమరు॥ (1)
మగవారు వలచిన మర్యాదైయుండు।
మగువలు వలచిన మిగులఁ జౌకగాదా॥ (2)
పదియారువేవురు పడఁతుల వలపించు।
హృదయేశు పొందు నీకేలాగు హాస్యా॥ (3)
చెలువమన్నరుసామి చెల్లఁబో మనకింత
సులభుఁడ యీకోర్కి సుదతి, చాలింపు। (4)
ఓజవ్వని యిటువంటియూహలు చెల్లున
రాజకన్యల కిది యోజ గాదమ్మా॥ (5)

వ. అనినవిని కనకాబ్జవల్లి యాకనకాంగితో నేమను చున్నది:

ఉ. అక్కట నీవె నాపలుకు లారడిఁబెట్టిన నెట్టులోర్తునే
చక్కెరవిల్తుడాకకును చందురుకాఁకకుఁ దాళనేర్తునే
మక్కువమీఱ నెట్లయిన మన్నరుసామిని నన్నుఁగూర్పవే
(మొక్కెద నీకు నోచెలియ, ముమ్మరమైనవిరాళి దీర్పవే.

వ. అనిన విని యుల్లంబునరంజిల్లి యల్లసఖీమణి యా భామను జూచి యేమనుచున్నది.

పదము॥ కేదారగౌళ॥ ఆది॥

నీయంద మీవఱకు నేఁదెలియనైతి
దోయలి, నీవిభునిఁ దోడితెచ్చేవమ్మ। (1)
మంతనమున నాతో నీమనసు దెల్పఁగా
ఇంత మేలుదానవని యిపుడు దెలిసేనమ్మ। (2)
చెలఁగి నీకోరిక చేరిక గావింతు
నెలఁత యీయులఁతమాని నెమ్మది నుండవమ్మ (3)

వ. ఇవ్విధంబునఁ బలికి యాకలికి యవ్వనధిరాట్కన్య పను పున వేడ్కతో గ్రామారామ నదీతటాకానేకమహారణ్య పుణ్య ప్రదేశంబులు గడచి నడచి శుభనిమిత్తంబులకుఁ జిత్తం బున నానందింపుచు, ముందఱ వెనుకఁ గుందరదనలు కొందఱు దెచ్చు హెచ్చు కానికలు మానికపుఁ దట్టలఁ బట్టించుకొని యాక్షణంబె దక్షిణద్వారకా నగరంబునకు వచ్చెనట యెటు వలెను.

దరువు॥ కల్యాణి॥ ఆది॥

చెలులు కొందఱు కానుకల్ చేకొని వెంటరాఁగ
తలిరుఁబోణి దక్షిణద్వారకఁ జేరె ।

వ. ఈరీతిఁ జేరి యప్పుడా కప్పురగంధి యప్పురంబున విజయ రాఘవ పట్టభద్రుండు గట్టించిన గుజరాతిజాతి కెంపుచెక్క డంపుఁబనుల మిటారించు నత్యున్నతప్రాకారంబులగు గోపుర

ప్రాకారంబులు, శ్రీవైష్ణవపుంగవగేహంబులు, శృంగారవన సమూహంబులు, హరిద్రానది మొదలుగాఁ గొదలు ననేక తటాకంబులు, హాటకమయమంటపానీకంబులు, నాలోకింపుచు సొంపొంది యాసంపంగిమన్నారు నగరివాకిలిఁ జేరి యామిటారి యచ్చట నున్న యవసరంపుమచ్చెకంటినిం జూచి, మందర ధరుని సమయంబు దెలుపుమని మందలింప, నాకాంత యిప్పు డేకాంతసమయమని పరిహరింప, నాదారికి వారికిఁ బరస్పర వచనరచనలు నడచెనట యెటువలెను.

పదము॥ ముఖారి॥ అట॥

ప॥ జలజాక్షి, యీవేళ సంపంగిమన్నారు
సమయ మేమి తెలుపవే।

చ॥ నెలఁదిరో పదియారువేవురు చెలులతో
విహరించువేళ గాదా॥ (1)

ప॥ భామరో, మన్నారుసామితో నొకసారి
నామనవి వివరింపవె।

ప॥ కోమలి యలసత్యభామ పొలయల్క దీర్చి
కూడియున్న వేళగాదా॥ (2)

చ॥ కన్నెరో, నేవచ్చుకార్యము శౌరికి విన్నవింపఁగదవె।
మన్నారుదాసుని మానసపూజల
చెన్నొందువేళ గాదా॥ (3)

వ. అనిన విని యప్పు డప్పడంతి యొడఁబడఁ బలికినపలుకు లంగీకరించి యంగజగురునిచెంగటఁ జేరి యామదావళిగమన పరిసంగం బెఱిఁగించెనట యెటువలెను.

హెగ్గడికత్తెమాట:

ఓస్వామి పరాకు. ఒకపడంతి దేవరను పొడగనఁదలంచి కైకానుకలు చేకొని వాకిటను గాచియున్నది. నీసన్ము ఖమ్మున కాకొమ్మను రమ్మందునా!

స్వామిమాట:- అలాగే రమ్మనవే.

హెగ్గడికత్తెమాట:- ఓభామిని, స్వామి పిలిచేని రావే.

వ. అనినవిని యా చిగురాకుఁబోఁడి నగధరుని నగరుప్రవే శించి యచ్చట హెచ్చులగుపచ్చలగచ్చుల నిచ్చలంబగు శాతకుంభస్తంభ సహస్రంబుల మించు విజయరాఘవభూపాల మంటపరాజంబుచేరువ తేజంబుమీఱుచు మేరుసమానంబై భానుకోటి ప్రభాభాసమానంబగు స్వాయంభున విమానంబున నందంపుగందంపుఁ జప్పరంబున నొప్పువినూత్న నవరత్నసింహా సనంబునఁ గూర్చుండి చెలువలతోఁ గొలువున్న చెలువమన్నని సమ్ముఖమ్ముఁ జేరి సమ్మదమ్మున మొక్కితెచ్చిన కైకానుక లిచ్చి నిలిచిన యాచెలినిం బిలిచి యాదరించి యాదొర యేమనుచున్నాడు.

(స్వామి చదివేపద్యం)

క. ఎవ్వరు పోషింతురు? నీ
వెవ్వరితెగ? యెచటనుండి యిటువచ్చితి? నీ

వెవ్వరు నిన్నిటు పంచిరి
యవ్విధ మెఱిగింపు మాకు నంతయుఁ జెలియా !

వ. అనిన విని యాచెలువ యాచెలువమన్ననితో నేమను చున్నది.

(చెలికత్తె స్వామితో మాటాడే ద్విపద)

ద్వి. అవధరింపుము దేవ, యతులప్రభావ,
భువనరక్షణదక్ష, పుండరీకాక్ష !
భోజకన్యాలోల, పుణ్యసంశీల,
రాజద్గుణావాల, రాజగోపాల!
మొన్న దేవరవారి మున్నిటిదరిని
కన్నులపండువుగాఁ జూచి చొక్కి
కన్నుల విలుకాని గాసికిఁ జిక్కి
కన్నియలమిటారి కడలికుమారి
కాంతామతల్లి మాకనకాబ్జవల్లి
యంతరంగమున నీయందచందములె
యూహించి మోహించి యోర్వంగరాని
మోహసాగరమున మునిఁగి తేలుచును
నిను దోడితెమ్మని నేఁడు మాయింతి
నను నిటు పంచె నోనలినాయతాక్ష !
మానినీమదన, నామనవు లాలించి
యేను వచ్చినకార్య మిూడేర్పవయ్య.

వ. అని పలికి యాకలికి చిలుకలకొలికి చెండలంకారునితో వెండియు నేమనుచున్నది.

పదము॥ఘంటారవము॥ఆది॥

చక్కనివారిలోఁ - జక్కనిది మిగుల
చొక్కపుఁ బలుకుల నిన్ను - జొక్కించ నేర్చు (1)
వింతకవిత పావణించు - వీణె వాయించు
ఎంతయు సరసురా - లెల్ల విద్యలను (2)
అన్నిట నెఱజాణ - యందచందములచే
వన్నెలాడి సాటియెవరు - మన్నారు దేవ। (3)

వ. అని యా చెలువ కలువచాయలచెలువు రాయలతో మఱియు నేమనుచున్నది.

పదము॥కాంభోజి॥ఆట॥

నీకెతగురా ముద్దుబాల।
రాకేందువదన ఓరాజగోపాల॥ (1)
తేటైన విరిదేనె యొలుకు । మిగుల
మాటల నీటుల మఱిముద్దుగులుకు।
మేటియా నాటపాటలకు । అల్ల
ఆటదైన లోనౌను ఆయింతివలకు॥ (2)
ఉదుటుగుబ్బల వింతమురువు । మా
యొయ్యారికే తగు నెంతైన పారువు॥

పదపద్యములఁ జాలనేర్చు । ఆ
భామను నీయురమునఁ బ్రేమనుఁ జేర్చు (3)
కామించి పిలిచెను నిన్ను । బాణ
వేమాఱు చొక్కెను నినుజూచి మున్ను॥
స్వామి, యాజవరాలినేలు । ఇంత
చలమేల చేసేవు మేలునేలు॥ (4)

వ. అని యావన్నెలాడి సన్నజాజినరాజిమన్నీనిం గన్నయ్యాలో మఱియు నేమని విన్నవింపుచున్నది.

సీ. ముద్దులుగులుకురా సుద్దుల చిలుకరా
బంగారు తళుకురా పలికిచూడు,
కమ్మపూబంతిరా కాముసిదంతిరా
వలపులదొంతిరా యెలమిఁ జూడు,
కలువనేత్రావిరా కపురంపుదీవిరా
తేనెలసోనరా యానిచూడు,
మరుకేళిజాణరా మాటలజూటురా
వలపించ నేర్చురా పిలిచిచూడు,
వనజనేత్రిలమేటి మావనితసాటి
బోటి గలుగునె భువి నెఱనీటులందు
అలరు విలుకానికేళిని అలరులీల
బాలనేలుము రాజగోపాల దేవ !

వ. అని యామిటారి చిగురుకటారిరాయలఁగన్నయ్యాలో మఱియు నేమనుచున్నది.

పదము॥ ఎరుకలకాంభోజి॥ ఆది॥

వనిత నేలుకోర – వగలేల చేసేవు
ఎనలేని తమి నున్నదిరా – యేమిరా సంపంగిమన్న (1)
కన్నెపాయమునీకు – జన్నెవట్టిన దాని
కన్నడ సేయక – కరుణ మీఱంగ॥ (2)
కురులుకూడని నాఁడె – మరులుకొన్న దాని
సరికౌఁగిటఁ జేర్చి – చక్కెర మోవియాని॥ (3)

వ. అనిన విని యాకనకవనస్వామి యాభామనుజూచి యేమనుచున్నాడు.

గోపాలస్వామి చదివేపద్యం:-

తే॥ సుదతి, యానాను మేమును జూచినార
మావధూమణి రూపరేఖావిలాస
మంగనరొ, నీవు వేఱ తెల్పంగవలదు
కలికికోరిక చేకూర్తుఁ గలఁకదీర్తు.

వ. ఓచెలియ, యాకలశాంబుధి చెంత నాయింతిని జూచి నప్పటినుండి కంతునిబారికిఁ జిక్కి యెంతయుఁ జింతిలుచుండఁగా, నాకొమ్మను మమ్మును గూర్చెదనని నీవువచ్చిపలికితివి గనుక నుల్లంబురంజిల్లె. ఓభామా! యిఁక మేమటువచ్చు నుపాయం బేమి తెలుపుమా.

రూపవతిమాట:-ఓస్వామి, మాముద్దుటిమన్నీనికి విన్నవించి రేపెల్లి మిమ్ము స్వయంవరమునకు రప్పించెదము. అప్పుడు పరాకుసేయక దేవర యటువిచ్చేసి మా నెచ్చెలి నేలుకోవయ్యా. ఇందుకు గుఱుతుగా మీకరంబున నున్న ముద్దుటుంగరముఁ బాలింపవయ్యా.

స్వామిమాట:-ఓకుటిలకుంతల, యటువలెనే వచ్చి మీ నెచ్చెలి మనోరథంబు చేకూర్తు. ఆయంగనకు ఈముద్దుటుంగరము నొసంగవె.

వ. అని యాదరించి రతనాలసొమ్ములు దివ్యాంబరంబు లొసంగి సొంపున సంపంగిగుంపుదివాణంపు జేజేవజీరుం డొసంగు ముద్దుటుంగరంబు చేపట్టి యారూపవతి యాపాలకడలికుమారిక చేరికకు మరలె. అంత హేమాబ్జనాయికాకాంత తన డెందంబు చిందఱవందఱ సేయునిందుకందర్పులదర్పంబు సైరింపఁ జాలక, వారిని నిందించెసఁట యెటులనెను.

ఏలపదము॥ కురంజి॥ ఆట॥

ఎంచిచూడఁ దమ్ములకు నెపుడు పగదాయవు నీవు।
మంచివాఁడవా చెల్లెండ్రకు । వెన్నెలరాజ
ఇంచుకయు నీవగ మానవు॥ (1)

విరులు నీకుమ్ములని వింటి వింతగా నామీఁద నేఁడు।
మెఱుఁగువాఁడితూపు లేసేవు । ఓవలరాజ
తరుణుల నిట్లలయింతురా॥ (2)

వ. ఈలాగున బాలామణి రజనీనాయకుని రాజీవనాయకుని నిందించి, కాంతునిచెంతకుఁ బంచిన యింతిరాక కెదురుచూచి వేసరి యొకకేసరిమధ్యతో నేమనుచున్నది.

దరువు॥ ఆహరి॥ ఆట॥

చెలువ మన్నారుసామి చెంతకు నింతకు
చెలిచేరునో లేక చేరఁగాలేదో॥ (1)

చేరిన నామాట చిత్తగించి వినునో।
యారడిఁ బెట్టునో యందఱిలోన ॥ (2)

ఏతీరు నాకోర్కె లీడేరు నమ్మ ।
నాతిరో విభుఁడెట్లు నను జేరునమ్మ॥ (3)

వ. అని చింతింపుచున్న యయ్యింతిచెంతకు గోపాలుని దండనుండి రూపవతీ సతి వచ్చెనట యెటువలెను.

గుమ్మకాంభోజి॥ ఆట॥

మురవైరి యొసఁగిన ముదుటుంగరముపూని
యరుణాబ్జదేవిచెంత కప్పుడా చెలివచ్చె॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చినయాభామ హేమాబ్జనాయికతో నేమనుచున్నది.

పదము॥ కల్యాణి॥ ఆది॥

చాల లాలించెనె । రాజగోపాలుఁడు
నీమనవు లాలించెనే (1)

ప్రేమ నీమనవు లాలించెనే । నీకిమ్మని
భామ, యీ ముద్రిక పాలించెనే । (2)

కలఁకలన్నియుఁ దీఱెనే । ఈపొద్దు
నెలఁత, నీకోరిక నెఱవేఱెనే॥ (3)

వ. అని పొసఁగఁబలికి యయ్యంగన యొసఁగిన ముద్దుటుంగరంబు చేకొనియు చెంగమ్మ బత్తితోహత్తి తనకన్నుల నొత్తి చెలిఁ జూచి తలయూఁచి మేలుమేలని మెలెంచి లాలించి యేమనుచున్నది.

పదము॥ కాంభోజి॥ ఆది॥

హృదయంబు చల్లనాయెనే – యీవేళ తనకు
సుదతి, మాటవాసెల్ల – నీ సొమ్మాయెఁ గదవె॥ (1)

చపలలోచన నీవు – సవరించినట్టి
యుపకారమునకు ప్రి – త్యుపకారమేమి॥ (2)

సకుల నెందఱైనైన – సంతరించితిగా
ఒకరైన నీవలె – నొదవిర యిపుడు॥ (3)

నీవంటి నెనరైన – నెచ్చెలి గలుగ
ఈవేళ నాకోర్కు – లీడేరె నమ్మ॥ (4)

వ. ఈరీతి నా నారీతిలకంబు నాదరించి యా చంగమలాకాంత వంతమాని యెంతయుసంతసించి నీరాకరశాయి రాక గోరుచునుండె. అనంతర కథా సంవిధానం బెటువలెను.

వ. ఆవేళ గోపాలదేవుఁ డారూపవతీసతి పలికిన పలుకులు తన తలంపులో నూహింపుచు, మోహంబు నెఱయ, దేహంబునఁ బులకలు మొలకలు మెఱయ, యల కెందమ్మిజవరాలి యందచందమ్ములు తన చిత్తమ్మునఁ గీలించి నేత్రంబును జాలించి తిలకంబుదీర్పక కలపంబు గూర్పక వేదండగమనలఁ జేరక, పూదండలుగోరక, చిలుకల పలుకుల కులుకుచు, చెలులు పిలువకే పలుకుచు, పలికి యంతలో బెళుకుచు, తాళరాని విరాళిజాలిదేలి, యా మున్నిటిమన్నినికన్నియ తన కన్నులకుఁ గట్టినయట్లు తోఁచిన యా చెలింజూచి యేమను చున్నాఁడు.

పదము॥ ఘంటారవము॥ ఆట॥

ఏమనేవె ముద్దుగుమ్మ – యేలుకోనవె బంగారు
బొమ్మా (1)

నెలఁతరో నీపాదమాన – నీ సరసకు రాకమాన
చలముసేయ నాయమానా–చాల నమ్మిన బంటగాన(2)

దక్కితిఁ జొక్కితిఁ జాల – దయఁజూడవె నన్ను బాల
మక్కువతోఁ బిలువవేల–మరునిబారికిఁ దాళఁజాల(3)

మగువ నాపైదయలేద – బిగువుకౌఁగిటఁ జేర్పరాదా।
పగలు రేలును నాతోవాదా నా–పలుకు నీచెవి కింపు
గాదా (4)

వ. అని యాసరోజేక్షణతో దక్షిణ ద్వారకాధ్యక్షుఁడు మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

పదము॥ కాంభోజి॥ ఆది

ఇంత యేఁతురా నన్ను సంతసేతురా।
యింతిరో మ్రొక్కెను న – న్నేలుకోవె॥ (1)

కన్నెరో నీముద్దుమోము – కనుఁగొనిన యప్పటినుండి
కొన్నిన వాఁడాయెనే యీ–పండువెన్నెల వేడాయెనే
నిన్నెడఁ బాసియున్న – నిముస మేడాయెనే॥ (2)

ముదితరో నీదుచక్కెర – మోవి విందుసేయకున్న
నిదురరాదె నాకంటికి – నే తాళఁజాల
మదనుని చెఱకువింటికి వాని
దండి బారెదిరించె నేనోర్వ నొంటికి (3)

వ. అని మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

సీ. చెలుల నెవ్వరినైనఁ జేరి నే పిల్చిన
నీపేరె వచ్చునే నీరజాక్షి,
ఇంపు మీఱంగ నే నేదిక్కుచూచిన
నీయందమే తోఁచు నీలవేణి,
ఘల్లను నాసాముకత్తి పల్కులె నీదు
చేతిగాజుల సద్దురీతిఁ దోఁచు
గజనిమ్మపండ్లను గనుఁగొన్న యపుడె నీ
వలిగుబ్బపాలిండ్లు తలఁచుకొందు,

ఇంక నిన్నెడఁ బాసి నేనెట్టులోర్తు
పచ్చవింటి వజీరుని బారిఁ జిక్కి-
హాత్తి దయమీఱ నీమీఁద బత్తి చేత
మరులు కొంటిని నన్నేలు మచ్చికంటి.

వ. ఇత్తెఱంగున నవ్విహంగపుంగవతురంగుండు అంతరంగంబునఁగంతుసంతాపంబున నెంతయుఁ జింతింపుచు, చెంగమలాసతి సంగతిఁ గోరుచున్న తత్సమయంబున, నుత్సహించి యాచెలువ మన్నని గొలువఁదలంచి నేమంబుమీఱ నామతీర్థంబైసంచపు రేకుల నిగనిగల తెగలుమించు తనమేన ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రంబులు మిటారింప, తన నిష్ఠామహిమ వశిష్ఠాదుల దుటారింప, నంతరంగంబున నామోదరస తరంగంబులు తురంగలింప, వింత చిఱునవ్వుమోవి చెంగలింప, నాశ్చర్యచర్య దులకింప, సంగంబు పులకింప ఆనంద బాష్పాంబుధారలు నెఱయ, అపారభక్తి పారవశ్యంబు మెఱయ, మన్నారుదేవుని సన్నిధానంబునకు మన్నారుదాసుండు వచ్చెనట యెటువలెను.

కేదారగౌళ॥ ఆట॥

శృంగారవతులు తన - చెంగటఁ జేరికొలువ
సంగీత మేళంబు - సరస రాణింప ।
రంగు మీఱంగ విజయ - రాఘవేంద్రుఁ డావేళ
బంగారు మన్నారు - పజ్జకు వచ్చె॥

వ. ఇవ్విధంబున మన్నారుసన్నిధి చేరవచ్చి పెన్నిధిఁగన్న వందంబున నానందంబుఁ జెంది, పునఃపునః ప్రణామంబులు గావింపుచు మనఃపదంబునకు రావింపుచు, తన్మూర్తి భావింపుచుఁ, దనలోనె సంభావింపుచు, తదీయ దివ్యనామంబు లుచ్చరింపుచుఁ, దరుణులకు హెచ్చరింపుచుఁ, గైకానుక లొసంగుచు, గడుభక్తి నెసంగుచుఁ, బూజలు సేయుచు, బొంగుచు డాయుచు నంజలి కృతాంజలియై విజయరాఘవేంద్రుఁ డావిజయసహాయుని వినుతించెనట యెటువలెను.

నాయండు చదివే ద్విపద:—

ద్వి. జయ దేవకీపుత్ర, జయపద్మనేత్ర,
జయ మోహనాకార, జయ యదువీర,
జయ దైత్యసంహారి, జయ కీర్తిహారి,
జయ రాజగోపాల, జయ దయాశీల!
చేరి మీపాదముల్ సేవింపఁ గంటి
కోరిక లీడేరెఁ గుతుకంబు మీఱె
తపము ఫలించె నే ధన్యుండనైతి
నిపుడు వేడ్కచెలంగ హృదయ ముప్పొంగ
నీకటాక్షంబున నిరుపమశ్రీలు
చేకొని యభివృద్ధి చెందంగఁ గంటి
పాయని బహుపుత్ర పౌత్రాభివృద్ధి
యాయురారోగ్య భాగ్యములందఁ గంటి

వారిజభవ భవ వాసవాదులును
సారె కింతింతని చర్చింపలేని
మహిమచేఁ జెన్నొందు మన్నారు నీవె
సహజ సత్కరుణచే సాక్షాత్కరించి
నావీట నెలకొని నన్ను నీరీతి
నేవేళఁ బోషింప నింపొందఁ గంటి
నీముద్దు పట్టమై నెగడిన నన్ను
ప్రేమతోఁ జేపట్టి వెలయింపవయ్య.

వ. అని మస్తకన్యస్తహస్తుఁడై ప్రస్తుతించి, తన శుభసూక్తుల కభిముఖుండుగాక, యూరక వేళాకపరాకున విన్ననై యున్న చందలంకారునిఁ దండఁ జేరి దండంబు లర్పించి ప్రార్థించి కొండియు చోళభూమండలాఖండలుం డేమని విన్నవింపుచున్నాఁడు.

పదము॥ భైరవి॥ ఆట॥

స్వామి, నేఁడీలాగున్న చంద మిదేమి।
వేమారు వేడెదను వివరింపవయ్య (1)
సమయము తెలియక యప్పుడు సముఖానకు నేవచ్చిన ।
క్రమముతో విజయరాఘవ రమ్మటంచు ।
మమత మీఱలాలించి మనవు లాలించి ప్రేమ
యమరఁ జనవు పాలించి - యాదరింతురుగా (2)

పొలఁతులపైఁ బొలయల్క - పూనియున్న చందమో।
ఎలమి నారదగానముచే - నింపొందు సమయంబా।
అల సనకాదిమహానుల - యభినుతు లాలించేరో ।
అలరంగ మీచిత్తమేమి - యానతియ్యరాదా॥ (3)

వ. అని పలుకు తనముద్దులపట్టి సుద్దులకు నుప్పొంగి నిజ ప్రభావంబు భావంబునఁ దలంపుచు, సంపంగి మన్నఁడు దయా సంపన్నుండుగానఁ బ్రసన్నుండై వత్స, రా రమ్మని వాత్సల్యం బునఁ గరంబు పేర్కొని పిలిచి, శిరంబు మూర్కొని, వీపు మూఁపు హస్తంబున మస్తరింపుచు వింతసలుకులఁ గుస్తరింపుచు, నఖిలచింతలు నిస్తరింపుచు, నామోదంబు విస్తరింపుచు, నతని కిట్లనుచున్నాఁడు.

స్వామిచదివే ద్విపద:—

మన్నారుదాస, యోమంజు విలాస,
చిన్నారి పట్టణ సేవచేయుచును
బహువిధ గోపురప్రాకారములును
మహనీయ మణిమయ మంటపంబులును
కనక రథములు శృంగారవనములు
ఘన విభూషణములు గజతురంగములు
మాకు సమర్పించి మాపేరఁ గృతుల
నేకముల్ వెలయించి నిత్యోత్సవములు
బహువైభవంబులు ప్రకటించు నీదు

సహజ సద్భక్తికి సంతసించితిమి.
తనయుండు మంత్రియు దళకర్తనీవె;
అనురక్తుఁడును భక్తుఁ డాప్తుండు నీవె;
పరమ బంధుఁడును మాపాలింబు నీవె;
అరయంగ హితుఁడును నన్నిట నీవె.

వ. అని మందలించి కెందలిరుమోవిపై మందహాసంబు చిందులుద్రొక్క చెందినసిగ్గుతో ప్రియసందనుంజూచి యాల మంద చెలులడెందంబులు గరంచు సౌందర్యశాలి మఱియు నేమనుచున్నాఁడు.

పదము॥ సావేరి॥ జంపెతాళము॥

వినవోయి నాపలుకు – విజయరాఘువవత్స।
తనకు నీకన్న మిగుల – తగునైన వారెవ్వరు॥ (1)
కలనైననీకు దాఁచు – కార్యమేమున్నది।
తెలిపెద వినుము నా – తెఱఁగెల్ల నిపుడు॥ (2)
మున్నీటిరాజుకన్నియను–మొన్నకనుఁగొన్నది మొదలు
కన్నులవింటివాఁడు నాపైఁ–గలహింపుచున్నాఁడు॥ (3)
రయమున నీపొద్దు కడలి – రాజుతో మాటలాడి
ప్రియముగా మాకు యీ–పెండ్లి యొనగూర్పుము (4)
మక్కువ మీఱంగనిపుడె – మగునినన్నుగూర్పుము।
నిక్కముగ నీకార్యము నీవల్లనే యమరు॥ (5)

వ. అనిన విని సంజాతమహోత్సాహుండై కంజాతనేత్రినితో తంజాపురేంద్రుం డేమనుచున్నాఁడు.

నాయఁడు చదివేద్విపద:-

దేవాదిదేవ, యో దేవకీ తనయ,
దేవర యిపు డానతిచ్చిన యట్లు
నడచెద నింతకన్నను భాగ్యమేమి ?
అడియాసితో నింత యానతీవలెనె !
జౌనయ్య ప్రద్యుమ్నసాంబుల తోడి
వానిగా నన్ను దేవర కటాక్షించు
గరిమచే నీకార్యఘటనం బొనర్చ
యిరువురఁ గూర్చి యభీష్టముల్ గాంతు.
ఇంతమాత్రమున కింతేల చింతింప ?
కొంతసేపు వినోదగోష్ఠి మైఁజెలఁగి
యింపుగా దేవర, యిందుంటిరేని
సొంపుతో నీపాద్దె శుభవార్త దెత్తు.

వ. అని పలికె యాకంతుజనకునిచెంతనుండి యతని యనుమతిఁ గాంచి, యానగరాజధీరుండు తన నగరు ప్రవేశించి చెలువలుకై సేయఁ గొలువుసింగారం బవధరించెనట యెటువలెను.

నాయకుని కొలువుసింగారం ద్విపద:-

ద్వి. విజయరాఘవ మహీవిభు చిత్తమెఱిఁగి
గజరాజగమన యొక్కతె చెంతఁజేరి
తిరముగాఁ గస్తూరి తిలకంబు దిద్ది
విరిసరుల్ సిగనిండ వింతగాఁ జుట్టె;
పొలఁతి వేఱొక్కతె బురుసా రుమాలు
చెలువుగాఁ గట్టె నాచెలువరాయనికి
అతివ వేఱొక్కతె యారాజు కపుడు
రతనాల హెచ్చుతురాయి గీలించె;
చవుల హెచ్చగుపెద్దచౌకట్లు నతని
చెవులను హత్తించెఁ జెలువ యొకర్తు.
ముసువులు హావణించె మురువుగా నొకతె;
మెఱయించె నొక్కభామిని కంటసరులు;
సుళువు పట్టుహిజారు సొగసుగాఁ బూన్చి,
యలరు ముత్యపుజంటె యఱచట్ట దొడిగి
వలువ నీరాజిదుప్పటి కటిఁగట్టి
మొలకకెంపులవంకి మొలచెక్కె నొకతె;
చిలుకల తాళీలు చేసరంబులును
తళుకుటుత్తరిగెలు తగుబాహుపురులు
విడి కెంపురవల హంవీరతాయెతులు

కదుమించు నక్షత్ర కంఠమాలికయు
మొదలైనసొమ్ము లామోహనాంగునకు
ముదితలు కైసేసి ముదమంది రపుడు.

వ. ఈచెలువునఁ జెలువలు కైసేయ హొయలుమీఱి తన నగరుబయలుదేరి పాఱులుదీవింపఁ బౌరులు సంభావింపఁ దురంగంబునెక్కి చతురంగబలంబులుగొలువ నిరర్గళ వేగంబున మార్గంబునిర్గమించి గజరాజవరదుని పనుపున విజయరాఘవేంద్రుఁ డాపాలసంద్రంపువజీరునిదివాణంబు చేరవచ్చె నట యెటువలెను.

దరువు॥ కల్యాణి॥ ఆది॥

వెలలేని తేజినెక్కి విజయ రాఘవేంద్రుండు
కలశాబ్ధిరాజు నగరికిఁ గదలి వచ్చెనపుడు॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యచ్యుతాధిపపౌత్రుని నదీకళత్రుండు హయంబునెక్కి రయంబున నెదుర్కొనెనట యెటువలెను.

పదము॥ పున్నాగవరాళి॥ ఆది॥

సరగున విజయరాఘున చంద్రుని రాకకుప్పొంగి
శరధి రాజెదురుగా వచ్చెఁ బరిజనుల్ గొలువ॥

వ. ఇవ్విధంబున నవ్వనధిరాజెదుర్కొని ముదముతో హయంబు రయంబున డిగ్గి, ఆచెంగట తురంగమును డిగ్గి

యొయ్యారంబుమీఱ వచ్చు నయ్యచ్యుత విజయరాఘవ భూమండలాఖండలుని దండఁజేరి కైదండయొసంగి వేడ్కతో నతనిఁ దోడ్కొని వచ్చెనట యొఱువలెను.

ద. ఘనతమీఱఁ గడలిరాజు కైదండయొసంగి
తనదు నగరికి మన్నారు దాసుఁదోడి తెచ్చె॥

వ. ఇవ్విధంబునఁ దోడ్కొనివచ్చి యగరుధూపవాసనలఁ బొగడుమీఱు తన నగరుప్రవేశించి, చారుగారుత్మతచ్ఛాయా నికాయ దంతురంబులగు కొన్నికక్ష్యాంతరంబులు గడచినడచి, యందు వివిధకీరశారికాపుంజంబుల రంజిల్లు మంజుతరకనకపంజరమ్ములు, వేలుపురాచ ఱాచలువల నెలుపలఁ బొలుపలరఁదీర్చిన మదకుంజరమ్ములు రంగారుపదారువన్నె బంగారుకంబంబులు, రత్నమయ నూత్నసౌధవీధికానికురుంబంబులు, మగరాల నిగరాల నిగనిగల తెగలఁ జాలమెలంగు జాలమార్గంబులు, మానికంపుఁ జెక్కడంపుఁ బనులఁ జొక్కటంబులై మించుకాంచనపాంచాలికా వర్గంబులు గొప్పసుప్పాణిముత్యాల సరాల చందువాలఁ బరఁగు మెఱుంగు సరిగజంటి నునుకుట్టుపనులఁ గనుపట్టు నును పట్టు దట్టంపు మేలుకట్టులు, రువారంబులఁ గులుకు సిబ్బెపు గబ్బిగుబ్బెతల యుబ్బురంపు నిబ్బరంపు నెన్నడలఁ దడఁబడు నడుగుకెందమ్ముల నందంబులగు కుందనసంపుటందియల ఝణాంఝణధ్వనుల మరిగి యంచలఁదిరుగు రాయంచల సంచారంబులు

పెడఁద నిడుఁదయంకణంబుల పొంకణంబులు, విశాల చంద్రశాలాకనత్కనకపర్యంకంబులు, సాంద్రతరచంద్రకాంత కాంత వేదికాంతరనిరంతరరాజదాక్షిణోపచారనిస్తులసమస్త వస్తుజాతంబులు, శాతకుంభకుంభ రంభాస్తంభ రంగవల్లికామతల్లికా రంగదుత్తుంగశృంగాటకవాక్షితంబులుఁ గలిగి చెలఁగి చెలువు మీఱు కొలువుకూటంబుఁ జేరి యందుఁ జెన్నొందు భద్రపీఠంబుపై నవ్విజయరాఘవ పట్టభద్రుఁడునుంచి యుపచరించి గారవించి యేమనుచున్నాఁడు.

పదము॥ సావేరి॥ ఆది॥

సుదినమాయె నేఁడు మిమ్ముఁ జూడఁగల్గినపుడె।
మదనవిలాస చక్కని మన్నారు దాస। (1)
నిరుపమకీర్తులుగాంచి నిత్యాన్నదానముచే
ధరణివెలసెదవనుచుఁ దాను విన్నాఁడ। (2)
తఱచుగాఁ బదియారు దానముల్ గావించు
పరమపుణ్యుండ వెంతయు బ్రహ్మణ్యుండ వీవు (3)
మచ్చికమీఱ మీరిటకు వచ్చుకార్యమేమి।
అచ్యుతరఘునాథతనయ ఆనతీవయ్య॥ (4)

వ. అనిన విని యాపట్టభద్రుం డాసముద్రునితో నేమనుచున్నాఁడు.

పదము॥ తోడి॥ ఆది॥

మున్నీటిరాజ వినుము మన్నారుసామికి మా
కన్నియయగు చెంగమ్మను గ్రక్కునఁ బెండ్లిసేయు (1)
కులశీలసౌందర్య గుణవైభవము లెన్నఁ
జెలువమన్నారు సామికిఁ జెంగమ్మకే తగును॥ (2)
ప్రేమతో నిరువురకుఁ బెండ్లికావింపు
తామసము సేయవలదు ఈముహూర్తమున నె॥ (3)

వ. అనిన విని యాగుణరత్నాకరునితో రత్నాకరుఁడేమను చున్నాఁడు.

సముద్రుని ద్విపద :

విజయరాఘవ, ధీర, విజయావతార,
విజితారివీర, కోవిదజనాధార,
విన్నపంబొక్కటి వినఁగదవయ్య
మన్నారుదేవుండు మహితానుభావుఁ
డెక్కువౌ కీర్తుల నింపొందువాఁడు
చక్కనివారిలోఁ జక్కనివాఁడు,
అతులిత గుణముల హరువొందు మేటి
అతనికి మాతనయ నొసంగి వేడ్క
లందుటకన్న భాగ్యము వేఱగలదె!

ముందుగాఁదగు విష్ణుమూర్తులఁ బిల్వ
నంపించినాము స్వయంవరమునకు
సంపంగిమన్నారుసామియు నిటకు
వచ్చినఁ జెంగమ్మ వరియించు నాదు
ముచ్చటయును జెల్లు ముద్దుపట్టియును
ఎంతయు ముదమందు నియ్యర్థమునకుఁ
జింతింపఁ బనిలేదు చేకూడు రేపె
అన్నిట ధన్యుండ వఖిలమాన్యుఁడవు
వన్నెవాసియుఁ గల్గు వర్ధిల్లు దొరవు
నీయంతవాఁడు పూనినయట్టి కార్య
మోయయ్య యెట్లైన నొనఁగూడు టరుదె !

వ. అని పలికి యాకలశాబ్ధిరాజు నేర్పార గర్పూరతాంబూల కనకాంబరాభరణంబుల బహుమతులు గావించి గారవించిన నుప్పొంగి యప్పుడావిజయరాఘవపట్టభద్రుం డా సుభద్రాసోదరుని చెంతకు మరలి తరలివచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ కన్నడ॥ ఆది॥

మున్నీటి మన్నీనింశోను – ముదమున మాటలాడి
మన్నారుదాసుఁడు వచ్చె– మన్నారు చెంగటికి.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యచ్యుతవిజయరాఘవభూపాలుం డా గోపాలదేవునికి మ్రొక్కి– యేమని విన్నవింపుచున్నాఁడు.

పదము॥ ధన్యాసి॥ ఆది॥

కోరికలెల్ల ఫలియించె గోపాలదేవ।
ఔరౌర మీసొమ్మయ్యె నరుణాబ్జవల్లి॥ (1)

ఆవసధిరాజు నద్దియాప్తులగు మంత్రులు।
ఈవేళనె మిముఁ బిలువ- నిటువచ్చెదరయ్య (2)

ఉల్లమునఁగలుగు చింత-లెల్లఁ దొలఁగింపుము
కల్లగాదు నేఁడె మీకుఁ-గల్యాణమగును (3)

వ. అనినవిని యెంతయు సంతసించి యా రాజమన్నాఁ డా రాజచంద్రునితో నేమనుచున్నాఁడు.

రాజగోపాలస్వామి చదివేపద్యం:-

క. రారమ్ము విజయరాఘవ
ధారుణి నీవంటి ముద్దుతనయుఁడు గలుగన్।
సారెకు మామదిలోఁగల
కోరిక లొనఁగూడుటరుదె గుణరత్ననిధీ.

వ. అని భుజగశాయి విజయరాఘవభూపాలుని మేలెంచి, లాలింపుచున్న యా సమయంబున, నా సంద్రంపుమన్నీఁడు తన చిన్నికన్నియయగు కనకాబ్జదేవియున్న విన్నఁదనంబు సఖీపరంపరలవలన విన్నవాఁడై, యాతఁడే దనకూఁతురికి సస్నేహంబుగా వివాహంబుసేయనూహించి స్వయంవరమహోత్స

వముచాటించి వార్తకెక్కిన భగవన్మూర్తుల వారివారిఁ బేర్వేరఁ బిలువ నియోగుల నియోగించెఁ గనుక నతనిపంపున పొంపున నీరదవర్ణునికడకు నారదమౌనివచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ ఖాచి॥ ఆది॥

శ్రీరాజగోపాలుని చెంగటి కావేళ
నారదమౌనిచంద్రుండు- తీరఁగావచ్చె.

వ. ఈరీతిఁ జేరిన యాకయ్యంపు నెయ్యంపు సువారంపురువారంపుటరివారంపుజడదారి పొంకముగాఁ బంకజాక్షునిపై సంకీర్తనపాడినటియించెనఁట యెటువలెను.

పదము॥ భైరవి॥ ఆట॥

జయము జయము నీకు సంపంగిమన్న। నన్ను
దయఁజూడు దక్షిణద్వారకాధీశ॥ (1)
మదిలోన నేనునీ పదములే నమ్మితి।
మదనజనక నన్ను మన్నింపవయ్య॥ (2)
యదువంశచంద్ర, నిన్ను ముదమునఁబొడగంటి
హృదయము రంజిల్లె నిపుడు ధన్యుఁడనైతి॥ (3)

వ. ఇవ్విధంబునవచ్చిన వియచ్చరమునీంద్రుని యచ్యుతుండెదురుకొని యర్ఘ్యపాద్యాదిసత్కారంబుల గారవించి కాంచనపీఠంబుననుంచి యుపచరించి యేమనుచున్నాఁడు.

స్వామి:- రావయ్యా మౌనివర్య మీరిటువిచ్చేసిన కార్యమేమి దెలుపవయ్యా.

నారదుఁడు:- ఓస్వామి గోపాలదేవ! ఆ పాలమున్నీటిమన్నీఁడు తన కన్నియయగు చెంగమ్మస్వయంవరమునకు దిక్కుల నున్న విష్ణుమూర్తుల నందఱినిన్ని పిలువనంపినవాఁడై దేవరను గోడితెమ్మని నన్ను నిటకుఁ బంచి తమ నగ నియోగిచే పసుపుపత్రిక యంపించినాఁడు. విన నవధరింపవయ్యా.

వ. అనిన విని మన్నారుదేవుండుకనుసన్న సేయ నొక రాయసంపుకొస్త్రి యాకమ్మ చేకొని సమ్ముఖమ్ముననిలిచి చదివె నట యెటులనెను.

కమ్మవక్కణ:-

శ్రీమన్మహాగుణస్తోమ సంపన్నుండై భాసిల్లు రాజగోపాలశౌరి పాదంబులకుమ్రొక్కి పాలకడలిరాజు వేడ్కఁజేయుం గల విన్నపంబు. సౌమ్యసంవత్సర చైత్రశుద్ధాష్టమి మా పట్టియగు చెంగమ్మకు స్వయంవరమహోత్సవం బొనరింప నుద్యుక్తులైనాము. తామిటు విచ్చేసి యీ మహోత్సవంబు నెఱవేర్పం గావలె. స్వామిసమ్ముఖానకు నారదునికెంట మా నియోగి నంచితిమి. వారి పల్కులాలించి మీరు వేగనిటు సాగివచ్చేది విన్నపంబు.

వ. అని యిటువలెఁ గన్నియ చదివిన మున్నీటిరాజు విన్న పపత్రంబు వక్కణ విననవధరించి నెమ్మది సమ్మదంబుఁ జెంది యమ్మునివరునితో నమ్మురవైరి యేమనుచున్నాఁడు.

గోపాలస్వామిమాట:- ఓమునిపుంగవ, అలాగే యిదిగో కదలి వచ్చేము. ముందుగా మారాక నీరాక రేంద్రున కెఱిఁగింపవయ్యా.

వ. అని సబహుమానంబుగా నతనిఁబంచి యంచితవైభవంబుతో కాంచనవనస్వామి హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరంబునకు నుత్సహించి, చెలువుపొంగారుకొలువు శృంగారంబూ పూనెనట యెటువలెను.

(స్వామికొలువు శృంగారం ద్విపద)

ద్వి. ఆరాజగోపాలుఁ డప్పుడుత్సహించి
తీరుగాఁ గస్తూరితిలకంబు దిద్ది
జగజంపు సంపంగినరు లరజాలు
సిగఁ జుట్టి యాపైని జీని కడాని
సరిగ ముత్తెపు జంటి సవరణ యొంటి
షార బురుసారుమాల్ పొలుపొందఁ గట్టి,
బలుడంబు చలడంబుపై రహిమీలు
సుళువు పట్టుహిజారు సొగసుగాఁ దొడిగి,
సింగపుపనివా్రఁత జిలుఁగు కంగోరు

బంగారు సరిగ దుప్పటి వలెవాటు
నీటుమీఱఁగ వైచి, నిగనిగల్ దేరు
తేట సుప్పాణి ముత్యాలచౌకట్లు
ధరియించి యల శమంతకకౌస్తుభములఁ
దఱచైన చిలుకల తాళీలుపూని
నెమ్మైన జవ్వాది నెత్తావులీన
ఘుమ్మను జాతికుంకుమగంధ మలఁది
మురువైన తాయెతుల్ ముద్దుటుంగరము
కరకంకణంబులు గండపెండెంబు
సరిపణీలును కంటసరులుఁ జేసరులు
మురువులు హారముల్ మొదలుగాఁ గలుగు
సమధిక రత్నభూషణములు దాల్చి
కమనీయ వైభవగరిమతో నిట్లు
కొలువు సింగారమై కోటికందర్ప
లలితసౌందర్యవిలాసుఁడై మెఱసె.

వ. ఈదారి హొయలుమీఱి మురవైరి భేరీప్రముఖ భూరితూర్యరవంబులు దశదిశలబోరుకలంగ, చెంగట సంగీతమేళంబులు చెలంగ, వందిబృందంబులందంబు వైవాఱఁ గైవారంబులుచేయ, రువారంబు మీఱ వారకాంతలు తన చెంత వింతగాఁ బంతువిధంబునటియింప, నింతంతటఁ బారు

దారులు బరాబరులు గావింపఁ బాఉలు దీవింపఁ బౌరులు సంభావింప రాజసంబున రతిరాజసమానుండై ముత్తిటిమేటి వీటికిఁ గదలివచ్చెనట యెటువలెను.

దరువు॥ వెడవిల్తుఁ గన్నయ్య విభవంబు మీఱంగ
కదలి రాజు వీటికిఁ గడువేడ్కవచ్చె॥

వ. ఇత్తెఱంగన రంగుమీఱి వచ్చుచో, నచ్యుత విజయ రాఘవమహీవిభుండు తనదండఁజేరి కైదండయొసంగ, నెఱ రాజసంబున వచ్చు రాజగోపాలు నప్పుడప్పయోధిరాజు ముద ముగదుర నెదురుకొనెనట యెటువలెను.

దరువు॥ కేదార॥ ఆట॥

చెలఁగుచు దొరలుగొలువఁ - జెలువ మన్నరుసామి
కెలమిలోఁ గడలి రా - జెదురుగా వచ్చె।

వ. ఇవ్విధంబున నెదురుకొని యవ్వనధిరాజతని నుచిత సత్కారంబుల గారవించి యుపచరించి తపనీయమయంబై తేజంబుమీఱు స్వయంవరమంటపరాజంబున నుచితరత్న ఖచితపీఠంబున నుంచి భావంబురంజిల్ల నామహానుభావునితో నేమనుచున్నాఁడు.

పదము॥ గుమ్మకాంభోజి॥ ఆట॥

ఏమయ్య గోపాలదేవ। స్వామి యిటకు విచ్చేయఁగా
నామందిరము పావనంబయ్యె నేఁడు। (1)

తపములెల్ల నెఱవేఱె ధర్మంబు లీడేఱె ।
ఇపుడు నాముచ్చటలు చెల్లె
హృదయము రంజిల్లె॥ (2)
భువిలో ధన్యుండనైతి - భువన మాన్యుండనైతి- నే
నవరించు ఈవేడుక - సఫలమాయె నేఁడు (3)

వ. అని పలుకు సమయంబున నతిధవళ దేహుండగు నాది వరాహుండును, రంగత్కృపాతరంగితాంతరంగసనాథుండగు కస్తూరి రంగనాథుండును, పంకజాస్త్రసంకాశుండగు వేంకటేశుండును, సరస సద్గుణమణిశ్రేణియగు శార్ఙ్గపాణియును, పాలిత ద్విరదరాజులగు వరదరాజులును, చారుతరవైభవుం డగు వీరరాఘవుండును, నీలమేఘనిభుండగు నీలమేఘప్రభుం డును, మొదలుగా దిక్కులఁ గీర్తులఁగన్న భగవన్మూర్తు లార త్నాకరేంద్రుని రత్నమందిరమునకు వచ్చిరఁట యొటువలెను.

దరువు॥ శంకరాభరణము॥ ఆది॥

వెన్నుని మూర్తులందఱు - వింతవింత హొయలుతో
మున్నీటిరాజు నగరికి - ముదమున వచ్చిరి.

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చిన యవ్విష్ణుమూర్తుల నవ్వనధిరాజు శుభోదర్కంబుగా నెదురుకొని సగౌరవంబుగా వారలఁ దోడి తెచ్చి కాంచన పంచానన పీఠంబుల నుంచి యాదరించు నా సమయంబున చెంగమ్మ కొలువుసింగారంబు పూనెనఁట యొటు వలెను.

చెంగమ్మవారి కొలువు శృంగార ద్విపద:—

ఆవేళ నయ్యరుణాంబుజ వల్లి
సేవలు గావింపఁ జెలు లిరువంక
కురులుదువ్వి మీటారి కొప్పమరించి
సరిలేని యరవిరిసరములు చుట్టి
జలజాక్షి యొక్కతె సరసవహించు
నిలువుటద్దములోని నీడ గన్గొనుచు
తెలివొందఁ గస్తూరితిలకంబు దిద్ది
కలికి వాల్గన్నులఁ గాటుకదీర్చి,
నగమింప సరిగపావడ ధరియించి,
జిగి బురుసాచీర చెలువొందఁ గట్టి,
సింగారమమరంగ జిలుగు బంగారు
రంగుల కంగుల రవికధరించి,
పొలుపొందు కప్పురంపు బుగబుగల్ మించఁ
గులుకుగుబ్బలను కుంకుమగంధ మలఁది
ముత్తేల కుతికంటు ముంజేసరాలు
ఉత్తరిగలు మేల్మియుదురి గాజులును
ఇంద్రాణికడియంబు లింద్రనీలముల
సాంద్రంబులగు కంటసరి బిన్న సరులు,
పదకముల్ మగరాల పాపటబొట్టు,

ముదురుకెంపుల మించు ముద్దుకంటెయును
ముంగర బవిరెలు ముత్యాలసరులు
నుంగరాల్ సరిపెణ లొడ్డాణమమరు
సందిట దండలు చంద్రసూర్యులును,
అందియల్ మట్టియ లాదిగాఁ గల్గు
సకలభూషా విశేషంబులచేత
చికిలి నెమ్మేనుశృంగారసేసి యెంతయును
సరిలేని తన రత్నసౌధంబు డిగ్గి
సరగ స్వయంవరస్థలిఁ జేరవచ్చె.

దరువు॥ సౌరాష్ట్రి॥ ఆది॥

బంగారుచాయలఁ - బరఁగు పల్లకియెక్కి
చెంగమ్మ యాసభ - చేరంగ వచ్చె॥

వ. ఇవ్విధంబున వచ్చి యవ్వధూమణి పల్లకి డిగ్గి మెల్లనె యల్ల స్వయంవరరంగంబుచేరంగ నలచెంగమ్మ చెంతఁజేరి రూపవతికాంత యావిష్ణుమూర్తుల వేఱువేఱఁ జూపి వారివారి పేరు పెంపు లాసంపదజవరాలికిఁ దెలుపునప్పు డప్పడంతి ప్రత్యుత్తరంబిచ్చునాదారికి వానికిఁ బరస్పర వచనరచనలునడచెనట యెటువలెను.

పదము॥ సావేరి॥ ఆది॥

చెంగటి పారిజాతమై - సేవకుల రక్షించు
రంగ నిలయుండె యితండు - బంగారు బొమ్మ।

పొంగుచు నామదిలోని - పూనిక నెఱవేర్పు మనుచు
నంగనరో యితనికి - నంజలి చేసెను (1)
ఆదైత్యవీరుని గెల్చి - యవని దెచ్చినిల్పిన
యాదివరాహుండె యితఁడు - అలరుఁబోఁడిరో॥
నాదుప్రాణ వల్లభు ననుగూర్పుమని వేడి
యీదేవునికి మ్రొక్కెనె యిందువదన (2)
శరణన్నవారలఁ - గరుణచే నెలయించు
వరదరాజు ఇతఁడె - వనజలోచన।
తరుణిరో నావిభునిపైఁ - దగిలిన నామనసు
మరలనేర్చునె యిటువంటి - మాటలేలనే। (3)
పొంకముగ భక్తులను - బోషింపఁ జాలిన
వేంకటరమణుఁడె - యితఁడు విరిబోఁణిరో।
పంకజలోచన నాదు - పతిని జూచిన కన్నుల
నింక వేఱొకరిని జూడ - హితవు గాదమ్మ॥ (4)

కాంభోజి॥ ఆది॥

చక్కని వారిలోఁ జక్కని వాఁడమ్మ।
జక్కవ గుబ్బెతలఁ జొక్కించువాఁడు।
చక్కెరవిల్తునిఁ గన్న సంపంగి మన్నండె।
గ్రక్కున నీతని నీవు గనుఁగొనవమ్మ (5)
మున్ను చూచిన వాఁడె వీఁడు।
వీనిపైఁ జాల మరులు కొంటినె।
మగువ వీనిపై మనసు హత్తెనే॥

వ. అని పలికి తనచెంగట మంగళతూర్యరవంబులు చెలంగఁ బొంగుచు జనులుకనుంగొనంగ వేలుపులు విరులసోనలు గురియింప, విబుధతతులు సన్నుతులు నెరయింప, నలకలకంఠకంఠి యదుకులకంఠీరవుని యుపకంఠంబు చేరి యుత్కంఠమీఱ నతని కంఠంబునఁ దనకెంగేలనున్న బంగారువిరులసరంబు హత్తించె నట యెటువలెను.

ద॥ కల్యాణి॥

కనక వనాధీశు కంఠంబునందుఁ
గనక మాలిక వేర్చెఁ గనకాబ్జవల్లి॥

వ. అంత హేమాబ్జనాయికాకాంత నిజాంతఃపురంబు ప్రవేశించిన యనంతరంబ రాజగోపాలుండు రాజవీథులబయలు దేరి హొయలుమీఱి బంధురంబగు గంధసింధురం బెక్కి వచ్చెనట యెటువలెను.

ద॥ మదగజేంద్రము నెక్కి మన్నారుదేవుండు
ముదమునఁ గడలిరాజు సదనము చేరవచ్చె॥

వ. ఆసమయంబునఁ జెంగమ్మ యాసభారంగంబు చేరవచ్చె నట యెటువలెను.

ద॥ చెంగటఁ జెలులు చేరి తనుగొలువంగ
చెంగమ్మ పెండ్లిచవికె చేరంగవచ్చె॥

వ. అప్పుడుప్పొంగి యప్పయోధిరాజు బంగారుపెండ్లిచవికె లోన హవణైన నవరత్నమయంబులగుపెండ్లిపీటలపై నారత్నాబ్జ నాయికా రాజగోపాలకులనుంచెనట యెటువలెను.

దII చెంగమ్మను చక్కని - చెలువ మన్నారును
బంగారుపీటపై నుంచెఁ - బొంగుచుఁ గడలిరాజుII

వ. ఆసమయంబున నాసందర్భంపు మన్నీఁడు పిల్పనంప భాసురామోదంబులో భూసురాగ్రణులగు పురోహితులాసభఁ జేరవచ్చిరట యెటువలెను.

దII సౌరాష్ట్రII ఆదిII

పంచాంగములు చేపట్టి - పట్టెనామములు పెట్టి
యంచితముగఁ బురోహితు - లటువచ్చి రపుడు II

వ. ఈరీతిని వచ్చిన పురోహితులావాహినీపతినిదీవించి యేమనుచున్నారు.

పురోహితుల మాటలు:- మంగళానిభవంతు. అఖండిత ప్రతాపోస్తు. దీర్ఘాయుష్యమస్తు. ఓమహానుభావా, దేవరవారు మమ్మింత శీఘ్రముగా నిప్పుడు రప్పించిన కార్యమేమి? అనతీవయ్యా.

సముద్రిని మాటలు:- రారోయి పురోహితులార! రాజగోపాలస్వామికి మాపట్టియగు చెంగమ్మను పెండ్లిచేస్తున్నారము. మీరు ముహూర్తము నిర్ణయించి వివాహ మహోత్సవం బారంభించరోయి.

పురోహితుల మాట:- స్వామి, అష్టవలెనే నిర్ణయించినారం. శుభస్యశీఘ్రం అన్నాఁడు గనుక, మనోజయంతు మాండవ్యః అన్నట్టు ఇదే సుముహూర్తము. అలాగే వివాహోత్సవం ప్రారంభించేమయ్యా. ఓహోహో ఏలినవారు సిద్ధసంకల్పులు కారా, అలాగే సంకల్పం చేరక్కుందాం రారోయి.

సంకల్పము: శుభే శోభనే ముహూర్తే ఆద్యబ్రహ్మణః ద్వితీయ పరార్థే శ్వేతవరాహకల్పే వైవస్వత మన్వంతరే, కలి యుగే ప్రథమపాదే జంబూద్వీపే భరతవర్షే భరతఖండే అస్మిన్ వర్తమాన వ్యవహారే చాంద్రమానే సౌమ్యానామ సంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతర్తౌ, చైత్రమాసే శుక్లపక్షే అద్య శుభనక్షత్ర శుభయోగ శుభకరణ యుక్తాయాం అస్యాం శుభతిథౌ రక్తాబ్జనాయికా రాజగోపాలయోః ఉద్వాహాఖ్యం కర్మ కరిష్యమాణః తదాదౌశుద్ధ్యర్థం వృద్ధ్యర్థం అభ్యుదయార్థంచ శోభనార్థం నాందీ దేవతాహ్వానం కరిష్యే. తదేవలగ్నం సుదినం తదేవ తారాబలం చంద్రబలం తదేవ,విద్యాబలం దైవబలం తదేవ లక్ష్మీపతే తేంఘ్రియుగం స్మరామి॥

సుముహూర్తోస్త్విత్యనుగృహ్ణంతు।
సుముహూర్తోస్తు॥

వ. ఇవ్విధంబునఁ బురోహితులు సంకల్పంబుగావించు సమయంబున పొంకమగుకుంకుమబొట్టు నిటలతటంబున రాణింపఁ

పసుపురసపునిగ్గులు నెమ్మేన మిటారింప, జాతిశృంగారంబు పొంగార భాసురోల్లాసంబున భూసురాంగనలువచ్చిరట యెటు వలెను.

ద॥ సౌరాష్ట్ర॥ ఆట॥

పగడంపుఁ జొకట్లు బారికుంకుమబొట్లు
జిగిదేరు పొంకవన్నెల చీరలతీరు।
మొగమునఁ పసుపుడాలు ముసుగురవికెల తేలు
సొగసుమించ ముత్తైదువలు సొంపునవచ్చిరి॥

వ. అప్పుడప్పాటలగంధులు పాటలుపాడుచువచ్చిరట యెటు వలెను.

లక్ష్మీకల్యాణము॥ దరువు॥

శృంగారమమరంగఁ జెలువమన్నారు।
చెంగమ్మ పెండ్లికిఁ జెలులారరారె॥ (1)
నిత్యకల్యాణంబు పచ్చతోరణము।
హెచ్చైన కడలిరాజింట నేపొద్దు॥ (2)
కన్నులు చల్లఁగాఁ గనుఁగొందమమ్మ।
మన్నారుసామిని మనచెంగమ్మను॥ (3)

వ. ఈరీతి వచ్చిన పేరఁటాండ్రచ్చట ముచ్చటలాడిరట యెటువలెను.

ముత్తైదువల మాటలు:-

రావే ఓ కౌసల్యాటి తిమ్మక్క. (1)

మరొకరిమాట:- ఇదిగో వస్సుందానవే పేరూరి కామక్క (2)

వింటివా షే జందేల బుచ్చక్క (3)

ఒకతె:- అదేందే ఓభారతాల సూరక్క (4)

వస్తివా షే పుల్లగూర పేరక్క, మన సముద్రరాజు నగరను చెంగమ్మవారికి పెండ్లిచేస్సున్నారష. పాటలు పాడిన ముత్తైదువలకల్లా కట్నవిస్సున్నారష పుచ్చుకుందాం వచ్చేరొషే. (5)

ఇంకొకతె:- అందుకేకాదుషే వచ్చింది. ఓసెమ్మ వింటివొషె. మావారు ఏమేమొ ఏషేశొ యేందేందో అంచుందారే (6)

మరొకరు:- ఏమంచుందారే ఓసెమ్మ (7)

మావారు ఇందుకుమాత్రం ముసలివారష. ఎప్పైనా నన్ను గడించిపెట్టుమని పోరుకతించుందారే ఓసెమ్మ.(8)

ఇంకొకతె:- ఓశమ్మ అట్లాననకువే. "పురుషుండేదైవంబు, పురుషుండే తండ్రి, పురుషుండే నాపాలి పురుషోత్తముండు" అన్నాడే ఓశమ్మ. అషుగనకనే మావారిని బిడ్డకన్నా విశేషంగా పోషింతునే. (9)

మరొకతె:- మీవారిని బిడ్డకన్నా విశేషంగా పోషింతునంటివే,
అప్పైతే ఇసుగువారూ పొరుగువారూ ఏంగావాలే నీకు
ఓసమ్మ. మీవార్నీ మావార్నీ మార్చుకొందామషే?
ఓసెమ్మా నీకు నడుమేల బట్టుకొనెనే (11)
ఓసెమ్మా వింటివాషే. మావారు నిన్నరాత్రి గంపెడేసి
బండాలు పట్టించేరే. (12)
అవునే చాలుచాలు పెండ్లిపందిట్లో ఒకనుడుగు అన
రాదుషే. (13)

వ. అని ముచ్చటలాడి యచ్చటన ప్పుడమివేల్పుజవరాండ్రు కట్నంబులకై కొట్నంబు దంచుచు అమ్మహోత్సవాలయాంగణంబున సువ్వాలపాడిరట యెటువలెను.

సువ్వాల:- సువ్విమోహనాకార సువ్వి భక్తమందార సువ్వి
చెండలంకార సువ్వి సువ్వి। (1)
బాసవాలుదొరలుచూడ పసుపులేటిదరులజాడ రాసకేళి
సలుపుచున్న రాజమన్న॥ (2)
పాలకడలిరాచపట్టి- బాళిమీఱఁజేపట్టి
(శ్రీ)లఁజాలఁ జెలఁగునట్టి- చెలువమన్న॥ (3)
విజయరాఘువుని పీట-వెలయుచున్న రాజమన్న
గజరాజగమననేలు- కరుణమీఱఁగా॥ (4)

వ. ఆవేళ వసిష్ఠ వామదేవ నారద కపిల మార్కండేయ ప్రముఖ నిఖిల మహాత్ములు సహాత్ములైవచ్చిరట యెటువలెను.

దరువు॥మధ్యమావతి॥ఆట॥

నెఱసిన గడ్డాలు - నీర్కావి దోవతులు
పరఁగు పట్టుసాలువులు - పట్టెనామములు।
వరరత్నకుండలము - లరుదైన జడలును
హాయనంద మునీంద్రు - లటువచ్చిరపుడు॥

వ. ఇత్తెఱంగున వచ్చిన మునిపుంగవులు అయ్యంగజ గురునిపై మంగళాశాసనశ్లోకంబు లనేకంబులు, చూర్ణికయుఁ జదివిరట యెటునలెను.

శ్లో. రుక్మిణీస్తన కస్తూరీ కుంకుమాంకితవక్షసే।
రాధామోహనరూపాయ రాజగోపాయ మంగళమ్॥

శ్లో. మహార్హ మహితం జ్యోతిర్మంగళానాంచ మంగళం।
త్వామేవ చంపకారామధామన్ స్వామిన్ నమోస్తుతే॥

శ్లో. సత్యభామాభిరామాయ సర్వాభీష్ట ప్రదాయినే।
యదువంశ ప్రదీపాయ రాజగోపాయ మంగళమ్॥

శ్లో. సురాధిరాజకోటీర రత్న నీరాజితాంఘ్రయే।
రతీశ కోటిరూపాయ రాజగోపాయ మంగళమ్॥

శ్లో. మన్నారుదాస భూపాల మణిమందిర వాసినే।
మహనీయ ప్రతాపాయ రాజగోపాయ మంగళమ్॥

చూర్ణిక : శ్రీరాజగోపాలదేవ, దేవతావతంస సంస్తూయమాన మహనీయ నిజప్రభావ, భావసంభవకోటి మోహన లీలామానుషవిగ్రహ విగ్రహమహీ నిగృహీత దైతేయలోక, లోకరక్షణవిచక్షణ కృపావిలోక, లోకాలోకవలయిత ధరణీ మండల మండనాయమాన కనకాటవీ కృతవిహార, హార నీహారసార ఘనసార పటీరసదృశ విశదవిశాల యశోనిరంతరిత సకల జగదంతర, తరణిసహస్ర విభావిభాసమాన ప్రతాప, తాపస సముదయ హృదయ నివేశ, దక్షిణద్వారకాధీశ, నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమః ॥

వ. ఆ సమయంబున మహోల్లాసంబు రాణింప పాణిగ్రహణ మహోత్సవం బవధరించిన రక్తాబ్జనాయికా రాజగోపాలకులపై వేలుపుదొరలు విరులవానలు గురియించిరట యెటువలెను.

ద॥ పూవులవానలు పొంగుచుఁ గురియించి ।
రావధూవరులపై నమరులావేళ ॥

వ. అప్పుడప్పురోహితులు నిజస్వాతంత్ర్యంబులకై పరస్పర సంవాదంబునడపించిరట యెటువలెను.

పురోహితులు :

రంగయమాట :- ఏమోయి బోదనం తిమ్మయ్యగారు.
తిమ్మయమాట :-ఏమంచున్నాఁడ వోయి అనడ్వాహం రంగయగారు.

రంగయమాట:- అదేందోయి బృహస్పతి, సంభావన రూకలు నీవు అపహరించుకొని యెషువలె 'యద్వాతద్వాదులు' చెప్పుచున్నాఁడవోయి.

తిమ్మయమాట :- భళాభళా మహాలెస్సాయె కొంగుముడి రూకలున్ను ధారపోతరూకలున్ను నీవు గ్రహించుకొని యిషువలె "ఏషాగాథలు" ఆడేది లెస్సమవోయి ?

రంగయమాట :- ఓహోహో ! నన్నే అంచున్నాఁడవు మంచి ప్రాజ్ఞుఁడవులే.

తిమ్మయమాట :- ఓరి వజ్రిసుంఠ, నాల్గుంతరాలనుండిన్ని నే తగువైనవాఁడ నుండఁగా నిన్నటి సుదుపండవు నీకు స్వతంత్ర సామ్యాలనఁగా ఏందిరా?

రంగయమాట:- ఓహోహో ! కాదామరి ! నీగుట్టల్ల బయలు సేతునా !

తిమ్మయమాట:- సేయిరా.

రంగయమాట:- ఏమోయి, నీకొడుకు ఇంట్లో సొమ్మెల్లా ఎత్తు కొని తొత్తుల పాలుచేసి నలుగురిచేతా కాదనిపించు కోలేదా.

తిమ్మయమాట:- ఓరి మమ్మాలనేది ! చెంపశుద్ధిచేతుమో!

రంగయమాట:- ఓరి, మిమ్మురా కాలుపట్టి తీతుమో.

వ. అత్తఱి ముత్తైదువలు సీటుపాటలపాటలు పాడిరట యెటువలెను.

ధవళము :

జయ జయ హేమాబ్జవల్లీ
జయ జయ కాంతామతల్లీ
జయ జయ రాజగోపాల
జయ జయ రమణీయశీల
జయ జయ కలశాబ్ధికన్య
జయ జయ భువనైకమాన్య
జయ జయ నందకుమార
జయ జయ మోహనాకార.

శోభనము: శ్రీ రాజగోపాలునకు
శృంగార విలోలునకు।
చారుముఖోల్లాసునకు
చంపక వనవాసునకు॥
నీలాంబుదవేణికిని
నిత్యకల్యాణికిని
జాళువా బొమ్మకును
చక్కని చెంగమ్మకును॥

వ. ఆసమయంబున రక్తాబ్జనాయికా రాజగోపాలకులు వేడుకతో జోడుగూడి నటియించిరట యెటువలెను.

ద॥ చెంగమ్మను జతగూడి – చెలువమన్నారుస్వామి
పొంగుచు నటియించె – బొలఁతులు మహోల్లాసంబున
గొలువ॥

వ. ఇవ్విధంబున వివాహమహోత్సవంబవధరించిన రక్తాబ్జ నాయికా రాజగోపాలకు లాజలధిరాజులపూజలంది దక్షిణ ద్వారకాపురంబుకన్న దాపురంబై సకలసంపత్పరంపరల నికరంబగుతంజనగరంబు చేరవచ్చి తమ ముద్దులపట్టియగు పట్టభద్రుండు సవరించు వివిధోపచారములనుల్లసిల్లుచు నతనికి దీర్ఘాయురారోగ్యభాగ్యంబులు శాశ్వతైశ్వర్యములు పాలింపుచు బంగారుసింగంపుమోముగద్దియపై పేరోలగంబుండి తమ సమ్ముఖంబున సమ్మోదంబున మ్రొక్కినిలిచిన యవ్విజయరాఘవేంద్రునిం జేరంబిల్చిగారవించి వారలేమనుచున్నారు.

గోపాలస్వామి చదివేపద్యం:-

గీ. విజయరాఘవవత్స, యీ పెండ్లి నీవు
సంఘటింపంగ మామది చల్లనయ్యె
ప్రబలి నీవాయురారోగ్య భాగ్యములను
ధరణి వర్ధిల్లు మాచంద్రతారకముగ.

వ. అని యనురక్తి మీఱ నాదరించు రక్తాబ్జనాయికా రాజ గోపాలకులకు వందనంబుగావించి యా విజయరాఘవేంద్రుం డేమని విన్నవింపుచున్నాఁడు.

నాయఁడు చదివేపద్యం :-

క. తలిదండ్రులు మీరలు నను
పొలుపుగఁ బ్రియతనయుఁడంచుఁ బోషింపంగా।
వలయు శుభంబులు చెందుచు
నెలసెద ధరలోన నెప్పుడు విజయము లెసఁగన్.

వ. అని మందలించ ప్రియనందనుండగు మన్నారుదాసుని లాలింపుచు, చాల సమ్మదమ్మున రాజిల్లు రక్తాబ్జనాయికా రాజగోపాలకులసమ్ముఖమ్మున నీరాజనమ్ములు చేకొని మంగళప్రదమ్ముగా దివ్యాంగనలిద్దఱు నటించిరట యెటువలెను.

ద॥ మంగళము సంపంగి మన్నారుదేవునకు
మంగళము మహితానుభావునకును
మంగళము సరిలేని బంగారు బొమ్మకును
మంగళము చక్కని చెంగమ్మకు।
జయమంగళం శుభమంగళం॥

భరతవాక్యము॥ ఇవ్విధంబున చినచెవ్వయాచ్యుతాధిప ప్రపౌత్రుండును, రఘునాథ జననాథ పౌత్రుండును, విజయ రాఘవభూపాలక ప్రియపుత్రుండును, రాజగోపాలాంబికాగర్భ కలశజలధికువలయమిత్రుండును, అతుల కనకతులాప్రముఖ నిఖిలమహాదానదీక్షాధురీణుండును, అనేకాగ్రహారప్రతిష్ఠాపన ప్రవీణుండును, విజయరాఘవాభ్యుదయాది ప్రబంధనిబంధన చాతురీధౌరేయుండును, అతులిత పితృభక్తి గురుభక్తి భాగధేయుండును, మహితానుభావుండును, నగుమన్నారుదేవుఁడు భువనస్తవనీయంబుగా రచించిన హేమాబ్జనాయికా స్వయంవరంబను నాటకంబునకు కథానాయకులగు రక్తాబ్జనాయికా రాజగోపాలకులు తమ ప్రియపుత్రుఁడై ధాత్రిఁ బాలింపుచు చాల వర్ధిల్లుచున్న విజయరాఘవభూపాలునకు సర్వసర్వంసహాధిపత్య నిత్యాయురారోగ్య భాగ్యంబులు పాలించి రక్షింతురుగాత॥

మన్నారుదేవికి మంగళం

సంపూర్ణము

ANDHRA UNIVERSITY PUBLICATIONS.

I. ENGLISH

(A) Humanities and Sciences.

RAMALINGA REDDY SASHTYABDAPURTI COMMEMORATION VOL. Part I—Sciences (Rs.10/-)

Do. Part II—Humanities. (Rs. 15/-)

No. 46. CALENDAR THROUGH AGES AND COUNTRIES by Prof. M. N. Saha, (Rs. 1—8—0)

No. 54. Two Studies By Humayun Kabir, Education Advisor to Government of India and Chairman, University Grants Commission. Rs. 3—0—0

(B) Economics and Politics

No. 36. PRACTICE AND LAW OF BANKING— by D. S. Sastry, M.A., C.A.I.B. (Rs. 1—8—0)

(C) History

No. 3. BUDDIST REMAINS IN ANDHRA AND HISTORY OF ANDHRA BETWEEN 225 AND 610 A. D.—by Dr. K. R. Subrahmaniam, M.A., Ph.D., Ex. Principal, Maharajah's College, Vizianagaram. (Rs. 2—0—0)

No. 27. ADVANCED HISTORY OF INDIA—by the late Prof. P. T. Srinivasa Ayyangar, Ed. by Prof. G. V. Rao, M.A., LL.B., Professor in History, Andhra University. (Rs. 8—8—0)

No. 32. A FORGOTTEN CHAPTER OF ANDHRA HISTORY-by M. Somasekhara Sarma, Dept. of History, Economics & Politics, Andhra University. (Rs. 2—0—0)

No. 38. HISTORY OF THE REDDY KINGDOMS— by M. Somasekhara Sarma. (Rs. 15—0—0)

No. 40. FACTORS IN INDIAN HISTORY— by Prof. K. A. Nilakanta Sastry. (Rs. 2—0—0)

No. 48. STUDIES ON KRISHNADEVARAYA OF VIZIANAGARA—by Dr. O. Ramachandrayya. (Rs. 5—0—0)

(D) Philosophy

No. 24. VIVARANAPRAMEYA SANGRAHA—(English Translation) Ed., by S. S. Suryanarayana Sastri, M.A., B. SC., Bar-at-Law and Prof. Salleswar Sen, M.A., D.Litt., D. Phil. (Rs. 6—8—0)

(E) Science

No. 22. AN OUTLINE OF THE MINERAL RESOURCES OF ANDHRA DESA—by Dr. C. Mahadevan, M.A., D.SC., (Madras), F. A. Sc. (Re. 0—8—0)

No. 23. SCATTERING OF LIGHT AND THE RAMAN EFFECT—by Prof. S. Bhagavantham, M SC., Hon.D.Sc.(Andhra), Ex-Professor of Physics, Andhra University. (Rs. 15—0—0)

No. 28. INTERMEDIATE PRACTICAL PHYSICS—by V. Appa Rao, M.A., L.T., (Rs. 0—8—0)

No. 31. NATURAL RESOURCES OF ANDHRA AREA & ALLIED SUBJECTS A Symposium. (Rs. 2—8—0)

No. 35. CHEMISTRY OF VITAMINS AND HORMONES—by Prof. Seshadri and Dr. Rangaswamy. (Rs. 12—0—0)

No. 37. THEORY OF GROUPS AND ITS APPLICATION TO PHYSICAL PROBLEMS-by S. Bhagavantam and T. Venkatrayudu. (Rs. 20/-)

No. 49. Memoirs in oceanography. (Rs. 15/-)

II. TELUGU

(A) *Catalogues*

No. 11. A DESCRIPTIVE CATALOGUE OF THE TELUGU MANUSCRIPTS IN THE TANJORE PALACE LIBRARY—Edited by P. P. S. Sastri, M.A., Govt. Oriental Manuscripts Library, Madras. (Rs. 1—8—0)

(B) History

No. 39. INDIAN POLITY. A. D. 1600 to 1948—by Atmakuri Govindacharyulu.
[3 Volumes—Rs. 35/-, Each Volume—Rs. 15/-]

(C) Criticism

No. 8. KAVITHWATHATHWAVICHARAMU—by Sir C. Ramalinga Reddy, M. A. (Cantab), Hon. D. Litt. (Andhra) (Rs. 3—0—0)

(D) Grammar

No. 44. ANDHRA VYAKARANA SAMHITA SARVASWAMU—Part I—by Kalaprapurna Vajjala China Sita Ramaswamy Sastri (Rs. 25—0—0)

No. 47. ANDHRA VYAKARANA SAMHITA SARVASWAMU—PART II—by Kalaprapurna Vajjala China Sitaramaswamy Sastri. (Rs. 25—0—0)

No. 52. DRAVIDA BHASHA PARISEELANAMU—by Mr. V. Ch. Sitaramaswami Sastri.

Volume I. (Rs. 16—0—0)
Volume II. (Rs. 16—0—0)
Complete set of two volumes. (Rs. 30—0—0)

(E) Literature

No. 2. THE UNIVERSITY LECTURES ON VEMANA—by R. Anantakrishna Sarma, Lecturer, Maharajah's College, Mysore. (Rs. 1—8—0)

No. 21. VYASAMANJARI OR COLLECTED ESSAYS (IN TELUGU)—by Sir C. R. Reddy, M. A. (Cantab) Hon. D.Litt. (Andhra). (Rs. 2—8—0)

No. 30. DWIPADA BHARATAM–Vol.I–Edited by P.Lakshmikantam, M.A. (Rs. 10—0—0)

No. 41. DWIPADA BHARATAM—Vol. II—Edited by P. Lakshmikantam, M.A. (Rs. 12-0-0)

No. 42. Dwipada Bharatam—Vol. III Edited by Vidwan G. J. Somayaji, M.A., L.T. (Rs. 15—0—0)

No. 43. Dwipada Bharatam–Vol. IV Edited by Vidwan G. J. Somayaji, M.A., L.T. (Rs. 12—0—0)
Complete set of the four Volumes of Dwipada Bharatam (Rs. 40—0—0)

No. 45. Translation And Commentary of Sapthasathi Saramu–by D. V. Sitharamaswamy, M.A. (Rs. 3—0—0)

No. 50. Panchami–A thesis on Ranganatha Ramayana dika Vyasamulu—by Dr. C. R. Reddy—Edited by G. S. N. Acharya (Rs. 2—0—0)

(G) Science

No. 33. A Text Book on Trignometry (in Telugu)—by K. Rangachari, M.A., B.L., M. R. College, Vizianagaram. (Rs. 4—0—0)

No. 34. Text Book on Zoology (in Telugu)—by R. V. Seshaiya, M.A., Annamalai University, Annamalainagar. (Rs. 5—8—0).

III. SANSKRIT

(A) Vyakarana (Grammar)

No. 6. Chitraprabha—A commentary on Haridikshita's Laghusabdaratna—by B. Hari Sastri—Edited with notes by Mahamahopadhyaya Kalaprapurna, Tata Subbaraya Sastri, Maharajah's Sanskrit College, Vizianagaram. (Rs. 3—0—0)

No. 26. Guruprasadam and Guruprasadasesham—Edited by Mahamahopadhyaya Kalaprapurna Tata Subbaraya Sastri and Peri Venkateswara Sastri—Part I. (Rs. 7—8—0)

Do. do. Part II. (Rs. 10—0—0)

No. 51. Paribhashendu Tippani Nagesagudartha Dipika, by Mr. P. Venkateswara Sastri. (Rs. 25—0—0)

(B) Nyaya

No. 7. Sangameswarakrodum—On Jagadisa's Siddhanta-Lakshanam—by G. Sangameswara Sastri.(Re. 0-12-0)

(C) Vedanta

No. 25. Vivaranaprameya Sangraha (Sanskrit Text) Edited by S. S. Suryanarayana Sastri, M. A., B. Sc., Bar-at-Law and Prof. Saileswar Sen, M.A. D. Litt., P. Phil. (Rs. 7—8—0)

THE FOLLOWING PUBLICATIONS ARE OUT OF STOCK.

I. ENGLISH

(B) Economics and Politics

No. 1. The Beginnings of Local Taxation in the Madras Presidency—A Study in Indian Financial Policy—1863-71—by Prof. M.Venkatarangayya, M.A., Ex.Professor, Andhra University. (Rs. 2—4—0)

No. 4. The World Economic Depression—A Plea for Co-operation—by Sir J. C. Coyajee, B.A., LL.B., Ex. Professor, Andhra University. (Re. 0—12—0)

No. 5. India and the League of Nations—by Sir J. C. Coyajee. (Rs. 2—4—0)

No. 12. Fedaralism in Government—by Prof. M. Venkatarangayya, M.A. (Rs. 2—0—0)

No. 17. Indian Politics since the Mutiny—by Sir C. Y. Chintamani, Editor "Leader", Allahabad. (Rs. 2/-).

(C) History

No. 19. Modern Chinese History (Political, Economic and Social)—by Prof. Tan Yun Shan (Chief Organizer, Sino—Indian Cultural Society, Nanking). (Re. 0–8–0).

(D) Philosophy

No. 16. Man—by Dr. Rabindranath Tagore (Re. 1—0—0)

II. TELUGU

(D) Grammar

No. 15. Vaiyakarana Parijatamu—by Kalaprapurna V. Ch. Sitaramaswami Sastri. (Rs. 3—0—0)

(E) Literature

No. 10. History of Sanskrit Literature—Part I. Vedic Period (in Telugu)— by M. Suryanarayana Sastri, formerly Pandit, UniversityCollege of Arts.(Rs. 2–4-0)

No. 13. History of Sanskrit Literature—Part II. Laukic Period (in Telugu)—by the same author. (Rs.2—4—0)

No. 18. History of Telugu Language-by Dr. C. Narayana Rao, M.A., Ph. D., L. T., Retd. Lecturer, C. D. College, Anantapur (in two volumes) Each volume.(Rs. 6–0–0)

No. 29. Gona Budhareddy's Ranganatharamayanam—Edited by Veturi Prabhakara Sastri. (Rs. 7—8—0)

(F) Phylosophy

No. 9. Andhra Mimamsa Nyaya Muktavali-(in Telugu)- A Treatise on Purva Mimansa Darsana- by K. Gopalakrishnamma M.A., L.T., formerly Lecturer in Oriental Languages, Government Arts College, Rajahmundry. (Rs. 1—8—0)

(G) Science

No. 14. Viswarupam—(dealing with the Physical Universe) written in popular Telugu—by K. Kondayya. M.Sc., Chemistry Department, Benares Hindu University, Benares. (Rs. 2—0—0)

No. 20. Telugu Equivalents of Technical Terms in Physics—by A. Balankeswara Rao, B. Sc., (Hons), formerly Department of Physics, J. V. D. College of Science and Technology. (Re. 0—12—0) (inclusive of Postage).

Note—Copies of the publications in stock can be had from the Registrar, Andhra University, Waltair, on payment of the cost and Postage in advance. Book-sellers, School, College and district Libraries, Libraries situated in Villages and also School and College Book Stores will be allowed a trade discount of 15% on the published price.

UNIVERSITY OF HYDERABAD

INDIRA GANDHI MEMORIAL LIBRARY

T HYDERABAD (A. P.)

Cl. No. 81 Acc. No. 151414

J594 DATE DUE

DURATION OF LOAN - Not later than the last date stamped below, failing which fine as per Library Rules will be charged.

INDIRA GANDHI MEMORIAL LIBRARY

T Acc. No. 151414

Call No. 81 I594, V1

Author

UNIVERSITY OF HYDERABAD
INDIRA GANDHI MEMORIAL LIBRARY
HYDERABAD (A. P.)

1. Books / Journals should be returned on the due date.

2. Borrowers are responsible for every book / journal taken by them and will be expected to pay for any book / journal damaged, defacted or lost.

Help to keep the book fresh and clean